

OOSTVLAAMSE ZANTEN

DRIEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Arnold Eloy, René Haeserijn,

Marc Jacobs, Roeland Van de Walle

Ruildienst : Arnold Eloy, Bibliotheek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Recensiedienst : Marc Jacobs.

Alle stortingen op rek. nr. 703-0327514-23, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 150 fr.

INHOUD

Renaat VANDER LINDEN, Een echt en vier valse bedevaartvaantjes. Balgerhoeke 11 juni 1928.	235
Marcel DAEM, De laatste twintig jaren rattenschieting te Zaffelare	241
Volkskundige enquêtes in Vlaanderen	
Hervé DARAS, Verering van tandheiligen, respectievelijk van de H. Apollonia in Oost-Vlaanderen, anno 1991.	207
Boekbesprekingen	
Véronique DE TIER, Jacques VAN KEYMEULEN e.a., <i>Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. Deel II.</i> <i>Niet-agrarische vaktalen. Afllevering 5: De Molenaar.</i> Renaat van der Linden	206
Redaktie	
Het worp motief in Oost-Vlaanderen. Aanvulling	234
Bekroning Alfons De Cock-prijs 1991	233
Inhoud jaargang 66 (1991)	274

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Kredietbank, Generale Bank, Algemeen Beroepskrediet en IPPA.

De molenaar

Veronique DE TIER, Jacques VAN KEYMEULEN, m.m.v. Hugo RYCKEBOER, Kristien VAN DER SYPT. *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel II. Niet-agrarische vaktalen. Afl. 5: De Molenaar*. Uitg. Seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialektologie, Rijksuniversiteit Gent - Drukkerij G. Michiels, Tongeren, 1990, XLIV + 476 blz., 167 krt., 117 ill. + Wetenschappelijk Apparaat 456 blz.

Elke publikatie van het Woordenboek van Vlaamse dialecten lokt als het neusje van de zalm. Het betreft telkens een gaaf geheel, waar elk onderdeel als een aparte waarde-bepaling optreedt.

De molen staat in de laatste jaren fel in de belangstelling van vorsers. We denken in de eerste plaats aan de standaardwerken van Paul Bauters.

De volkskundige bibliografie, jaarlijks uitgegeven door de Koninklijke Commissie voor Volkskunde (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Markiesstraat 1, 1000 Brussel), bewijst het op en top. Het jaarboek voor 1987 stipt aan voor hoofdstuk III. Gebouwen. Afdeling 2. Bedrijfsgebouwen b. De molens, nr. 385 tot 482. Dat betekent dat in de loop van één jaar ca. honderd bijdragen verschijnen in tijdschriften van geschied-, heem- en volkskundige kringen. Voor welke tak van ons volksleven ontdekt u een geïkkaarlijk cijfer?

U kunt deze geleerde lektuur en indrukwekkende publikatie van twee standpunten uit beschouwen. De wetenschapsmens wil ze zo gauw mogelijk globaal onderzoeken en waarden, in de ingewikkeldheid en de rijkdom van de taal.

We hebben twee maalders geraadpleegd die het boek bezitten, en bij manier van spreken, verslinden. Ze raadplegen het, zoals vele gelovigen in het noorden hun bijbel. Lektuur voor elke avond en voor elke vrije stonde, om zoveel mogelijk lustig en rustig te ontdekken, hoe kollega's doorheen het Nederlands taalgebied hun vaktermen uitdrukken.

Beide groepen beleven een waar, maar verschillend genot. De wetenschapslui denken aan steekkaarten en bandopnamen met veelvoudig registreren. Een mulder ziet tijdens de lektuur de voorwerpen binnen zijn bereik, in zijn onmiddellijke en dagelijkse omgeving. Elk woord is een tastbaar stuk, een werktuig, waaraan hij willens nillens gebonden is en dat thans door deze door-dringende lektuur een ander leven begint te krijgen, met aanknopingspunten in het verleden en in verre streken. De auteurs

van deze rijke studie delven voor hem schatten op, waarvan hij in de verste verte het bestaan niet vermoedde. Menig deel van zijn dagelijks werk krijgt een totaal ander en ruimer uitzicht.

Het Wetenschappelijk Apparaat bevat een reeks typische onderdelen:

De Windmolenaar, op basis van de vragenlijst van 1985 (409 vragen);

De Watermolenaar, op basis van dezelfde lijst (275 vragen).

Daarna volgen tekst en illustraties van vragenlijsten van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde, aangestipt als Brabants en Limburgs Woordenboek voor 1962; daar treft de keurige en overvloedige illustratie.

De tekst van vragenlijst D 42A van het Instituut voor Dialect-, Volks- en Naamkunde (thans P.J. Meertens-Instituut) van Amsterdam belicht de Korenmolen (1967) met binding van waterkorenmolen, standerdmolen, Hollandse molen. (107 vragen en illustratie)

Blz. 67 tot 348 behandelen de Lemma's, met verwijzing naar de blz. in de gedrukte woordenboektekst, de fonetische documentaire per typewoord, telkens met de opgave van de kodennummers van de plaatsen. Een bijzondere aandacht gaat naar de alfabetische lijst van de lemmatitels, én het alfabetisch register van de trefwoorden, van blz. 349 tot 449, juist geteld honderd bladzijden, om voor elke belangstellende en vorser een vlot en vlug speuren te bevoordelen.

Bij sommige woorden in de reeks lemma's spits de nieuws- en weetgierigheid zich toe. Rosmolen, p. 70 kunt u ontdekken als assekot, karosmolen, manègemolen, orsekot, ossekot, orsmolen, roskotmolen, enz. Het paard speelt er zijn rol, in wondere wendingen.

De Molenaarsvrouw p. 78 is een maalderes, malerin, maalster, mulderin, een -bazin en wijf ...

De ligger p. 232 is een liggende steen, onderligger, stilstaande steen, wrijver ... De laatste opdracht of taak klinkt er wonder.

Deze aflevering over *De Molenaar is, door tekst en illustratie, alweer een parel aan de kroon van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. De Fondsen, Provinciebesturen, en instellingen die de publikatie mogelijk maken, verdienen onze ware dank en hulde. Dé felicitaties in hoofdzaak richten zich naar de auteurs en medewerker.*

Renaat VAN DER LINDEN

VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Verering van tandheiligen, resp. van de H. Apollonia in Oost-Vlaanderen, anno 1991

In deze tweede bijdrage bespreken wij de plaatsen in Oost-Vlaanderen, waar de verering voor tandheiligen, resp. voor de H. Apollonia, nu nog 'in sourdine' of in volle luister verder leeft. Zoals voor West-Vlaanderen behandelden wij de bedevaartsoorden alfabetisch.

1. **AAIGEM**, (deelgemeente van Erpe-Mere): Vergane glorie ... - twee bezoeken: 15/9/90 en 21/9/91.

Wie meer wil weten over de geschiedenis van de aloude verering van de H. Apollonia in Aaigem – zeker al sedert 1639! – raadplege de aantekeningen van de plaatselijke historicus, Gerrit Liessens, ofwel de tekst, die Z.E.H. Leon Eykelberg (tot 1980 pastoor te Aaigem, nu in een rusthuis te Lede) schreef n.a.v. de tentoonstelling "Volksheiligen in het bisdom Gent" in de Sint-Baafskatedraal, zomer 1989. Uit dit overzicht blijkt duidelijk dat de verering voor de H. Apollonia te Aaigem vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw heeft gebloeid, o.m. met een enorme toeloop van bedevaarders van heinde en verre (Sint-Apollonia-kermis). Met het verdwijnen van de konfrerie in 1970 – er was geen belangstelling meer om "zijn/haar tanden te verkopen" én om als lid ingeschreven te worden – is ook de verering voor de H. Apollonia in de kerk zelf stilaan maar zeker achteruit gegaan. Hierover schrijft Z.E.H. Eykelberg: "... Zo hebben wij de verering voor de H. Apollonia in 1970 overgenomen. In de mis van 6.45 u op 9 februari (in de week) waren er tien mensen aanwezig. De eerste jaren werd het zware beeld op het Onze-Lieve-Vrouwaltaar uitgesteld met de litanieën en medailles er vrij bij. De zegening erin begrepen van de kermiszondag bracht dit 540 fr op, te weinig voor de bloemen! Dan werd haar beeld op de sokkel gelaten en vóór het beeld werden enkele kaarsen en bloemen gezet. Alleen een zegening na de hoogmis bleef over ... Het was uit met de verering van de H. Apollonia, anno 1980. ..." Op 21 september 1991 waren wij bij L. Eykelberg in Lede." Heb ik de verering voor de H. Apollonia in Aaigem kapot gemaakt?" zo vroeg de oud-pastoor zich af. "Maar neen, riep hij uit, ik wou *iets serieus* rond de tandheilige brengen, d.w.z. iets zonder inschrijvingen of verkoop van tanden, iets dat steunde op haar historische 'vita'(levensloop) ... Maar dit is mij door velen niet in dank afgenomen!" aldus een teleurgestelde L. Eykelberg.

Tijdens ons eerste bezoek aan Aaigem hadden wij contact met Z.E.H. Blanquaert, die helemaal niet klaar scheen te zien in de verering voor de H. Apollonia en ze voortdurend verwarde met de H. Agata (uit Oombergen). De huidige pastoor, pater-oblaat J. Heiremans (° Lede), leidde ons onlangs rond in zijn kerk en deelde ons mee dat de plaatselijke volksdevotie volgens hem groter is voor de H. Kornelius of/en Leonardus

*De Sint-Apollonia-kapel op de wijk
Schaarbeek te Aalst (1983).*

*Het H. Apollonia-beeld in de
Sint-Apollonia-kapel (1983).*

eucharistieviering

30 april om 19.30u.

H. APOLLONIA. PATRONES TEGEN TANDPAIN HELP & BESCHERM ONS

dan voor de H. Apollonia. Op zes maanden tijd noteerde hij slechts één geval van iemand, die "zijn tanden in Aaigem kwam verkopen". In de sakristie zijn twee relikwieën van de H. Apollonia voorhanden, ook kunnen er nog litanieën – met de tekst: "... dat zij bevrijd mogen zijn van tandpijn *en hoofdzweer* (= hoofdpijn) ..." – en prentjes van het tipe *Maredret* met afbeelding van de H. Apollonia verkregen worden. De medailles, die Z.E.H. Eykelberg in de jaren zeventig nog bij de paters-dominikanen in Gent ging halen, zijn alle uitgedeeld.

De zusters in het nabijgelegen klooster-rusthuis hebben de laatste jaren ook geen tandpijnlijders meer over de vloer gekregen. Er heeft op 9 februari nog wel een *kleine kermis* plaats, die door ouderen "jaarmarkt" wordt genoemd. Op deze dag én op kermiszondag wordt er gezegend met één van de relikwieën van de H. Apollonia en vóór haar beeld (dat geen kunsthistorische waarde heeft) worden er bloemen geplaatst en kaarsen geofferd (schriftelijke mededeling van Gerrit Liessens 10/10/91). Vele inwoners van Aaigem zelf gaan die zondag nog "te zegen". De huidige pastoor wenst deze bescheiden volksdevotie verder in stand te houden. Ze wordt ieder jaar in "Kerk en Leven" meegedeeld: mis ter ere van de H. Apollonia en zegen met de relikwie.

2. AALST (gehucht Schaarbeek): Sint-Apolloniakapel (Oude Gentbaan) *Uitgebreide* informatie over kapel en heilige door de (oud-)pastoor van de Sint-Annaparochie! - twee bezoeken: 15/9/90 en 8/4/91.

Michel Bekaert, pastoor van de Sint-Annaparochie (Aalst) van 1980 tot 1989 – nu is hij pastoor te Onkerzele – deed héél veel om de jaarlijkse volksdevotie met het weekend van *Beloken Pasen* meer luister bij te zetten: hij trachtte heel de wijkgemeenschap bij de Sint-Apolloniaviering te betrekken, dus ook de jongeren, hij bereidde de eucharistieviering op maandagavond aan de kapel goed voor door het samenstellen van een tekst over de geschiedenis van het bedehuisje (het stond er al *in 1700!*) en over de H. Apollonia, hij verspreidde *een lied* ter ere van Sint-Apollonia, enz. De viering werd ook meegedeeld via het parochieblad. In de plaatselijke streekkrant "t Antenneke" schreef Z.E.H. Bekaert over moderne naamgeving rond de H. Apollonia: Sint-Apolloniastraat, Sint-Apollonia was- en nieuwkuisbedrijf, Sint-Apolloniakafé e.d. In deze periode verscheen er ook een (bedevaart-)vaantje van de kapel, door Renaat van der Linden gekatalogiseerd als Tipe Germain Mangeleer, door verzamelers "*Ding-Dong*" genoemd. Onder de afbeelding van de tandheilige is geschreven: H. Apollonia, patrones tegen tandpijn, help en bescherm ons.

De volksdevotie is dus *beperkt* tot enkele dagen per jaar, d.w.z. met Sint-Apolloniakermis rond de Sint-Annakerk (Beloken Pasen). Op maandagavond om 18.30 u wordt er aan de Sint-Apolloniakapel in open lucht een mis ter ere van de tandheilige opgedragen; bij ongunstige weersomstandigheden – zoals dit jaar (8 april 1991) – heeft de plechtigheid plaats in de Sint-Annakerk. Wij telden tijdens de mis ongeveer dertig personen, onder wie vier zusters. De Sint-Apolloniakapel is altijd gesloten, behalve tijdens het weekend van Beloken Pasen.

1700 **1983**

St-APOLLONIA

eucharistieviering
11 april om 19.45

SINT APOLLONIA

Eucharistieviering aan de kapel

maandag 11 april 1988 om 19u30

1. 'Ter wijk Schaerbeke, op Schouwbroek, bestond er vanouds eene kapel ter eere van de H. Apollonia, die, evenals de St.-Jobskapel, met verscheidene inkomsten was begiftigd en haar eigen proviseerders (inkomsten) had. (Frans de Potter en Jan Broeckkaert - Geschiedenis der stad Aalst - 1875)
2. Uit "ALOSTUM RELIGIOSUM" Petrus Van Nuffel.

De kapel der H. Apollonia.

De eerste kapel, jaartekend van het begin van 1700, stond op het gehucht Schaarbeek (wijk Schouwbroek) in de St.-Apolloniastraat ter plaatse waar zich heden het Hof van St.-Apollonia bevindt.

Als nationaal goed aangeslagen werd dit behuis door de Fransen te koop gesteld samen met acht andere kapellen waaronder die van Moorsel, de Stevenskapel.

Wanneer in de stad en de omtrek al de kerken gesloten waren, vergaderde het volk, ondanks de grote gevaren, in deze afgelegen bidplaats en het duurde tamelijk lang vooraleer de vijand dit te weten kwam. Toen de Republikeinen op de hoogte waren van

*Een tweetal gelegenheidsfolders i.v.m.
de Sint-Apolloniaviering te Aalst.*

Medailles zijn niet te krijgen, wel beschikken de zusters-franciscanessen in de nabijgelegen Naarstigheidsstraat (Aalst) nog over een kleine voorraad litanieën van de H. Apollonia, maar zuster Jacqueline onderstreept dat er geen tandpijnlijders meer op bezoek komen (8/4/91). Het merkwaardige hierbij is dat de litanieën afkomstig zijn van ... de predikheren of dominikanen *in Gent!* Wellicht lieten de zusters in Aalst ze vanuit Gent toesturen ofwel liet een pater-dominikaan er een pak litanieën na bij een zending of missie. Niemand kon ons de herkomst van de litanieën verklaren.

De Sint-Annaparochie bezit meer dan vijftig (!) relikwieën, waaronder twee van de H. Apollonia maar zonder kerkelijk getuigschrift (brief van de huidige pastoor, Jozef Ghyselen, 21/9/90). Met één van deze Apolloniarelikwieën wordt er telkenjare met Beloken Pasen gezegend. Uit de ingesteldheid en uit het sermoen van Z.E.H. J. Ghyselen op 8 april jl. konden wij afleiden dat hij geen interesse heeft voor heiligen als Sint-Apollonia; zijn devotie gaat vooral uit naar Onze-Lieve-Vrouw en "niet naar tandheiligen of heiligen voor duivenmelkers" zoals hij in zijn preek zei ... Al wordt de viering nu nog meegedeeld in Kerk en Leven (parochieblad) en ad valvas uitgehangen in het portaal van de Sint-Annakerk, de toekomst ziet er voor de H. Apollonia in Aalst-Schaarbeek o.i. niet rooskleurig uit.

3. **APPELS** (deelgemeente van Dendermonde): Het hele jaar door: *missen* t.e.v. de H. Apollonia en Beloken Pasen als aanzet van een *oktaaf*. - drie bezoeken: 2/9/90, 4/1/91 en 7/1/91.

Hier is de H. Apollonia, zoals in Elst (Brakel), de patrones van de kerk.

De historicus A. Sanderus citeert in *Flandria Illustrata* (deel II - pag. 606, 1641) Appels met haar bekende bedevaart ter ere van de H. Apollonia. R. Ruys schrijft in "Tot heil van mens en dier" (pag. 57) dat er reeds in 1670 een broederschap tot de H. Apollonia werd opgericht. Het beeld van de tandheilige, vooraan in de kerk, dateert uit dezelfde periode. Volgens sommigen is het een Onze-Lieve-Vrouw, die een tang in haar hand 'gestopt' kreeg. Het is ook *déze* Apollonia, die op het parochieblad van Appels en op de litanie van de heilige (Druk. G. Hutsebaut, Deurne, 1950 – nog te verkrijgen in de pastorie) staat afgebeeld. Verder bezit de kerk nog een schilderij met de marteldood van de H. Apollonia (1809) en een glasraam met de *H. Rochus* en de tandheilige. Ook de twee reliekhouders van Sint-Apollonia zijn het vermelden waard. In de buitenmuur van de kerk zijn vier taferelen uit het leven van de H. Apollonia weergegeven met de volgende teksten: (zij) wordt de tanden uitgeslagen – (zij) wordt begunstigd door een visioen – patronesse tegen tandpijn – (zij) bekommt de martelkroon. Vele zusters (nonnen), afkomstig van Appels, kozen Apollonia als kloosternaam – cfr. Stene (Oostende), Geel – Stelen, Mol – Achterbos, Turnhout. In deze kontekst hadden wij contact met *zuster Maria-Apollonia*, in 1907 als Maria Geerinck geboren te Appels en nu verblijvend in het Vijverhof van de Gasthuiszusters van Lier te Boechout.

Of de plaatsnaam Appels iets te maken heeft met de H. Apollonia staat niet vast.

EUCHARISTIEVIERINGEN

Parochieblad Dendermonde-Appels

Zaterdag 30 maart 1991:

20.00 u. Plechtige Paaswake voor de parochianen.

We vieren de verrijzenis van de Heer.

Er is geen avondmis te 18.30 u.

Zondag 31 maart 1991: Hoogfeest van Pasen

09.00 u. Mis voor Charel Verhofstadt en Constant Segers.

11.00 u. Jaargetijde voor Josken De Rop, echtg. van Roger Cool.

Maandag 1 april 1991:

07.30 u. Mis voor alle overledenen parochianen.

Geen avondmis.

Dinsdag 2 april 1991:

07.30 u. Mis voor de parochianen.

Woensdag 3 april 1991:

07.30 u. Mis ter ere van de H. Apollonia voor een genezing

19.00 u. Mis voor een genezing.

Donderdag 4 april 1991:

07.30 u. Mis ter ere van Priester Poppe uit dankbaarheid.

Vrijdag 5 april 1991:

07.30 u. Mis voor Familie Hermans-Callebaut.

19.00 u. Mis ter ere van O.L.Vrouw van het Hoeksken.

Zaterdag 6 april 1991:

07.30 u. Mis ter ere van O.L.Vrouw vanwege de Vredkapel.

08.00 u. Jaargetijde voor Jozef Beurms en echtg. Renilde De Boeck.

18.30 u. Mis voor de Familie Costers-Crabbe.

Namis voor Marcel Pieters.

René Oste, pastoor te Appels, deelde ons in januari jl. mee dat hij hoogstens nog een paar mensen per jaar op bezoek krijgt, die "hun tanden willen verkopen". Hij geeft ze de litanie en zegent ze met de relikwie van de H. Apollonia (in de kerk). De broederschap van de tandheilige bestaat al lang niet meer, de konfrerie van het Allerheiligste nog wel. Het is opmerkenswaardig dat op zondag 7 april jl., uitgerekend met Apolloniakermis, om 9 u een mis voor de levende en overleden leden van de broederschap *van het Allerheiligste* (met processie *in de kerk*) werd opgedragen. Het Apolloniakoor luisterde de viering op ... (cfr. Parochieblad van Appels, 28/3 en 4/4/91).

Het beeld van de H. Apollonia stond bij het begin van het oktaaf uitgesteld onder een klein baldakijn, er hing een mooie roodfluwelen mantel om en aan de voet van de tandheilige zagen wij bloemen en brandende kaarsen. De pastoor begon zijn sermoen als volgt: "Vandaag Beloken Pasen! *Kermiszondag en feestdag van de H. Apollonia*. Na de mis wordt er gezegend met de relikwie van de heilige ..." Veel mensen boden er zich na de eredienst niet aan: zes, van wie twee zusters. Kreeg de

viering de volgende dagen misschien meer belangstelling? Van de enorme volkstoeloop tussen beide wereldoorlogen is dus niet veel meer overgebleven. Talrijke inwoners uit Dendermonde, Sint-Gillis, enz. vertellen ons dat zij zelf of vrienden van hen, geplaagd met razende tandpijn, genezing vonden bij de H. Apollonia van Appels en "dit kan toch niet zo maar autosuggestie zijn", aldus de bekende anglist uit Dendermonde pater W. De Moor (meegedeeld te Antwerpen, 3/2/91).

Mevrouw Haerens (° 1934, Sint-Gillis-Dendermonde) herinnert zich nog goed de verhalen van oudere familieleden, die onderstreepten dat weliswaar talrijke jongeren de mis én het lof t.e.v. de H. Apollonia (op 9/2) bijwoonden, maar dat zij daarna, in een uitgelaten stemming, op de plaatselijke kermis op 't Zand nog meer geld uitgaven! Vandaar dit vers van de oude pastoor (vóór W.O. II): De slechte geld offra (in de kerk), de goeie geld verdansa (op de kermis), Apollonia zal u niet aanhoora ...

De V.A.B.-Gids voor Vlaanderen, in 1985 herwerkt door drs. Jan Gerits, vermeldt maar één plaats meer i.v.m. bedevaarten naar de H. Apollonia, d.i. Appels. De viering gaat echter niet (meer) door op 9 februari maar enkel met Beloken Pasen en de week erna.

4. **BEVERE** (deelgemeente van Oudenaarde): *Permanente* verering voor het *Apollonia-altaar*. - één bezoek: 23/2/91.

Het was voor ons een grote verrassing in de Sint-Pieterskerk van deze kleine deelgemeente van Oudenaarde, reeds 'ingelijfd' vóór de grote fusie (1977), nog zo'n intense hedendaagse verering voor de H. Apollonia aan te treffen.

Christus, ontferm U over ons.
Heer, ontferm U over ons.

ONZE VADER — WEES GEGROET
Bid voor ons, H. Apollonia.
Opdat wij waardig worden van de beloften
van Christus.

G E B E D

O God, om wiens liefde de H. Apollonia zeer wredelijk in haar tanden is gepijnigd, wij bidden U, verleen dat al degenen die met een godvruchtig hart en een vast betrouwen Haar zullen aanroepen, mogen bevrijd zijn van tandpijn en hoofdzeer, en bovenal dat zij, na in dit tranendal verdienstelijk geleden en gestreden te hebben, in de Hemel de kroon des levens mogen ontvangen.

Door O. H. J.Ch. Amen.

Vldl Gandæ, 22 Nov. 1871.

F. DE VOS, C. L. C.

In voormelde kerk kan men zich dagelijks laten inschrijven in het **Broederschap van de H. Apollonia**.

L I T A N I E

van de

HEILIGE APOLLONIA

Maagd en Martelares

BIJZONDERE PATRONES tegen de Tandpijn

en wiens Relikwieën berusten en vereerd worden in de Parochiale Kerk van
BEVERE - Oudenaarde

Heer, ontferm U over ons.
Christus, ontferm U over ons.
Heer, ontferm U over ons.
Christus, hoor ons.
Christus, verhoor ons.
God hemelse Vader, ontferm U over ons.
God Zoon, Verlosser der wereld, *
God H. Geest, *
H. Drieuldigheid één God, *
H. Maria, bid voor ons.
H. Moeder Gods, *
H. Maagd der Maagden, *

Het hele zijaltaar rechts vooraan is aan de tandheilige gewijd: in het centrum staat een oud (gebarsten) houten beeld van de H. Apollonia, omringd door twee martelaressen – errond inskripties i.v.m. de verering tot de heilige (SA – H. Apollonia, bid voor ons – ...), een klein glasraam met haar afbeelding en last but not least: vele *brandende* kleine kaarsen (10 fr 't stuk) en novenekaarsen (120 fr 't stuk) met op de kommuniebank ervoor: een pak litanieën, pas gedrukt, maar met de oude tekst. Ook hier weer: "... dat wij mogen bevrijd zijn van tandpijn en *hoofdzweer* ...".

De litanie vermeldt dat men zich kan laten inschrijven in de broederschap van de H. Apollonia. Medailles zijn niet te verkrijgen.

E.H. Pol Dreelinck (° Ronse), bevestigde ons in zijn pastorie, Deinzestraat 53, dat de konfrerie inderdaad nog altijd bestaat. Hij erfde "het schriftje" – meer is het niet – van zijn voorganger. In 1990 schreef E.H. Dreelinck nog zes mensen in, die "hun tandpijn voor 20 fr, d.w.z. voor *één jaar* kwamen verkopen". De feestdag van de H. Apollonia, 9 februari, is in de Sint-Pieterskerk de inzet van *een noveen* ter ere van de tandheilige. Er wordt dan gezegend met de relikwie. Dit gaat ook hier gepaard met een "geutelingenfeestijn"! De pastoor deelde ons tevens mee dat er heel het jaar door nog kaarsen geofferd worden bij het beeld van de H. Apollonia en tegelijkertijd worden er litanieën meegenomen. Maar wie durft anno 1991 openlijk bekennen dat hij/zij eerst bij Apollonia is gaan dienen en daarna pas bij de tandarts is geweest?

5. **ELST** (deelgemeente van Brakel) en **MUNKZWALM** (Zwalm): Het weekend na 9 februari: *groot geutelingenfeest* maar Apollonia op de achtergrond ... - drie bezoeken: 13/8/90, 10/2/91 en 25/7/91.

"Elst-bij-Nederbrakel is bekend voor zijn bedevaart naar Sint-Apollonia (in de volksmond Sinte Plone), de patrones van de kerk, die er aangeropen wordt tegen tandpijn. Gedurende *het oktaaf* van Sint-Apollonia, dat begint op haar feestdag, vallende op den 9e Februari, is de toeloop van volk groot. Den eerste Zondag na 9 Februari is het ook kermis te Elst. Bij deze gelegenheid is het de gewoonte in bijna al de huisgezinnen aldaar geutelingen te bakken ..." (F. Van Es in Oostvl. Zanten, januari 1929, 4e jg., nr. 1) In de jaren zeventig kwam bijna niemand meer naar Elst op bedevaart tegen tandpijn en zo werden er ook geen geutelingen meer gebakken. Daarom besloten een aantal mensen uit Elst en Munkzwalm (met medewerking van de plaatselijke V.T.B.-afdeling) in 1981 een comité op te richten, dat eerst en vooral zou ijveren voor het in eer herstellen en propageren van dé kulinair specialiteit van de streek, namelijk het bakken van *geutelingen* (= soort pannekoeken). Vooral onder het impuls van Mr. Johan De Koekelaere uit de Apolloniastraat in Elst is het weekend van of na 9 februari uitgegroeid tot een *groots* feest met optredens van bekende Vlaamse zangers, resp. zangeressen, met klowns en vuurspuwers, met fanfares en Ierse doedelzakspelers en last but not least met het bakken en werpen vanuit een helikopter of ballon van ontelbare geutelingen! Pers, radio en T.V. zijn hierbij goed vertegenwoordigd. De "Kalender van de Vlaamse feesten" (V.T.B.-V.A.B., 1986,

ZONDAG 10 FEBRUARI 1991 (vanaf 13.30 uur)

- Komische volksmuziek
- **Vuurspuwer - Fakir**
- **Huifkartochten**
- Nieuwe **V.V.V.** Wandeling
 - Fanfare
- Geutelingen gieten en proeven
- **Ierse doedelzakspelers**
(Irish Pipe Band)
- **2 clowns**
grimeren alle kinderen
- Optreden (**DOMINIQUE**)

Alle inkom is gratis.

GEUTELINGENWORP

met 30.000 fr waardevolle prijzen
uit helikopter - TERREIN F.C. ELST
(m.m.v. F.C. Elst)

Gastvedette: **ARMAND PIEN**

Landbouwkrediet

DE BANK WAAR IK ME THUIS VOEL.

o.l.v. Stefaan Top) vermeldt einde januari voor Maarke "*Vincentiusnoeven* met geutelingenbak" maar voor Elst-Munkzwalm is er geen sprake meer van een oktaaf of noeven t.e.v. de H. Apollonia, alleen van "Geutelingenbak". De viering is dus volledig *gelaïciseerd*. Nieuwe samenstellingen wijzen ook in die richting: geutelingenkomité, geutelingenfeest(en), geutelingenwandeling, geutelingenpad, geutelingenworp, geutelingenstraat, e.d. Al in 1985 wees Renaat Van der Linden (Zottegem) er in een interview naar aanleiding van de feestdag van de H. Apollonia op (De Gentenaar, 8 februari 1985, pag. 11) dat Elst-Munkzwalm niets meer te maken heeft met de aloude volksdevotie rond de H. Apollonia maar alles met *toerisme*. De gewone man in de straat in Oost-Vlaanderen (en ook buiten deze provincie) denkt bij het uitspreken van de naam Apollonia dadelijk aan *de geutelingenfeesten in Elst!* Daarvan hebben wij meerdere schriftelijke bewijzen. Zo maakt de deelgemeente van Brakel ook school: Oombergen wil zich n.a.v. de broodverkoop op het feest van de H. Agata (5 februari) spiegelen aan de geutelingenfeesten van Elst, aldus de pastoor (24/10/90).

De Sint-Apolloniakerk van Elst heeft de bezoeker nochtans heel wat waardevols te bieden. In de buitenmuur zijn twee staties ingewerkt, die een tafereel uit het leven van de H. Apollonia voorstellen, dit ter attentie van de bedevaarders, die vroeger driemaal rond de kerk gingen. In de jaren tachtig werd het interieur van het bedehuis onder impuls van pastoor-pater Joris De Lepeleer en op advies van de broeders-kunstenaars Yvan en Andreas uit het nabijgelegen Zegelsem (Monasterium Mariakluizen) gerestaureerd. De kerk heeft een Apollonia-altaar, een gepolichromeerd beeld van de tandheilige, twee schilderijen waarop ze afgebeeld staat, een biechtstoel en doksaal met *medaillons* van de H. Apollonia, een wandtapijt, geïnspireerd op het kerkraam van de H. Apollonia in *Pamel-Ledeberg* (Roosdaal), een kollekteschaal "(voor) de H. Apollonia" en kostbare reliekhouders, ciborie en kandelaars met de voorstelling van Sint-Apollonia. De kerk blijft tijdens het geutelingenweekend open maar slechts weinig toeristen lopen even binnen ...

Elst heeft ook een *kleine kapel*, toegewijd aan de tandheilige. Vroeger hield de pastoor er met de 'omwegang' (= processie) n.a.v. de zomerkermis in juni altijd even halt en ging in de kapel binnen om een gebed te zeggen voor de H. Apollonia – het beeld staat er nog – maar nu is het kleine bedehuis al jaren dicht.

Georges Herregods, sinds kort aangesteld als pastoor te Elst, deelde ons mee dat hij op zeven maanden tijd zes mensen-met-geweldige-tandpijn op bezoek kreeg, die bij hem 'hun tanden wilden verkopen'. "Kiespijn, dat is *iets verschrikkelijks*, aldus de oud-hoofdalmoezenier van het Belgisch leger. Je zou toch *alles* doen om *de lijdenden* van hun pijn vanaf te kunnen helpen! Ik ga met hen naar de kerk, lees een gebed, neem wat wijwater en zegen met de relikwie van de H. Apollonia. Ik geef ze dan de litanie van de H. Apollonia (met zwart-wit afbeelding van de tandheilige door pater Bosteels – cfr. het plaatselijke Parochieblad en het toerismepaneel met markering van de wandelingen). Ik zend ze ook altijd door naar de tandarts ...".

Z.E.H. Herregods woonde als legeraalmoezenier enkele jaren in Leest bij Mechelen. Daar verdiepte hij zich in de plaatselijke (kerk)archieven, stimuleerde de aloude verering voor de H. Kornelius (op paasmaandag) en restaureerde, als begenadigd kunstenaar, enkele veldkapellen, waaronder deze van de H. Apollonia. In onze bijdrage over de provincie Antwerpen gaan wij hier dieper op in. Als G. Herregods zich wat meer heeft ingewerkt in de profane en religieuze geschiedenis van zijn parochie (waar zijn bijv. de registers van de broederschap van de H. Apollonia gebleven?), kan de volksdevotie voor de H. Apollonia wellicht een nieuw impuls krijgen.

In februari 1985 verspreidde het geutelingenkomité van Elst en *Munkzwalm* een vaantje, getekend door dhr. F. Stevens, waarop de kerk en molen van Elst *én de kerk van Munkzwalm* zijn afgebeeld, o.i. zeer terecht, want tot de pensionering van de koster-drukker A. Darragas uit Munkzwalm in 1980 was de Zwalmgemeente ook bekend als bedevaartsoord van de H. Apollonia. De kerk heeft immers een Apollonia-altaar (met beeld en glasraam) en de koster schreef nog tot 1974 mensen in een "cahiertje" in, die hun tanden kwamen verkopen – de konfrerie bestaat zeker al sedert 1889! De viering van de H. Apollonia op 9/2 met mis, hoogmis, lof en zegen van de relikwie werd in het Proklamatieboek, nadien in het plaatselijke parochieblad steeds aangekondigd. De laatst verschenen litanie ter ere van de H. Apollonia (Drukk. A. Darragas, Munkzwalm) heeft een imprimatur van 1959! Zij wordt hierbij geciteerd als bijzondere patrones tegen *hoofd- en tandpijn* " ... Maar van dit alles is anno 1991 niets meer overgebleven, aldus E.H. Robert De Cremer, de huidige pastoor. Alleen de geutelingenbak trekt massa's volk aan, vooral in de nabijheid van de Zwalmolen.

6. **GENT** (Hoogstraat 41) De paters-dominikanen : nog steeds "*de paters van de tandpijn*" bij uitstek! *Elke woensdag : mis t.e.v. de H. Apollonia. Ex-voto's in de Grafkapel van de Sint-Baafskatedraal.* - drie bezoeken : 23/8/90, 22/2/91 en 10/9/91.

Bij de dominikanen in Ieper (vóór de Franse Revolutie), in Antwerpen, in Lier, in Gent, enz. heeft de H. Apollonia als "bijzondere patrones tegen de tandpijn" altijd een heel speciale verering genoten. De paters-predikheren of dominikanen beschikken te Gent bijvoorbeeld over één van de oudste broederschappen van de H. Apollonia en over een uitzonderlijke relikwie, d.w.z. twee grote (en volledige) tanden. Hoe is deze band tussen de H. Apollonia en de dominikanen te verklaren? Misschien werpt een tekst uit de "Belgium Dominicanum" van F.B. de Jonghe (Brussel, 1719) daarop enig licht. Wij citeren letterlijk de Latijnse versie : "... De conventu Gandensi: Confraternitas S. Apolloniae. Anno 1710 erecta fuit Confraternitas in honorem S. Apolloniae virginis et martyris ad fovendam inter fideles pacem et charitatem fraternam. Quam Confraternitatem, de licentia illorum, quorum intererat, erexit Eximius P. Mag. Hyacinthus de Baets hujus Conventus filius, S.T.M. Exprior, et Capituli Generalis Bononiae celebrati anno 1706 Diffinitor, nunc Prior Conventus Antverpiensis" (pag. 34 en 35). Ook de ordestichter, de H. Dominikus, stierf te *Bologna* in 1221. Leefde er toen, en later misschien, in bepaalde

LITANIE VAN DE H. APOLLONIA

PATRONES TEGEN DE TANDPIJN.

Heer, ontferm U over ons. — Christus, ontferm U over ons. — Heer, ontferm U over ons. Christus, hoor ons. — Christus, verhoor ons. God, Hemelse Vader, ontferm U over ons. God, Zoon, Verlosser van de wereld, ontferm U over ons.

God, Heilige Geest, ontferm U over ons. Heilige Drieuldigheid, één God, ontferm U over ons.

Heilige Maria, Koningin der Maagden, bid voor ons.

Heilige Apollonia,

Bloem van Heiligheid.

Lelle van zuiverheid,

Roos van liefde,

Nederige Maagd,

Voorheek van geduld,

Zuivere bruid van Christus,

Getrouwe navolger van de Apostelen,

Edelmoedige gezellin van de Martelaren,

Bijstand van de Geloofsbelijders,

Inwoner van het Paradijs des Hemels,

Schitterend licht van het Maagdenkoor,

Gij, wier hart bezield was met brandende

liefde voor God en voor de naaste,

Gij, die steeds geleefd hebt in de maagde-

lijke zuiverheid,

Gij, die uw geloof tot de marteldood toe hebt

beleden,

Gij, die de wreedste folteringen met volbar-

dende moed hebt doorstaan,

Gij, die uwe tanden met het ultieme geweld

hebt voelen uitrukken,

Gij, die door een ingeving van de H. Geest, nog

grotere pijnlijdingen hebt opgezocht,

Gij, die zonder dwang noch vrees de brandstapel zijt opgeklommen die de dwingeland U had toebereid,

Gij, die met vurigheid gebeden hebt te midden van de vlammen,

Gij, die aan God het offer van uw leven hebt gebracht,

Gij, die door God verheerlijkt zijt geworden met een aantal mirakelen.

Heilige Maagd en Martelares Apollonia, Wanneer wij zullen overvallen worden door bekoringen tot onzuiverheid, H. Apollonia,

spreek voor ons ten beste,

Wanneer God, tot straf van onze zonden, ons ziekelijkheden zal verzenden,

Wanneer ons lichaam zal bezwijken onder de hevigheid van de ziekte,

Wanneer ons geduld zal ontbreken,

Wanneer wij tandpijn zullen lijden,

Wanneer wij U aanroepen zullen om van die kwaal te worden bevrijd,

Wanneer ons geloof zal aangerand worden,

Wanneer wij ons geloof zullen moeten verdedigen tegen de wereld en de hel,

Gewaardig de H. Kerk, de Paus van Rome en al onze geloofsbroeders te verdedigen, H. Apollonia, aanhoor ons.

Gewaardig ons te allen tijde tegen tandpijn te behoeden, H. Apollonia, aanhoor ons.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld, spaar ons Heer.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld, verhoor ons Heer.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld, ontferm U over ons.

Christus, hoor ons. — Christus, verhoor ons.

V. — H. Apollonia, bid voor ons.

R. — Opdat wij de beloften van Christus waardig worden.

Bid voor ons.

H. Apollonia, spreek voor ons ten beste.

Bid voor ons.

kringen van de oude universiteitsstad van Noord-Italië een grote verering voor de H. Apollonia, die in het begin van de 18e eeuw door H. de Baets naar Vlaanderen, resp. naar Gent werd overgebracht?

Pater A. Nuyens schreef in 1944 in de reeks Don Bosco's Leesserie een boekje over de H. Apollonia. Op pag. 22 lezen wij: "... Op dit oogenblik (1944) is het klooster der Paters-Predikheren te Gent wellicht het meest vermaarde voor tandpijnliders. ... Op de omslagen van de brieven, waarin op de meest openhartige wijze en in alle mogelijke geschriften en taalwendigheden wordt gevraagd om door de tusschenkomst van de H. Apollonia verlost te worden van kiespijn, en waarin men zijn tanden voor zoovele jaren verkoopt, treft men de curieuste adressen aan. Ik schrijf er slechts een paar over: *Aan de Paters van de tandpijn* - Voor den Broeder van de kerk van *Sinte Aplonia* - enz. Voor de briefbestellers van Gent zijn dat geen raadsels. ... In één van de kapellen achteraan in de kerk van de Predikheeren te Gent is een eigen Apollonia-altaar opgericht. Daar branden elken dag kaarsen ter eere van de H. Apollonia, en rond het altaar hangen wassen ex-voto's, die geregeld moeten weggehaald worden want de vereering voor de H. Apollonia is hier zeer druk. Op elk uur van den dag komt een lijder knielen om verlost te worden van zijn knagende pijn ..."

Wassen ex-voto's zagen wij bij onze recente bezoeken niet (meer) hangen. *Broeder Pius* van den Bempt (° Heverlee), *sinds 1940* koster van de kerk, verwees ons hiervoor naar de Grafkapel in Sint-Baafs. In de sakristie liggen nog wel massa's litanieën met een zwart-wit afbeelding (foto?) van het Apolloniabeeld in de kerk en medailles zijn er ook voorhanden. De kerk is open van 9 u tot 12 u en van 13 u tot 18 u. Dan kunnen geïnteresseerden zich persoonlijk in de sakristie bij broeder Pius in *de broederschap van de H. Apollonia* komen laten inschrijven. Dit gebeurt meest rond 9 februari, de feestdag van de H. Apollonia. Vooral *schippers*-gezinnen bieden zich dan aan, een traditie verduidelijkt de broeder-koster. Tijdens het weekend komen vaak moeders (of grootmoeders) *met kinderen* binnen in de kerk en offeren een kaars (100 fr per stuk) voor het beeld van de tandheilige. De broeder betreurt dat de kinderen zo met de kaarsen 'morsen'! Voor twee derde van de aanvragen voor tussenkomst van de H. Apollonia, d.w.z. voor ong. 200 personen per jaar, gebeurt de registratie anno 1991 *per correspondentie*. Broeder Pius liet ons talrijke brieven zien, die tussen de bladzijden van het konfrieschrift staken en waarin zusters (nonnen) uit Oost-en West-Vlaanderen, en zelfs uit het "verre" Limburg – Bilzen, Lanaken, Mechelen-aan-de-Maas, Stokkem, Rekem, enz. – nog tot in het begin van de jaren zeventig aan de paters van Gent vroegen om hen weer te 'bevoorraden' met litanieën van de H. Apollonia en om de vaak *lange* naamlijsten in de broederschap van de H. Apollonia in te schrijven. De Franse litanieën zijn bestemd voor mensen uit Wallonië. Vaak zijn het uitgeweken Vlamingen in Henegouwen en hun vrienden.

De mensen laten zich nu doorgaans inschrijven "*voor het leven*", aldus broeder Pius, en ze betalen hiervoor minimum honderd frank – de jaarlijkse bijdrage is tien frank. Vanaf de inschrijvingsdag moeten de nieuwe leden *negen* dagen lang de litanie van de H. Apollonia bidden en verder moeten zij elke week driemaal een Onze Vader en een Weesgegroot reciteren. *Elke* woensdag van het jaar wordt er in de Predikherenkerk een mis opgedragen voor de leden, ook bij het afsterven van een lid van de broederschap. Op 9 februari wordt de viering voor de H. Apollonia extra luister bijgezet! Maar ook in dit traditierijke Apolloniabolwerk loopt de belangstelling terug. "Iedereen gaat nu direkt *naar de tandarts*", zegt de hoogbejaarde pater Pierlé (92 j.). Maar de verering voor Onze-Lieve-Vrouw van Fatima of voor Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans bloeit ook vandaag nog verder, aldus de pater ...

Wij bezitten zelf een vrij grote verzameling litanieën en prentjes (santjes) van de H. Apollonia bij de dominikanen van Gent: een vijftal verschillende prentjes, litanieën met talrijke varianten in de tekst, de namen van vele drukkers. Zelfs J. Van In in Lier heeft voor de paters in Gent litanieën gedrukt! Het is biezonder jammer dat het klooster zelf in Gent daarvan *geen archief* heeft aangelegd. Om een goed overzicht te krijgen is men nu aangewezen op privé-verzamelaars. Broeder Pius hecht aan het nauwkeurig inschrijven van de leden van de broederschap van de H. Apollonia niet veel belang: in handschrift zijn de namen vlug in een groot schrift genoteerd, zonder vermelding van plaats of gestorte bijdrage(n). Heel het schrift zit vol 'losse papiertjes' en brieven ...

A. M.

Overboelare 2-10-65

Eerwaarde Pater Overste,

Hier enkele inschrijvingen
in de Broederschap van de H.
Apollonia tegen de tandpijn.

Voor het leven:

Andrie De Vos (50)
Martha De Meuleneer (50)
Annie De Vos (50)
Anne-Marie De Vos (50)
Martine De Vos (50)
Regina De Vos (50)
De Geyster Veronique (50)
Gina Michiels (50)
De Mecheleer Jozef (50)
- Christiaan Nissens 25 (20)
Maria De Beck (50)
Yvan Heymans (50)
Christiaan Seret 50
Anne Monier (15 F)
Poita Rousseau (10)
Patricia De Laeter (10)
Depelsemer Lonja (10)

Met mijn verblijdige groeten in
Christus,

Luster Aline

In de Grafkapel van de Sint-Baafskathedraal worden wij zeer vriendelijk ontvangen door zuster Marie-Jacqueline (van het klooster in de Limburgstr. 12). Zij 'verdrinkt' er bijna tussen de talrijke beelden, kaarsen, medailles, prentjes, enz. van *alle* heiligen, dus ook van de H. Apollonia. Er is tevens een relikwie van de tandheilige voorhanden. Zij verkoopt o.m. *blauwe ex-voto's*, ook gebitjes, tegen 10 fr, welke de bezoekers van de Grafkapel – "uit dankbaarheid voor verkregen gunsten, ongetwijfeld ook in verband met tanden" aldus de zuster – in een mandje deponeren. Enkele dagen later neemt ze de ex-voto's er terug uit om ze weer verder te kunnen verkopen. Eénzelfde *gesloten circuit* van ex-voto's (van o.m. gebitjes) troffen wij eveneens in Wichelen en Diest (Allerheiligenkapel) aan.

In de krippe van de kathedraal bevindt zich één van de oudste afbeeldingen van de H. Apollonia (11e eeuw): een muurschildering van de tandheilige met tang en tand in de ene en *een boek* (als kerklerares) in de andere hand, cfr. L'Art dentaire à travers la peinture, ACR Edition, Paris 1986.

7. **LOKEREN** (*Kapel van de Broeders van de H. Hiëronimus*) De kapel werd gesloopt maar de verering voor de H. Apollonia *én voor de H. Kornelius* bleef bestaan ... - één bezoek: 26/10/90.

Dank zij een korte mededeling van R. Ruys in "Tot heil van mens en dier" (pag. 56) en vooral door informatie, welke wij op een ruilbeurs voor devotionalia in ons bezit kregen, kwamen wij terecht bij de broeders Hiëronimieten in de Molenstraat 40 te Lokeren.

De vier broeders, die verbonden zijn aan het Instituut Emiliani voor verstandelijk gehandicapte jongeren en volwassenen, wonen in een nieuwe villa, juist naast de instelling. De oude *kapel* van de inrichting werd enkele jaren geleden gesloopt om plaats te maken voor uitbreiding van het Emiliani-instituut. De heiligenbeelden uit de kapel, d.w.z. de H. Apollonia, Kornelius en Margriet staan nu "ergens" op de zolder in de villa, de resp. relikwieën bevinden zich in de kleine wachtkamer van het verblijf van de broeders. Uit het onderhoud, dat wij in oktober 1990 met de vroegere broeder-koster, Leo De Clerck, hadden, konden wij opmaken dat er zich maar weinig mensen meer persoonlijk komen aanbieden om gezegend te worden met de relikwie van de H. Apollonia (amper twee personen over de periode 1985-1990). De broeders ontvangen nog wel "*verscheidene brieven*" uit heel het land om ingeschreven te worden in de broederschap van de H. Apollonia tegen tandpijn en/of van de H. Kornelius tegen "seskens" (vallende ziekte) en kinderziekten. Het gaat hier vooral om oud-leerlingen van het instituut en hun familie, die zich soms in Wallonië gevestigd hebben. Daarom zijn er ook frans-talige litanieën voorhanden, aldus broeder Leo.

Wij mochten het schriftje (cahier) van de inschrijvingen in de wachtkamer even inkijken: het bevat de namen met plaats en gestort bedrag (doorgaans 150 fr per jaar) van de leden van de konfrerie van de H. Apollonia *én van de H. Kornelius*, door elkaar ingeschreven! Bij de H. Kornelius staat er duidelijk bij: tegen "seskens".

Vaak wordt het bedrag van de inschrijving *in postzegels* bij de brief gevoegd, cfr. de tekst op het einde van de litanie tot de H. Apollonia: "Het is niet nodig zich persoonlijk aan te bieden om ingeschreven te worden; men mag dit schriftelijk aanvragen, mits een bedrag van inschrijving *in postzegels* bij te voegen, of te storten op postrekening nr. ... De gelden worden besteed aan wekelijkse *missen* ten voordele van de leden van de broederschap, enz."

Over de herkomst (en ouderdom) van het Apolloniabeeld en over de stichtingsdatum van de broederschap van de H. Apollonia kon broeder Leo ons in oktober 1990 niets zeggen. In november ontvingen wij een briefkaart met de volgende informatie: "De juiste datum, waarop de Broederschap van de H. Apollonia hier bij ons ontstaan is, heb ik nog niet kunnen vinden. Hier ter plaatse wordt er nog weinig beroep op gedaan. Wel ontvangen we nog jaarlijks *verscheidene brieven*, uit alle hoeken van ons land, met een verzoek om gebed, en opname in de Broederschap. Wij bezorgen deze mensen een litanie, en laten van de bijdrage die ze geven, regelmatig een H. Mis opdragen, ter ere van de H. Apollonia. Wanneer ik de juiste gegevens heb, over het ontstaan van de broederschap, en de herkomst van het beeld, wil ik u die graag bezorgen. Wij ontvangen ook brieven van mensen, die hun dankbaarheid uiten, wanneer zij geholpen zijn".

Bij de brief stak ook nog een kopie van de "Officie der Aflaten" van september 1927, bestemd voor de broeders Hiëronimieten te Lokeren, Genootschap van de H. Apollonia. In de modernste versie van de litanie t.e.v. de tandpijnheilige is er van "het verdienen van aflaten" geen sprake meer, in de Franse tekst (oudere versie?) nog wel.

8. **LOUISE-MARIE**, gehucht dat deel uitmaakt van **MAARKE-KERKEM**, deelgemeente van Maarkedal. Geutelingen voor twee verschillende *tand*heiligen! - bezoeken: Louise-Marie op 28/9/90, Maarke-Kerkem op 23/2/91.

Op de Kapelleberg (Maarke-Kerkem) met prachtig panorama op de Vlaamse Ardennen, bevindt zich de gerestaureerde en druk bezochte *Sint-Vincentiuskapel* of het kapelleke Vincent (koor van 12e eeuw!). Er staan beelden in van Sint-Antonius abt en van Sint-Vincentius; een schilderij stelt de verschrikkelijke marteldood voor van Sint-Vincent (in verschillende taferelen: Zijn vlees werd met haken van zijn lichaam gescheurd en op een hete rooster gelegd ...). Van 20 tot 28 januari heeft er ieder jaar *een noveen* plaats t.e.v. Sint-Vincentius. En daarna worden ook hier geutelingen gebakken en gegeten! Einde februari 1991 zagen wij in de kapel achteraan enkele *ex-voto's* (in witte was) hangen: benen, armen, harten en één enkel gebitje. André Ver Elst vermeldt in zijn Folkloristische Tijdspiegel voor België (1962) op pag. 122 bij 22 januari dat de H. Vincentius van Spanje, diaken en martelaar, aangeropen wordt "tegen brand, hoofdpijn, koorts, maagziekten, reuma *en tandpijn*." En oude litanieën en prentjes (o.m. van de Vyvere-Petyt te Brugge, 1891) van de H. Vincentius te Maarke-Kerkem maken eveneens alle melding van "hoofdpijn, koorts, oogkwalen, ... *en tandpijn*". Wie als

Vincentius zo veel kwellingen heeft ondergaan, kan inderdaad voor *alle* kwalen aangeroepen worden! Of de heilige anno 1991 nog bij tandpijn opgezocht wordt, konden wij ter plaatse niet grondig controleren.

Waar de verering voor de plaatselijke tandheilige, met name voor de H. Apollonia, al is het alleen op 9 februari, nog wél leeft, is in het bekende gehucht van Maarke-Kerkem (Maarkedal) *Louise-Marie*. De kerk is toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van la Salette maar op de feestdag van de H. Apollonia wordt er ieder jaar nog een plechtige mis opgedragen met daarna zegening van de relikwie. Bij deze gelegenheid worden er ook *litanieën* "ter ere van de H. Maagd en Martelares Apollonia, bijzondere patrones tegen de tandpijn" aan de gelovigen uitgedeeld. Het is een oude tekst, waarna ook sprake is van *een aflat*, die kan verdiend worden en van *de konfrerie* van de H. Apollonia. De broederschap bestaat in Louise-Marie al lang niet meer en de moderne theologie spreekt niet meer van aflaten! De oude spelling werd wel aangepast en bij Louise-Marie werd *Maarkedal* bijgedrukt; dus verscheen de litanie *na* de fusie van 1977.

De huidige pastoor-pater Turksin houdt zich niet bezig met de volksdevotie voor de H. Apollonia; hij is meer bekommerd om de talrijke werklozen in zijn streek (Ronse) en engageert zich heel speciaal voor de missionarissen, die afkomstig zijn uit de Vlaamse Ardennen en in de Derde Wereld werken.

9. **MUNTE** (deelgemeente van Merelbeke): De heilige Apollonia, de roem van het dorp! - één bezoek: 26/10/90.

Uit allerlei documenten blijkt dat het landelijke dorpje Munte (amper 700 inw. – talrijke hoefetjes worden nu als buitenverblijf gebruikt) een zéér oud bedevaartsoord is van "Sinte Plonne", zoals men hier zegt.

In 1576 al kreeg het "van Rome" een relikwie van de H. Apollonia. Decennia lang kende haar feestdag, 9 februari, een geweldige volkstoe-loop van heinde en verre, zoals menige oude litanie van Munte vermeldt. Met de toename van het aantal tandartsen ging ook hier de volksdevotie stilaan maar zeker achteruit ... totdat de plaatselijke zieleherder, pater-pastoor A. Neels (broer van de bekende Marc Sleen!), in februari 1978, n.a.v. het Jaar van het Dorp, besloot om Sint-Apollonia in Munte "in eer te herstellen", o.m. door het weer invoeren van het plechtige *Apollonialof* van weleer! Aanvankelijk was dit een succes, want meer dan honderd mensen, sommigen van ver buiten Munte, kwamen "te zegen" en kregen een oude litanie van de H. Apollonia, bijzondere patrones *tegen de tandpijn*. Via dag- en streekbladen waren de gelovigen op de hoogte gebracht dat er ter gelegenheid van de *kleine kermis* in Munte een oude traditie in eer zou hersteld worden.

Toen wij pastoor Neels in oktober 1990 in de pastorie om wat meer informatie vroegen over het Apollonialof e.d., bleek hij een ontgoocheld man te zijn. "Het lof ter ere van onze tandheilige bestaat al een tijdje niet meer. Mijn *koster*, dhr. Valère Eeckhout, die mij bij de voorbereiding van de viering altijd ter zijde stond, is enkele jaren geleden overleden

en nu sta ik er helemaal alleen voor. Ik kan al het werk niet meer aan. Je krijgt trouwens voor zo'n religieuze plechtigheid *in de namiddag* geen volk meer op de been. Wel hebben wij op 9 februari (of de zondag erna) nog een plechtige eredienst voor de H. Apollonia, waarop heel veel volk, ook van buiten Munte, aanwezig is. Zoveel zelfs, dat onze kerk te klein is ... Er wordt na de mis ook nog gezegend met de relikwie van de H. Apollonia," aldus pastoor Neels.

De zoon van de vroegere koster, dhr. Georges Eeckhout, vertelde ons in het kafé "Oude Munte" (26/10/90) dat er vroeger vaak een Apollonia-*lied* op de wijze van "O Dennenboom ..." door het koor Jubilate en door de gelovigen werd gezongen, nu echter niet meer.

De Sint-Bonifatiuskerk van Munte bezit een mooi en oud beeld van de H. Apollonia (16e eeuw!), geflankeerd door twee engelen. De heilige heeft een tang in de ene hand en een *boek* (als kerklerares?) in de andere hand. Alleen al omwille van dit ene kostbare beeld is de kerk meestal dicht en zijn de kunstschaten extra beveiligd.

N.a.v. duizend jaar Munte in 1990 werd er langs straten en pleinen een permanente openlucht tentoonstelling van taferelen (in karton of tripleks) uit het plaatselijke dorpsleven opgesteld. Juist naast de kerk bevindt zich "*de roem van Munte*", d.i. *de H. Apollonia*, welke door drie tandpijnlijders, onder wie één met een doek om het hoofd geslagen, aangeroepen wordt. Het is jammer dat het oude kafé "*In Sint-Apollonia*" bij G. De Wulf" al maanden leeg staat.

10. NINOVE (Kerk van het Hospitaal) Het *genootschap van de H. Apollonia* bloeit er in stilte verder. - één bezoek: 28/9/90.

In de licentiaatsverhandeling van G. de Schrijver "Volksbedevaarten tegen ziekten van mens en dier in het arrondissement Aalst" (K.U.L., 1954) troffen wij meer informatie aan over de volksdevotie tot de H. Apollonia in de kerk van " 't gasthuis, dicht *bij de Dender*". De kleine kerk bezit een relikwie en een beeld van de tandheilige. De tang is enkele jaren geleden uit haar hand gevallen, aldus onze informante.

Samen met de H. Rita en *Sint-Antonius van Padua* bevindt de H. Apollonia zich achteraan in de kerk. Toen wij er in september 1990 waren, brandden er talrijke kaarsen voor de H. Rita en voor Sint-Antonius maar géén voor het beeld van de H. Apollonia. Toch leeft de volksdevotie er voor de tandheilige nog in stilte verder, vooral onder het impuls van zuster Benedikt, die *sinds 1968* in het nabijgelegen ziekenhuis ('het hospitaal' of 'gasthuis') werkzaam is.

Op 9 februari wordt er ieder jaar in de hospitaalkerk een mis opgedragen t.e.v. de H. Apollonia en de zondag daarop is er een plechtige mis met aanbidding; in de namiddag heeft er een solemneel lof met zegening van de relikwie van de H. Apollonia plaats. Zuster Benedikt onderstreept dat er die zondag altijd meer volk dan gewoonlijk in de kerk zit. Deze viering wordt in het parochieblad meegedeeld.

In de loop van het jaar ontvangt de zuster nog voldoende geld om er bijna *wekelijks* missen t.e.v. de H. Apollonia mee te laten doen. In een

handgeschreven overzicht van "H.H. Missen" wordt dit om de veertien dagen achteraan in de hospitaalkerk uitgehangen.

Een honderdtal mensen per jaar komen zélf nog "hun tanden verkopen" en vragen naar de relikwie van de H. Apollonia. De tandpijnlijders "onderhouden dan een *noveen*", waarbij zij dagelijks – negen dagen na mekaar – een gebed ter ere van de H. Apollonia opzeggen. De tekst hiervan vinden de bedevaarders op een prentje van pater A. Bosteels, dat ze van de zuster krijgen.

Moeders en *kinderen* laten zich vaak in het ziekenhuis in de broederschap (oude litanieën spreken hier steeds van "genootschap") van de H. Apollonia inschrijven. Zuster Benedikt maakt hiervoor eerst en vooral tijd. Met veel zorg schrijft ze de namen van de *kinderen* met hun adres in een "cahier" in. De ouders betalen hiervoor wat ze willen. Er bestaat geen vast bedrag voor de registratie in het "genootschap". Met bijzondere toelating van Zijne Hoogwaardigheid Monseigneur Stillemans, Bisschop van Gent (en berucht geworden in de 'affaire' van Priester Daens te Aalst), werd de broederschap van de H. Apollonia op 9 februari 1896 in de kerk van het Hospitaal te Ninove opgericht.

In de stad, waar *pater Bosteels* (minderbroeder-kunstenaar) in 1901 werd geboren als zoon van een geneesheer, kan het natuurlijk niet anders dan dat zijn herinnering ook hier nog steeds bewaard wordt: zuster Benedikt verdeelt prentjes of santjes van de H. Apollonia, getekend door *A. Bosteels*. Apollonia is – *in kleuren* – voorgesteld als een jonge dame, met in de ene hand een tang met tand en in de andere hand een tuiltje witte lelies. In de achtergrond sterft ze op de brandstapel. Ook van de *H. Kornelius* van Ninove maakte de pater-kunstenaar grote en kleine schilderijen. Zij zijn meer bekend dan deze van Apollonia.

11. **STEENHUIZE-WIJNHUIZE** (deelgemeente van Herzele). Geslaagde restauratie van het oude Sint-Apolloniakapelletje (in de volksmond "ten Doorn" genoemd) maar *Sint-Katarina* boven! - drie bezoeken: 28/9/90, 7/7/91 en 2/11/91.

Op initiatief van het gemeentebestuur van Herzele en heel speciaal onder het impuls van *burgemeester Marcel Van Daele*, die met lede ogen zag hoe de oude zandstenen veldkapel van Sint-Apollonia ten Doorn (1772) in verval geraakte en ondergraven werd, is het kleine heiligdom onlangs op deskundige wijze hersteld. De inhuldiging had plaats op 25 mei jl. De heren Luk Beeckmans en Marcel Cock verspreidden bij deze gelegenheid een vouwblaadje met meer informatie over de geschiedenis van de oude veldkapel, het beeld van de H. Apollonia en over het leven van tandheilige. Voor dit laatste baseerden zij zich op "Levens en Legendes van Gods lieve heiligen" (Antwerpen, 1923) van Frater Frumentius.

Drie weken na de inhuldiging haalde mevrouw Van Daele, de echtgenote van de burgemeester, die over de sleutel van de kapel ten Doorn beschikt, samen met mevrouw Druyver, die er al méér dan 50 jaar het dichtst bij woont, ongeveer 600 frank uit de offerblok, een overtuigend

Inhuldigingsplechtigheid n. a. v. de restauratie van de veldkapel Sint-Apollonia te Steenhuize-Wijnhuize op 25 mei 1991.

Het Sint-Apollonia-beeld in het Sint-Apolloniakapelletje te Steenhuize-Wijnhuize.

bewijs dat de verering voor de H. Apollonia in de kapel aan de Hogeweg nog leeft. Toen wij er op 2/11/91, op weg naar de tentoonstelling van devotieprenten in het monasterium Mariakluizen te Zegelsem, even halt hielden, zagen wij achter de rooster van de kapel nog twee bankbiljetten van honderd frank liggen. Vooral in de zomer zouden vele wandelaars en wielertoeristen (tijdens rally's) er halt houden om dit "religieuze monument van biezonder grote waarde", zoals kunsthistorikus Luc Robijns uit Meldert deze kapel noemde (15/9/90), van dichterbij te kunnen bekijken.

De offergaven in geld worden volgens onze informante, mevrouw Druyver, doorgegeven aan de pastoor, Z.E.H. Van Hecke (die tevens leraar is in het kollege te Ninove). Deze draagt er in de loop van het jaar in de kerk van Steenhuize-Wijnhuize een aantal *missen* t.e.v. de H. Apollonia mee op.

Oudere inwoners van het dorp vertelden ons dat er tot kort na de tweede wereldoorlog nog velen in de pastorie van Steenhuize-Wijnhuize "hundertanden gingen verkopen". Dit betekende volgens onze informanten een extra inkomen voor pastoor Cambier! Met de litanie, welke ze dan kregen, trokken ze naar de kapel ten Doorn om er te bidden voor de H. Apollonia ... en er ook weer geld in de offerblok te deponeren!

Toen wij in september 1990 bij de kosteres, zuster Margriet (tegenover de kerk, toegewijd aan O.-L.-Vrouw-Tenhemelopneming), meer informatie over de plaatselijke heiligenverering gingen inwinnen, leidde zij ons dadelijk binnen in de sakristie en gaf ons een litanie ter ere van de *H. Katarina*, de tweede patrones van de kerk, die hier intensief vereerd wordt. "Nog *elk weekend*, aldus de zuster, krijgen wij hier mensen met zweren en grote littekens op bezoek, die vragen om met de relikwie van de H. Katarina gezegend te worden. Wij geven ze telkens ook een litanie ter ere van de H. Katarina. Met al die bedevaarders zouden wij eigenlijk wat zuiniger moeten zijn met het uitdelen van deze gedrukte gebeden ..." Toch krijgen wij van de kosteres nog zo'n veelgevraagde litanie! Van de verering voor de H. Apollonia weet zij niets, alhoewel het originele beeld van de H. Apollonia (uit de kapel ten Doorn) zich sedert de recente inhuldigingsplechtigheid in de kerk bevindt – een kopie staat nu in de Sint-Apolloniakapel. G. de Schrijver spreekt in haar/zijn licentiaatsverhandeling (1954) over een relikwie, die *in een hoeve* aan de Hogeweg kan vereerd worden en waar ook litanieën t.e.v. de H. Apollonia kunnen verkregen worden, maar zelfs de oudste buurtbewoners van de veldkapel ten Doorn weten daar absoluut niets over. Van waar komt deze (foute?) informatie?

Toen L. Simoens en L. Defraeye *in 1950* hun twee boekjes over de heiligen in de kerken en kapellen van Oost- en West-Vlaanderen publiceerden, stond de H. Apollonia samen met Onze-Lieve-Vrouw en de beide Sint-Antoniussen nog mee vooraan in de volksverering (zie pag. VIII van deel I uit "Onze heiligen in kerk en kapel"). Veertig jaar later is de H. Apollonia op vele plaatsen a.h.w. van de kaart geveegd terwijl vele andere heiligen nog altijd vereerd worden, denken wij maar aan de H. Kornelius, *Katarina*, Livinus, Bavo, Aldegondis, Eligius, Antonius van Padua, e.a. De Vlaamse tandartsen hebben hier het pleit gewonnen!

12. **WICHELEN**: Zuster Marie-Céline offert regelmatig een gebitje (tanden) in was voor het beeld van de H. Apollonia in de kapel van het *Klooster der Zusters van de H. Vincentius à Paulo – recente* litanieën met inschrijvingsstrookje voor *de broederschap*. - één bezoek: 26/10/91.

Wichelen aan de Schelde (ong. 4.000 inw.) is zeker één van de unika in het bisdom Gent in verband met de Apolloniadevotie.

Via *Overmere-Donk* kwamen wij terecht in het klooster, resp. rusthuis van de Zusters van de H. Vincentius à Paulo aan de grote doorgangsweg te Wichelen. Al méér dan twintig jaar staat zuster Marie-Céline er in voor de "opvang" van de bedevaarders naar het beeld van de H. Apollonia in de kapel van het klooster. Zij houdt een schriftje of cahier bij met de namen van de leden van *de broederschap van de H. Apollonia*, zij stelt de Apolloniavereerders er een nederlandstalige of franstalige "Litanie ter ere van de H. Maagd en Martelares APOLLONIA, bijzondere patrones tegen de tandpijn" (recente druk van S.V. Spes, Lede) ter hand en wat uniek is in Vlaanderen, anno 1991: bij elk verzoek om tussenkomst van de H. Apollonia van Wichelen, neemt *zij* uit een ijzeren doos in de sakristie, welke een twintigtal *wassen gebitjes* bevat, een zogenaamd "mondje tanden" om het negen dagen lang op het offerblok bij het beeld van de tandheilige (in de kapel van het klooster) neer te leggen. Na de noveen wordt het ex-voto weer weggenomen en in de doos gedeponerd.

Aan het bovengenoemd schriftje hecht zuster Marie-Céline niet veel belang. Voor 1990 telden wij ca. 50 ingeschreven familienamen, zonder opgave van de plaats, waar het lid van de broederschap woont en zonder vermelding van het bedrag, dat de ingeschrevene aan de zuster gaf of op de rekening van het klooster stortte.

"De konfrerie, d.w.z. het registreren van de namen, neem ik niet ernstig op, aldus zuster Marie-Céline. Wél hecht ik geloof aan *de tussenkomst van de H. Apollonia*. Ik ben uit *Lokeren* afkomstig. Toen ik nog een klein kind was, had ik vaak tandpijn. Maar van zodra moeder met mij naar de kapel van de broeders van de H. Hiëronimus in de Molenstraat is geweest, heb ik tot op mijn 21e jaar geen tandpijn meer gehad. En juist daarom wil ik de verering voor de H. Apollonia ook hier in Wichelen in stand houden, met de goedkeuring van Moeder Overste, die nu helaas ziek te bed ligt ..."

Ook in onze tijd zijn er mensen uit Scherpenheuvel, Bonheiden, Sint-Katelijne-Waver, Charleroi, enz., die de zusters te Wichelen vragen om een gebed tegen tandpijn. Dit gebeurt voor ongeveer 80% *per briefwisseling*, de overigen lopen vooral tijdens een weekend in de zomer in de kapel van het klooster binnen. Zuster Marie-Céline geeft of zendt hun allen *een litanie*, waaraan een *afscheurstrookje* gehecht is, dat dient als bewijs van inschrijving in *de broederschap*.

De tekst van deze litanie t.e.v. de H. Apollonia is zeer oud (begin van de 19e eeuw). Ook in het Sint-Janshospitaal te Brugge troffen wij litanieën uit de 18e en 19e eeuw aan met dezelfde tekst, *getekend L.A. Caytan*. Reikte de roem van het Sint-Janshospitaal als bedevaartsoord

Heilige Maria, Koningin der Maagden, bid voor ons.
 Heilige Apollonia, bid voor ons.
 Lelie der zuiverheid, bid voor ons.
 Welriekende kruid van ootmoedigheid, bid voor ons.
 Roze der liefde, bid voor ons.
 Olijfbom der standvastigheid, bid voor ons.
 Overschone bruid Christi, bid voor ons.
 Open zonnebloem zich altijd kerende naar de wil Gods, bid voor ons.
 Gelukkige inwoonster van het hemels hof, bid voor ons.
 Bijstand voor degenen die u voor de tandpijn aanroepen, bid voor ons.
 Getrouwe navolger der Apostelen, bid voor ons.
 Uitstekende in kluismoedigheid onder de martelaren, bid voor ons.
 Vriendin der Belijders, bid voor ons.
 Blinkende Lidmaat van het Koor der Maagden, bid voor ons.
 H. Maagd en Martelares Apollonia, bid voor ons.
 Heilige Apollonia, maak, bidden wij u, door uw voorspraak, dat Jezus ons genadig zij, opdat wij, door zijn genade versterkt, al hetgeen ons in dit leven zwaar valt, te zijner liefde verduidelijk verdragen.

Heilige Apollonia, door de vreselijke pijnen die gij met liefde geleden hebt in het geweldig uitrukken en uitstoten van al uw tanden, help ons.
 H. lige Apollonia, die door de beweging van de Heilige Geest, in het vuur gesprongen zijt, hetwelk de tyran voor u had doen bereiden, help ons.
 Opdat gij u gewaardige de H. lige Kerk, onze H. Vader de Paus en alle Medebroeders en Medezusters te beschermen, wij bidden u, hoor ons.
 Opdat gij u gewaardige ons, ellendige, arme en kranke mensen, door uw voorspraak van de tandpijn te bewaren en te beschermen, wij bidden u, hoor ons.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld, spaar ons, Heer.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld, verhoor ons, Heer.
 Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld, ontferm U onzer.

 V. Bid voor ons, Heilige Apollonia.

 R. Opdat wij waardig mogen worden der verdiensten Christi en bevrijd blijven van de tandpijn.

Wichelen, de 19.....

M

Lees met veel betrouwen, negen achtereenvolgende dagen, de LITANIE, daarna dagelijks gedurende jaar, tijd uwer inschrijving, een VADER ONS en WEES-GEGROET ter ere van de Heilige APOLLONIA, om van tandpijn bevrijd te zijn.

Onze groeten.

**De Overste der Zusters
 van de H. Vincentius à Paulo.**

van de H. Apollonia (mét litanieën!) in het verleden tot voorbij Gent? Of is de band met Brugge op en andere manier te verklaren?

De inschrijvingskosten van de konfrerie waren vóór de tweede wereldoorlog één frank per jaar, twintig frank "voor het leven". Nu geeft men wat men wil. Medailles van de H. Apollonia konden wij wel in Brugge krijgen, in Wichelen niet.

Zoals op de litanie vermeld is, wordt de feestdag van de H. Apollonia bij de zusters speciaal gevierd, met een plechtige mis en met zegening van de relikwie van de tandheilige. Maar veel volk komt er niet meer op af, aldus de zuster. Alleen de oudjes van het rusthuis wonen de solemnele dienst bij. Wat echter nog wel het hele jaar door in de grootste stilte verder leeft, is het offeren van een "mondje tanden" voor de H. Apollonia in de kapel. Dit wordt niet gedaan door bedevaarders of tandpijnlijders "van buiten af" maar wel *door één bepaalde zuster* uit de lokale kommunauteit. Op enkele plaatsen in Vlaanderen worden er nu nog risten wassen tanden of gebitjes (tanden) in was geofferd maar altijd door de bedevaarders *zelf*!

Zeer talrijk waren *de kloosters (van zusters)* in Oost-Vlaanderen, vaak *zonder* beeld of reikwie van de H. Apollonia, die litanieën van de tandheilige hebben verspreid: Sint-Gillis-Waas (tijdens de marktdagen), Assenede, Steendorp, Gijzegem (litanieën van de H. Apollonia van de paters van Gent *én* litanieën van de H. Aldegondis van Mespelare, beiden aangeroepen tegen tandpijn), Nieuwkerke-Waas, e.a. Ook in 1990-91 troffen wij nog enkele kloosters aan, die soms worden bezocht door tandpijnlijders: *Kruibeke* (Langestr., litanie van de dominikanen van Gent, hier volgens zuster Berchmans na een missie door een pater achtergelaten) en vooral *Aspelare* met een eigen litanie (nog zo'n twintig mensen met *hun kinderen* komen hier jaarlijks hun tanden verkopen, aldus zr. Klotilde, september '91).

Vele kerken of kloosters bezitten nog een beeld van de H. Apollonia maar er bestaat geen verering meer (bijv. in Maldegem-Kleit). In een aantal kerken werd op het einde van de jaren zestig tabula rasa gehouden in het beelden-, resp. heiligenbestand. Op die manier verdween in de kerk van Boekhoute bij Assenede de volksdevotie voor de H. Apollonia.

Wie in de onmiddellijke buurt van de *H. Aldegondis* (arr. Dendermonde) het woord "*tandpijn*" uitspreekt – o.m. te Wieze en te Gijzegem – krijgt dadelijk de naam MESPELARE te horen! Oude litanieën, die wij in de uitgebreide verzameling van prof. Alfons Thijs aantreffen, vermelden inderdaad dat de H. Aldegondis van Mespelare niet alleen tegen kanker maar ook tegen tandpijn aangeroepen wordt. De *H. Margareta*, vereerd in Sint-Margriete (bij Sint-Laureins), wordt 'geraadpleegd' bij krampen en *geweldige pijnen*, waaronder ook *tandpijn*, aldus inwoners uit Sint-Jan-in-Eremo en uit Sint-Margriete zelf.

De hoogbejaarde maar nog lucide zuster Gabriëlle Van Pamel (Gijzegem), geboren in *Erondegem* bij Erpe-Mare, citeerde voor ons in januari 1991 een oud gezegde van de pastoor (Erondegem) uit het hoofd: "Ik geef

de zegen met de relikwie van de heilige ...?, tegen vallende ziekten, kwade koortsen, benauwdheid, hoofdpijn en *dulle tandpijn*". Gaat het hier over de relikwie van Sint-Pieters Banden? Sommige mensen uit Zwijndrecht gingen nog niet zo lang geleden in mei naar de *H. Wivina van Burcht* om bevrijd te blijven van keelpijn *én tandpijn* (de gezusters de Meulenare uit Zwijndrecht). Burcht (prov. Antwerpen) en de heilige Wivina komen in de volgende aflevering meer aan bod.

Op pag. 66 van zijn boek "Tot heil van mens en dier" schrijft R. Ruys dat de H. Blasius ook tegen tandpijn aangeropen wordt; in Pollare verspreidt de pastoor een litanie van de H. Kristoforus, die er als bijzondere patroon tegen de tandpijn beschouwd wordt (cfr. Sint-Kristoffel, Deurle 1984, samengesteld door tandarts F. Bijl – pag. 46).

Voor de H. Blasius vonden wij geen enkele aanduiding i.v.m. tandpijn, voor Pollare noteerde men in de plaatselijke geschiedenis en in Pamel-Ledeberg (Roosdaal) zelf een bedevaart *uit Pollare naar de H. Apollonia ... van Ledeberg!* (zie DF-Klokje, Roosdaal, nrs. 3 en 4 van 1991).

Niet alleen pastoor Z.E.H. Blanquaert uit Aaigem verwarde de H. Apollonia met de *H. Agata*. Omdat beide heiligen doorgaans met een tang worden afgebeeld en omdat ze in de ikonografie vaak naast elkaar voorkomen, komt de verwarring veelvuldig voor. Ook de H. Livinus werd twee keer in verband met de H. Apollonia genoemd. Hij wordt meestal voorgesteld met de uitgetrokken tong tussen een tang.

Onze-Lieve-Vrouw werd (wordt?) op twee plaatsen in Oost-Vlaanderen vereerd tegen tandpijn: te Lede en te Grimminge (Geraardsbergen). Voor *Lede* reciteerde pater Heiremans (° Lede) uit Aaigem de bekende verzen: Ons-Lief-Vrouwke van Lee, bringt ma een ander tanneke mee, liever een beenen as een steenen! Voor *Grimminge*, waar de kapel van 't Juffrouwke (= O.-L.-Vr.) zich op een moeilijk te bereiken plaats in het Raspaillebos – privé-domein! – bevindt, stelden wij geen verering meer vast. Onze begeleider, dhr. Schepers jr. van de dichtstbijgelegen hoeve, beweerde dat er nu ook hier genoeg tandartsen ... en aspirientjes te vinden zijn! (september 1991) De kapel is in vervallen staat, de zoldering begint in te zakken, achter verroeste roosters zagen wij een beeld van Onze-Lieve-Vrouw en een ander van de H. Apollonia (in pleister), een verroeste offerblok en bloemen in plastic. Nog niet zo lang gelden zouden er echte tanden te zien zijn geweest, zo vertelde onze informant. Ook de kaarsen en bidbanken werden weggehaald.

Bij Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes in Oostakker worden geen ex-voto's geofferd, wel massa's kaarsen. Dit geldt ook voor Melsele (O.-L.-Vr. van Gaverland).

In Letterhoutem citeerde de pastoor *een weerspreuk* i.v.m. de H. Apollonia: Is het met Apollonia nat (op 9/2), dan zal het nog lang winter zijn. Hij *las* ze ongetwijfeld in Kerk en Leven van 7/2/91, onder de rubriek "Uit den grooten Volkskalender" van Paul Van Zummeren.

R. Ruys spreekt op pag. 56 in zijn hierboven geciteerd boek over de broederschap van Sint-Apollonia en verwijst hierbij naar de Zusters van het Heilig Hart te Sint-Niklaas. Dit is fout. Het gaat in deze kontekst over de zusters *Jozefienen* in het Rustoord Heilig Hart te Sint-Niklaas!

Daar verwees zuster Stanislas ons verder naar "Het Hof" in de Hofstraat. Op 28 december 1990 deelde *zuster Apolline* uit Limburg ons daar mee dat zij lange tijd in het klooster te Hamont-Achel een Apollonia-kultus in stand had gehouden met litanieën, medailles, e.d. maar de "bevoorradig" gebeurde steeds via de pastoor van *Onze-Lieve-Vrouw Bijstand* in het centrum van Sint-Niklaas. Meer hierover leest u in onze bijdrage over tandheiligen in *Limburg*.

Tenslotte dient nog OPHASSELT (bij Geraardsbergen) als kuriosum vermeld te worden. Tot 1989 schreef de pastoor, Z.E.H. De Craen, hier nog tandpijnlijders in de konfrerie in. Hij gaf ze ook een litanie mee van de H. Apollonia, vereerd in de kerk te Ophasselt. Het smalle grijze register van de "Konfrerie ter eere van Sint Apollonia" konden wij onlangs in de pastorie even inkijken: vanaf 1929 werden mensen voor één, vijf of tien jaar ingeschreven ... naar het einde van de lijst toe, lazen wij enkel nog familienamen (één persoon in 1989; de pastoor heeft geen litanieën meer). In het begin van het boek is er ook sprake van de heilige *Odilia* van de Elzas, patrones tegen alle oogkwalen, die sedert het begin van deze eeuw een kapel heeft in het centrum van Ophasselt. Wellicht werden in het boek van de broederschap ook namen ingeschreven van mensen, die de H. Odilia kwamen aanroepen. In Lokeren (Molenstraat) troffen wij eveneens een schrift aan, waar nu nog de nieuwe leden van de broederschap van de H. Apollonia *én* van de H. Kornelius door mekaar werden en worden genoteerd.

Hier volgt nu een lijst van gemeenten in Oost-Vlaanderen, die wij in deze bijdrage niet citeerden, maar die wij om een of andere reden toch bij onze enquête hebben betrokken (in alfabetische volgorde): Aalst (Sint-Jozef), Aalter (Sint-Maria: geen verering meer), Appelterre (alleen schilderij H. Apollonia), Belsele (hoofdkerk: geen verering meer), Beveren-Waas (in de voorgevel van het huis van tandarts D. Callens!), Dendermonde (klooster van de H. Blasius), Deurle (de H. Aldegondis wordt daar *alleen* aangeropen tegen kanker, nu vooral Kristoffelverering), Eksaarde, Erembodegem-Terjoden (geen verering meer, wel nog litanieën), Erpe, *Erwetegem* (eertijds *grote* verering, nu niets meer), Evergem-Belzele (de kerk werd van binnen helemaal vernieuwd ... en versoberd), Geraardsbergen (geen verering in de hoofdkerk), Gijzegem (zusters van de H. Vincentius à Paulo), Haaltert, Hansbeke, Hundelgem, Kallo, *Kieldrecht* (het beeld van de H. Apollonia staat in de pastorie – geen verering meer), Kluisen (alleen verering voor de H. Kornelius), *Massemem* (pastoor Vervaet deelde ons mee dat er nog wel *een kleine Apolloniakermis* is rond 9/2, maar geen verering of begankenis meer t.e.v. de H. Apollonia, "patrones voor *hoofd-* en tandkwalen"; een vouwblaadje met levensschets, litaniegebed en Apollonialied is nog wel te krijgen in de pastorie; ter gelegenheid van de oogstfeesten op 3 augustus jl. verscheen er een vaantje met Sint-Martinus *én* de H. Apollonia!), Meldert (eertijds had hier jaarlijks een begankenis van de H. Apollonia plaats, de kerk bezit *twee* relikwieën en een beeld van de tandheilige, de broederschap bestaat niet meer, het vaantje uit 1971 werd ontworpen door E. van den Broeck, er kunnen nog litanieën bekomen worden in de sakristie maar

er is géén verering meer), Mendonk (St.-Bavo), Moerbeke-Viane (er is hier nog alleen een grote kultus voor de H. Kornelius, met affiche, enz.), Nieuwenhove (de pastoor is altijd in Waarbeke bij zijn dierenpark!), Onkerzele, Oombergen (grote verering voor de H. Agata, zondag na 5 februari), Oordegem (alleen Katarina), (Klein-) Sinaai, Sint-Antelinks, Sint-Martens-Latem, *Sint-Martens-Lerne* (één persoon op 20 jaar tijd kwam hier "zijn tanden verkopen"), Tielrode (grote verering voor de H. Eligius), *Waasmunster-Sombeke* (litanieën in het Nederlands en Frans, maar niemand komt nog voor de H. Apollonia, de broederschap werd opgeheven), Wetteren, Wieze (kontakt met de heemkring), Zele (op de wijk Durmen vonden wij niets), Zottegem (glasraam met afbeelding van de H. Apollonia, achteraan in de kerk van O.-L.-Vr. Tenhemelopneming).

november 1991, Hervé DARAS,
Gen. Lemanstraat 94, 2600 Berchem (Antw.) Tel. 03/239.75.73

BEKRONING ALFONS DE COCK-PRIJS 1991

De jury van de Alfons De Cock-Prijs 1991 bekroonde op 10 december 1991 de originele en veelzijdige studie

"Gekroonde honingkoek Koninklijke Peperkoek"

van Renaat van der Linden. De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen besloot het werk ook direkt te publiceren (zie ingesloten prospectus) en huldigt hiermede de onverdroten werkkraft van de auteur. Het rijk geïllustreerde boek (à 950 BF / intekening 850 BF) is uitsluitend verkrijgbaar bij de K.B.O.V., Museum voor Volkskunde, Kraanlei 65 te Gent ...

HISTORIE UIT DIVERSE LANDEN - BAKPROCES IN VLAANDEREN
IS NEDERLAND - WIKELS ALLERLI - FABRICANTEN -
BESLUMENT IN JAAR EN LIVENSCYCLIS - KUNSPRELD,
SCHILDERIJEN, SPROOJJE, OPERA, NOVELL, STIPNTHAAL, ENZ.

door

RENAAT VAN DER LINDEN

ZESDE GESCHIEDKUNDIGE BOEKENBEURS VOOR VLAANDEREN

Zaterdag 29 februari '92 van 14 tot 18 uur.

Zondag 1 maart '92 van 10 tot 17 uur.

Sint-Pietersabdij te GENT

Archeologie - Familiekunde - Geschiedenis - Heemkunde - Volkskunde

HET WORPMOTIEF IN OOST-VLAANDEREN

Aspecten van een eigentijdse feestcultuur

(Aanvulling Oostvlaamse Zanten 1991/3, blz. 135-164)

BRAKEL: Leeuwtjesworp.

In 1975 sloegen Davids-, Willems- en Vermeylefonds en V.T.B.-V.A.B. de handen in elkaar voor de Guldensporen- of 11 Juliviering en brachten een leeuwtjesworp die tot op heden bewaard is. Het gebruik bestaat erin, dat een gedrukt leeuwtje (zwarte druk op geel papier) in een snoepje gewikkeld wordt. Op de achterkant van het leeuwtje treft de vinder een nummer aan, waarmee hij/zij een prijs kan afhalen. De leeuw is er gebonden aan het feest van Vlaanderen.

Ludwig DE TEMMERMAN

KRUISSHOUTEM: Eierenworp.

Vóór een tweetal weken verscheen in Het Nieuwsblad een kroniek over de allerhande worpen met als oorsprong de Krakelingenworp te Gerardsbergen, gevolgd door de Katteworp te Ieper en zo veel andere.

Hierin schuilt een kleine leugen, want Kruishoutem was de eerste nieuwe worp "Eierworp". Onze eerste worp dateert van 1952 als apotheose van de "Week van het Ei en de Braadkip". De eiermarkt floreerde op haar best en de inkomsten van de gemeenten stegen zienderogen. Door de Eierworp wilden wij iets teruggeven aan de marktbezoekers voor hun inbreng in de gemeentekas. In 1955 geschiedde de eerste worp van plasticiteitjes die bevestigd waren aan kleine papieren parachutes. Vele steden en gemeenten hebben ons nagedaan. De stad Ieper kwam te rade bij ons. Wij mogen in eer en geweten het primeurschap opeisen.

Tot daar deze rechtzetting.

René D'HUYVETTER

MERE: Papeterslepelworp.

Volgens de traditie vierden de organisatoren en bewoners van Groendak hun kermis op donderdag O.-L.-Heer Hemelvaart.

In 1985 startten ze met een Gouden Papeterslepelworp die van jaar tot jaar meer bijval oogst. De worp geldt als het hoofdgebeuren. Het begeerde kleinood, ter waarde van elf duizend frank, is vervaardigd en geschonken door M. Fleurinck.

Daarnaast zijn er ongeveer tweehonderd prijzen (1).

Julien DE VUYST

(1) J. Vijfde wijkkermis in Groendal Mere. De Voorpost, Dendermonde, 5 mei 1987.

EEN ECHT EN VIER VALSE BEDEVAARTVAANTJES

voor

Vlaanderen moordt Balgerhoeke 11 juni 1928 B.R.T. - Balgerhoeke en Lier

Met een zekere schroom komt deze titel aan het hoofd van een bijdrage. Er ligt een verre afstand tussen 'echt' en 'vals'. Dit laatste bijvoeglijk naamwoord verklaart immers, dat iemand of iets in strijd is met de werkelijkheid of waarheid. Het gaat in de kern en de kiem van de zaak om een vaantje!

Guido Vermeulen, redakteur en uitgever van een enige Antoniana, drie-maandelijks tijdschrift van de vrienden van Sint-Antonius-abt, met Zonnebeke als basis en verzamelpunt, publiceert in zijn nummer 40, 1991, het eind van de tiende jaargang, op blz. 912-913 vier SA-vaantjes zoals hij die aankondigt in de inhoud. Eigenaardig en wonder genoeg is er geen zier kommentaar voorhanden, zo dat de lezer(es) de oorsprong of het ontstaan van de prenten niet kent of vermoedt.

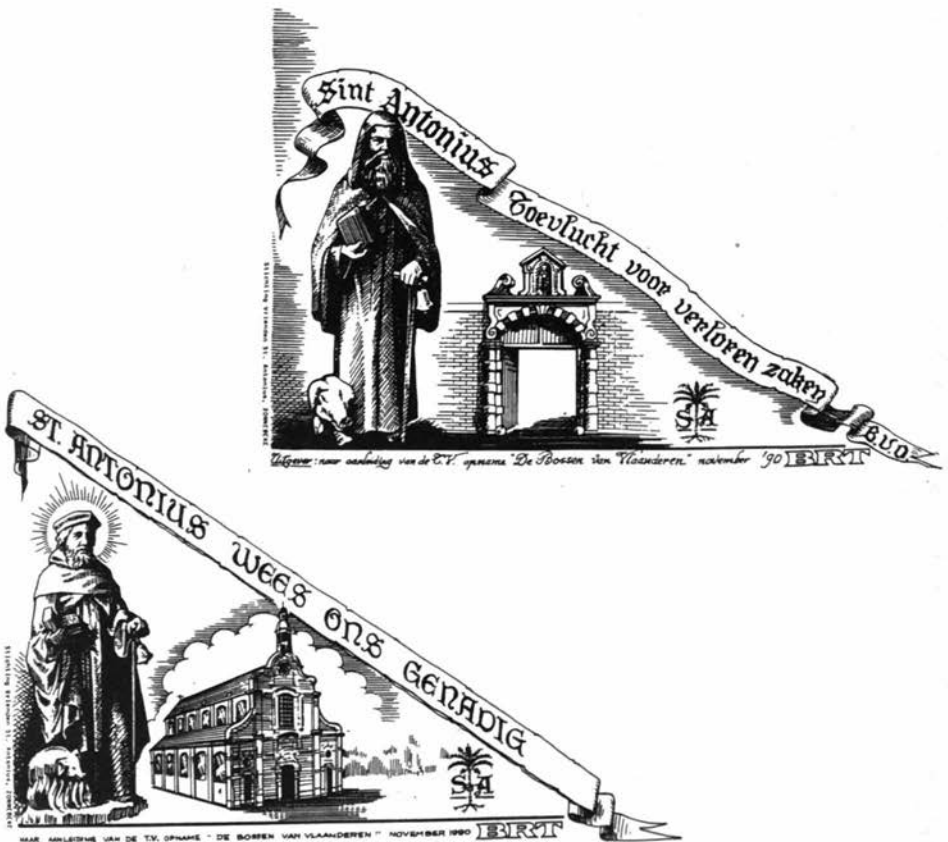
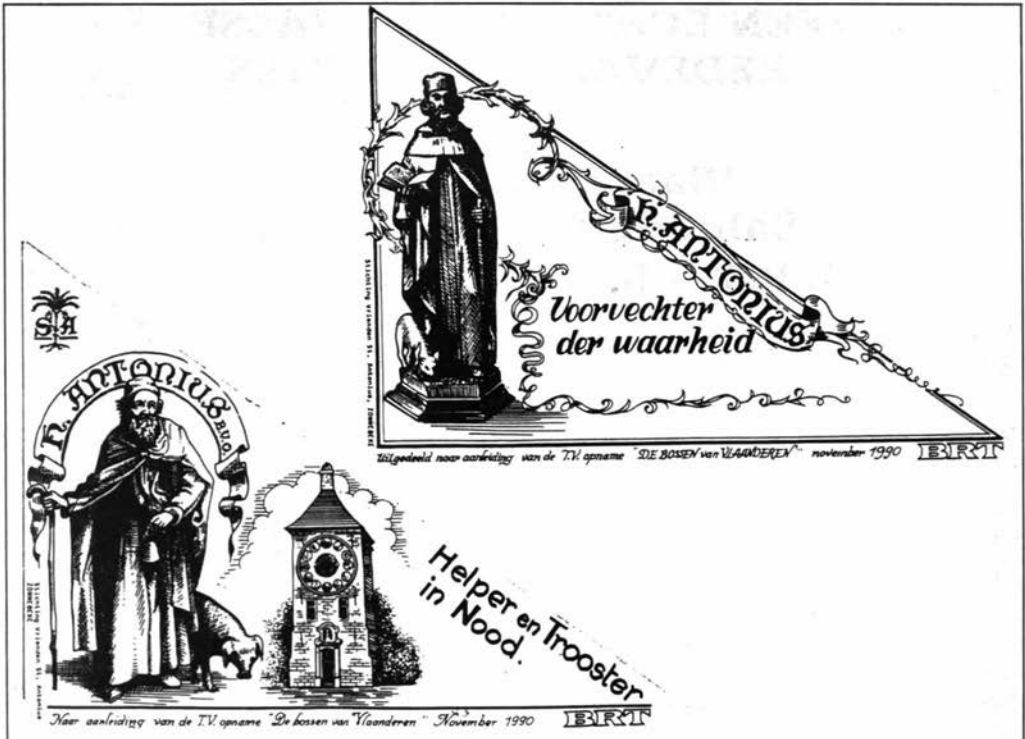
Een regel langs de onderzijde kan de nieuwsgierigheid (nog meer dan gewoon) prikkelen. *Naar aanleiding van de T.V.-opname "De bossen van Vlaanderen", november 1990, B.R.T.*

We dienen vanzelfsprekend uiterst bondig te wezen in deze aangelegenheid, omdat er uitzonderlijke stand- en brandpunten bij betrokken zijn, in eerste instantie De Moorden van Beernem, een ongewoon mysterieuze zaak die in het begin van de eeuw Vlaanderen in beroering bracht door de slachtoffers, een kasteelheer en een uiterst dynamische uitgever van een weekblad, Victor De Lille, die dubbel en dik zijn sporen in de wereld van de letterkunde met de Duimpjesuitgave heeft verdiend ⁽¹⁾.

In november 1989 blokletterden kranten: *B.R.T. filmt prestigieuze serie rond de Moorden van Beernem*. De titel wordt: *De bossen van Vlaanderen* en alle ingrediënten voor roemruchte moorden zijn voorhanden: geheimzinnige verdwijningen, moorden, gevreesd en verwacht, een feodale kasteelheer die zijn pachters uitbuit, de dorpsbewoners terrorizeert, bastaards heeft lopen, corruptie van ambtenaren en het gerecht, enz. Twee decennia geleden dachten de initiatiefnemers van "Beschuldigde sta op" dit mysterie te behandelen. Vlug beseften ze, dat de stof té delikaat was en de gemoederen in de streek nog fel beroerde. Thans heeft de B.R.T. de zaak opgelost (?) door Beernem te wijzigen in Houtegem, de antagonist ridder Etienne de Vrière te betitelen als ridder Joseph de Bellicourt, en Victor De Lille, de uitgever van zijn weekblad

⁽¹⁾ Linda WEYTENS. *De Duimpjesuitgave*. Licentiaatsverhandeling R.U.G., 1976.

Linda DE BAERE-WEYTENS. *De Duimpjesuitgave van Victor De Lille*, in Oostvlaamse literaire monografieën. Deel III. Cultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen. Bijdragen. Nieuwe Reeks, nr. 12, Gent, 1980, 161-193.

't Getrouwe Maldeghem voor te stellen als journalist en volksmenner. De 'vermomming' en de verloochening van een 'historische rekonstruktie' komen hier niet aan bod. Het hele mysterie van de moorden bestaat verder, maar de film ziet voor een ruim deel de sociale veranderingen in het Interbellum.

Eén element boeit ons. Het bedevaartvaantje.

In de bikkelharde strijd tussen de kasteelheer en de journalist zoekt de laatste naar menig middel om de gezinsleden van de vermoorden bij te staan. Een boerin moet financieel geholpen worden. Welk middel is er voorhanden? Een bedevaart naar Sint-Antonius van Padua, de patroonheilige van de 'verloren zaken', in de onmiddellijke buurt van Maldegem: de parochie Balgerhoeke, een gehucht met iets meer dan duizend inwoners, waar in 1905-1906 de parochiekerk tot stand kwam, met Sint-Antonius als titelheilige.

Victor De Lille kent de godsdienstzin van zijn pappenheimers, hun opstandigheid tegen de kasteelheer, hun wrok tegen het gerechtelijk apparaat. Een bedevaart brengt een fantastische som op om de boerin bijstand te verlenen. Bij die gelegenheid verschijnt een vaantje (2).

We vinden het bar jammer, dat van het oorspronkelijke geen spoor in de uitzending verscheen of kort nadien in de pers, en ook niet in Antoniana. Daar wil deze kortvoetige bijdrage aan verhelpen.

VAANTJE VAN BALGERHOEKE

11 JUNI 1928

De tekst laat geen twijfel bestaan. het betreft een bedevaartvaantje, als titel, met het inzicht het tijdens een bedevaart te laten zegenen en nadien als aandenken mee naar huis te dragen.

De vorm van een vaantje is niet voorhanden, de traditionele voorstelling van een kapel of kerk of sint evenmin. Ver van daar. De foto van twee vermoorden Camiel Dierickx en Hector De Zutter vraagt aandacht en een kort relaas over drie moorden, met de slotzin "*Op den grooten auto van 't Getrouwe die heel open van Maldeghem naar Balgerhoeke rijdt Maandag ter bedevaart zullen de Moeder van De Zutter en de zuster van Dierickx samen zitten.*" Een sociaal dienstbetoon langs een religieuze opvoering en opweg?

(2) *Vlaanderen moordt*. Eerste titel van een boek van Chris Vandenbroucke: Vlaanderen moordt ... Misdaadliteratuur in Vlaanderen. Uitgave Kreatief. De titel van de bijdrage lag reeds vast, wegens het hoofdnummer van de moorden in de hele zaak, toen ik het boek met gelijke titel ontdekte. Niemand zal het me kwalijk nemen, hoop ik.

Slechts één persoon is in het bezit van het oorspronkelijk vaantje, formaat 29,5 cm hoog, 19 cm breed, nl. de heer Alfons Ryserhove, van Knesselare, heem- en volkskundige, historicus, inspekteur, die op zijn eentje, enmeer dan om het even wie in de gerechtelijke wereld de moorden van Beernem heeft bestudeerd, vaardig en waardig er heeft over gepubliceerd en in talrijke voordrachten lieden uit alle sociale rangen en standen heeft geboeid en ontroerd.

Een paar jaar geleden heeft hij me een fotokopie bezorgd, waarvoor ik hem nogmaals oprecht dank.

VAANTJE VAN BALGERHOEKE

11 JUNI 1928

CAMIEL DIERICKX.

HECTOR DE ZUTTER

Als men een dezer twee Beernemsche dooden noemt denkt men aan alle twee want hunne dood heeft voorzeker een zelfde oorzaak alhoewel op elf jaren tusschentijd Camiel was jachtwachter daarom zegt men: Sassen Dierickx, op was den Zaterdag 28 Augustus 1915 verdwenen. Zijn lijk is tot hertoe nog niet gevonden.

't is met achter hem te zoeken dat men het lijk vond van baron d'Udekem d'Accos, die 3 maanden vroeger 25 Mei verdwenen was.

Zoo zijn er daar drie!

't is dan ook niet te verwonderen dat de zaa van Beernem heel het land beroert. De derde is De Zutter en den derden keer doe keer: daarin ten minste moet en zal vierde komen.

Op den grooten aut. van 't Getrouwe die heel open van Maldegem naar Balgerhoeke rijdt Maandag ter bedevaart zullen de Moeder van De Zutter en de zuster van Dierickx samen zitten.

NAAR BALGERHOEKE

O, Sint Antonius,
is 't ginder in Balgerhoeke
Dat een bedrukte vrouw,
die voor de eere vecht
Van haar vermoorden zoon,
en haar verstooten recht,
De hope van verhoor,
en bijstand moet gaan zoeken?

We aansteken voor uw Beeld
vooreerst een groote keerse
Tot Moeder Zutter's troost
en rouwe van nâer zoon?
Haar viel veel smaad te beurt,
miskenning, spot en hoon
En nog steeds staat haar recht,
en eerherstel van dweerse.

Antonius doe een vlam
van uwe wondren blozen
Bij 't klimmend smeekgebed
der vrome menschenzee:

« Ach, laat 't verloren Recht
niet stukken in zijn wee,
En spijker in de zon
de euveldaad der Boozen! »

En vele keersjes klein
en pinklend zullen schreeuwen,
Door 't dansen van hun liht;
de angstige zucht van 't volk,
Wiens ziel men heeft gekwest,
al was ze ook steeds de tolk
Van 't ware Rechtsgevoel,
van nu tot over eeuwen.

De tijden zijn voorbij
van Ridderspoor en Schilden.
Tsch klimt ter bedevaart,
bedwaard doch zonder vrees,
De vrije stem des volks,
op 't welk de dichter wees:
« Zij wilden wat was recht
en wonnen wat zij wilden! »

Brugge, 6 Juni 1928.

MAN. VAN DE STRAETE.

AAN-CAMIEL-DIERICKX

Gij, die de eerste vielt.
Gij hebt nu nog geen graf...
Wij weten niet waar neergeknield...
Wie wentelt ons den steen er af
Om op uw lijk een traan te plengen...
Een stofje asch ervan naar huis te

[brengen
En te bewaren in hoe klein een schrijn
Dat dan voor ons uw graf zou zijn ?...

God uit den Hoogen,
Met uw blizende oogen,
Toon ons den weg daarheen :
Geen wrake schuilt in ons gewezen...

AAN HECTOR DE ZUTTER

Gij die zoo hield aan 't jonge leven,
Moest plotseling dat leven geven
En dan nog heel wat meer
Het eenigst wat een doode is bijge-
[bleven :
Uw eer !...

Maar deze werd gered door ons die
[leven,
Met bijstand van den Heer,
Die verder op de zaak zal waken,
Om tot wat recht is te geraken...

ZONDER DIEN HAMER.

Een ongeluk geen laffe moord,
Zonder dien hamer,
Hector bij 't geval toen vermoord,
zondet dien hamer.
Zoo luidt 't verslag van 't eersten af,
zonder dien hamer
Geen vervolging, elk stond paf,
zonder dien hamer,
Geen tienduizend o k van elk
zonder dien hamer,
Nog daarbij geen lijdenskalk
zonder dien hamer,
Wie hadt er ooit n g aan gedacht,
zonder dien hamer ?
Door alle middels 't recht verkracht
zonder dien hamer.
Doch St. Antonius zorgde ervoor
Dat er ook niets ging te loor
Van «zonder dien hamer»,
Bellem 7 Juni 1928.

JULES METTENANXET

HET OORDEEL VAN VADER KRIJN OVER JUSTITIA.

Die tempel daar, dat log gebouw,
Met ronde donkere bogen,
En, boven 't voorportaal die vrouw,
Een blinddoek voor de oogen ?...
Wat huis is dat ? o vader Krijn ?
En mag die vrouw niet ziende zijn ?...

Die tempel is een hol mijn kind,
Waar ge niet moogt in vallen

Die vrouw slaat blij en kwaad gezind
In 't spel van blinde Kalle.

Wat houdt die in haar rechterhand ?
Verkoopt zij fruit of vijgen ?
Dat ware niet het simate, want
Zij zou kwa duiten krijgen !
Wie is die vrouw, o vader Krijn,
Die wil geblind bedrogen zijn ?

Die vrouw, dat is Justicia —
't Gerecht is ander terræn ;
Zij houdt er een balans op na,
Die weegt achter de schermen.

Ik hoor, bejaarde man, gij gunt
Die vrouw geen groote liefde ;
'k Wou weten of gij zeggen kunt
Of ze u of andren griede ?
Uw dienaar luister, vader Krijn :
Gij kunt niet te openherig zijn !...

't Gerecht is 't hoogs e menschlijk
[goed,

Waarop de volkren bogen,
Maar daar het dienaar hebben moet,
Wordt soms door hen bedrogen.

Die vrouw, gelijk ik had gezeid,
Laat zich dan toch bedriegen !
Justicia's rechtvaardigheid
Keer 'om tot zelf te liegen !
Verklaar mij nader, vader Krijn,
Waarom wat recht is, krom kan zijn. ?

Er loopen daar gerokten die
Betaald zijn om te liegen,
Die praten soms een uur of drie,
Om 't Recht in slaap te wiegen.

Maar heeft die vrouw geen oordeel dan ?
Heeft zij geen N-B-A-Allen ?
Dat men die overreden kan,
En heel een bend kan spannen ?
Wat achting hebt ge, vader Krijn,
Voor rechtsliën, die zoo rechtloos zijn ?

Mijn achting, jongen die zit ver,
Zij noopt mij zeer tot walgen,
Ik blik terug twee eeuwen her,
Tot in den tijd der galgen.

Maar hoe kan in de twintigst eeuw
Zulk rechtsgeterg gebeuren ?
Waarom brult niet het land ? een
[schreeuw

Dat aarde en hemel scheuren ?
Wat zoudt gij zeggen, vader Krijn,
Moest gij een dag meester zijn ?

Wat ik zou zeggen ? 'k Ben de baas !
't Gebeurt al in mijn name !
't Recht zal hiet 't Recht zijn, kort

[relaas, —
En... —

En wijl gij nu geen baas 'n zijt,
Wat raad kunt gij ons geven,
Om voort te doen tot beetren tijd
En voort gerust te leven ?
Waar blijft uw eerbied, vader Krijn,
Dien wij 't Gerecht ver schuldigd zijn ?

Ik eer de rechtens vroom en vroed, —
Niet die zichzelf onteeren. —
En, wijl ik iedereen toch groet,
'k Blijf groeten nog hun kleeren

FRANS TIRRY

Asche bij Brussel, 27 Mei 1928.

De eerste strofe en de twee eerste regels daarna beschouwen de stand van zaken op de keper: ... O Sint- Antonius ... moet een bedrukte vrouw, in het vechten voor de eer van haar vermoorde zoon en haar verstoten recht, de hoop van bijstand gaan zoeken? We aansteken voor uw beeld vooreerst een grote kaars tot troost van Moeder, Zuster ...

Drie personen hebben een tekst geleverd voor dit vaantje, alweer een totaal niet alledaags verschijnsel, maar Victor De Lille wil klaarblijkelijk bewijzen, dat uit heel Vlaanderen stemmen weerklinken op 11 juni ...

Man. Van De Straete uit Brugge, 6 Juni 1928, Jules Mettenanxt uit Bellem, 7 Juni 1928, Frans Tirry uit Assche bij Brussel, 27 Mei 1928.

Wij willen enkel en alleen even de uitzonderlijke aard en waarde van dit vaantje beklemtonen. Bij gelegenheid verschijnt passende toelichting en uitleg.

De vergelijking van de oorspronkelijke prent (!) en de vier nieuwe (!) vaantjes bewijst, dat deze laatste niet als echt kunnen bestempeld worden. Er kronkelen vele vragen. Waarom Lier er bij betrekken? Sint-Antonius met zijn varkentje aangeven als "Toevlucht voor verloren zaken"?

Er komt wel een vervolg.

Renaat VAN DER LINDEN

Met

de sympathie

van de

| G | Generale Bank

DE LAATSTE TWINTIG JAREN RATTENSCHIETING TE ZAFFELARE

I. De rattenschietingen tot 1969

Twee decennia geleden publiceerden we in Oostvlaamse Zanten een uitgebreide studie over de rattenschietingen in het algemeen en de 78ste schieting, in 1969, in het bijzonder (1). Sindsdien grepen de schietingen regelmatig plaats tot en met 1988.

Het loont wel de moeite de rattenschietingen van de periode 1970 tot 1988 onder de loupe te nemen omdat de gilde van Sint-Sebastiaan gedurende meer dan twintig jaar in opspraak werd gebracht door allerlei organismen van de dierenbescherming. Uiteindelijk heeft de handboogschuttersmaatschappij de rattenschieting moeten stoppen, omdat ze beschouwd werd als een inbreuk op de wet van de dierenbescherming.

Aangezien we in onze vorige studie bepaalde aspecten van de rattenvangst en -schieting hebben belicht, willen we niet in herhaling vallen door deze onderwerpen opnieuw aan te snijden. Ter inleiding van deze studie beperken we ons tot een samenvatting van wat we vroeger geschreven hebben, eventueel aangevuld met nieuwe gegevens die kunnen bijdragen tot de historiek van de maatschappij en van de schietingen in het bijzonder.

Onstaan van de handboogschuttersmaatschappij Sint-Sebastiaan

De organisator van de rattenschietingen is de Koninklijke Handboogschuttersmaatschappij Sint-Sebastiaan.

De oudste vermelding van het bestaan van een Sint-Sebastiaansgilde vinden we in een akte van circa 1560. Hierin staat geschreven dat Bauwin van poucke een rente verkoopt aan "*et ghulden vanden werdeghe vrent godes mijn heere tsente Sebastiaen vande prochie van Zaffelare ten proffyte van voorn. ghulden*". De gilde belooft jaarlijks de rente te betalen, telkens de 22ste oktober, te beginnen vanaf 1561 (2).

Langdurige oorlogen stelden een einde aan de activiteiten van het schuttersgilde, alle archiefstukken zijn verloren gegaan, enkel het altaar, ter ere van Sint-Sebastiaan, bleef in de 17de eeuw nog bewaard.

In 1611 werd door de burgemeester, de pastoor en voornaamste ingezetenen van Zaffelare een verzoekschrift gericht aan de grote Souveraine gilde van de edele ridder en martelaar Sint-Sebastiaan, gevestigd te Gent, om de schuttersgilde met de handboog opnieuw te mogen op-

(1) O.V.Z. XXXXV, 1970, 82-95.

(2) R.A.G. Oud archief Zaffelare, nr. 37. Ferrieboek 1558-1560, f° 128.

richten. Bij akte van 6 november 1611 wordt de stichting toegestaan door de Souveraine Gilde (3).

Ons steunend op "Hantboeck omme ghildebroeders van het ghilde van den heiligen ridder ende martelaer Sinte Sebastiaen, onderhouden metten hantboghe binnen Saffelaer, ghemaect ende vernieut den 7^{en} september 1707" blijkt er in 1707 nogmaals een hernieuwing van de Gilde gebeurd te zijn (4). Van de vernieuwing wordt gebruik gemaakt om het patrimonium van de Gilde te inventariseren, o.a.: het archief, de goederen en renten, de juwelen en ornamenten. In het nieuwe register staan eveneens de namen van de bestuursleden met hun respectievelijke functie van: een koning, een hoofdman, een deken, de proviseerders.

Tijdens de Franse bezetting van 1792 tot 1815 verliest de Gilde haar soevereiniteit. Ze wordt verplicht de statuten te aanvaarden die de Republiek haar oplegt, indien de vereniging wil blijven bestaan. Het nieuwe reglement is beschreven in "Statuten, die men verobligeert is in het Gulden van den H. martelaer Sebastiaen binnen de commune van Saffelaere departement der Schelde te observeren soo volgt". Deze statuten werden de 30ste januari 1805 *"in de volle kaemer vooren gelesen dat alle de Guldebroeders tegenwoordig in het Gilde van den heyligen martelaer SEBASTIAEN wesende dese statuten hiervooren staende sullen onderteekent worden op het register ..."* De reglementering werd ondertekend door tweeëntwintig leden. Slechts één ervan verklaarde niet "te connen schrijven". De akte eindigt met de slotzin: *"en de artikelen te onderteeken, aller tot meerder eere en de glorie Gods als van onsen heyligen martelaere Sebastiaen"* (5).

In de notities van het Hantboeck van 1707 staat beschreven hoe de Gilde ophield te bestaan in 1829. We citeren: "Ten jare 1829 is in de confrerie onenigheid ontstaan en wordt het statutenboek als boterpapier verkocht. Het viel in handen van de boekdrukker Henri Vander Schelden te Gent, die het archief op zijn beurt overmaakte aan de pastoor D'Dont te Zaffelaere, om het te deponeren in de kerkarchieven van de parochie, 12 januari 1863 (6).

De huidige handbooggilde is wel de vierde of vijfde nakomeling van de middeleeuwse Gilde die te Zaffelare gesticht werd in de 16de of 17de eeuw.

De stichting van de huidige Koninklijke Handboogschuttersmaatschappij is te situeren in het jaar 1870. Onze motivering steunt op een brief van het gemeentebestuur Zaffelare, gedateerd 2 juli 1870, waarin het Provinciebestuur bevestigt in het bezit te zijn van de onderrichtingen die de

(3) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis der gemeente Zaffelare*, Gent, 1870, 105-111.

(4) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *ibidem*, 111.

(5) Fotocopie uit het dossier G. Puimège. Herkomst R.A.G. Departement Schelde.

(6) Archief pastoorij Zaffelare. Memorial van alle de Connijnghen de welcke in desen ghilde sijn gheweest.

gouverneur liet worden betreffende het handboogschieten (7). Volgende instructies zullen aan de voorzitter van de gilde Sint-Sebastiaan – de enige gilde in de gemeente – worden overgemaakt als veiligheidsmaatregelen: beschutting van de pijlrapers, de schutters en toeschouwers; de gaaiers op veilige afstand van de openbare weg. Aannemend dat de maatschappij gesticht werd in 1870 valt wel te betwijfelen of men vóór of vijf jaar na deze start reeds naar ratten schoot. In elk geval, schijnt een rattenschieting vóór 1870 niet bekend te zijn door de schrijvers van de historiek der schuttersgilde, in de geschiedenis van Zaffelare. Zo een folkloristisch detail over het volksleven en de historiek van de maatschappij zou voorzeker niet aan de aandacht van Frans de Potter en Jan Broeckeaert ontsnapt zijn.

De marteldood van de heilige Sebastianus.

In 1827 geschilderd door François-Joseph Navez (1787-1869) geschonken door Charles van Hulthem (1764-1832).

Schilderij werd in 1971 gerestaureerd door E. Br. André Van Vlasselaer, Sint-Lucasschool Gent. Parochiekerk Zaffelare.

In het lokaal Schuttershof, Kerkstraat Zaffelare, hingen een dertigtal foto's van de schutterskoningen. De oudste foto dateert van 1887 en draagt de naam Felix Carlier. Of men dan reeds én naar de gaaien én naar ratten schoot is wel mogelijk.

De datum van de eeuwfeestviering, 1986 is aanvaardbaar. Ten slotte moeten we er de aandacht op vestigen dat de schutters van Sint-Sebastiaan géén rattenschutters zijn. De woensdag van de kermisweek wordt

(7) R.A.G. Register van correspondentie van burgemeester en schepenen, Zaffelare, nr. 183, 2 juli 1870.

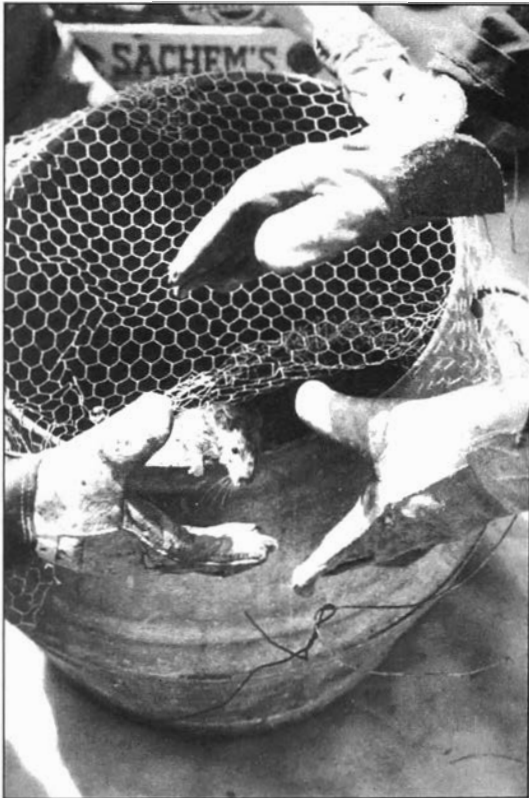
geschoten naar twee wippen met gaaien, tot en met 1988 was een derde wip voorbehouden voor de rattenschieting.

Oorsprong van het volksgebruik

Naar ons oordeel is de rattenschieting te katalogeren onder de geplogenheid die in het volksleven thuishoort bij de dierenkwelling. O.a. onder de vorm van gansrijden, ganswerpen, palingtrekken, hanekappen en katteknuppelen. Prof. Dr. K.C. Peeters vermeldt in zijn boek *Eigen Aard* dat er schuttersmaatschappijen bestonden die onder de vorm van mollen- en mussengilden, de verdelging van mollen en mussen beoogden. Is in onze geciviliseerde maatschappij ook het duivenschieten niet in zwang geweest? Blijkbaar bestond er een verband tussen het schietsport naar gaaien en gelijktijdig naar dieren. Mogelijks bleef in Zaffelare deze traditie het langst bewaard en stond de schietsport naar gaaien en ratten op gelijke voet.

De rattenvangst

De vangst geschiedt met slapers en fuiken die bij de boeren in stallen en schuren geplaatst zijn ⁽⁸⁾. Toevallig ontdekten we in het parochieblad van 1969 een oproep tot de parochianen om diertjes in te leveren met

het oog op de rattenschieting. "Landbouwers. Indien u ratten bezit bezorg ze dan aan Van Brussel Richard, Kerkstraat 27. Prijs 10 fr."

Het ophalen van de ratten bij de boeren geschiedt de ochtend van de schieting door de rattenvanger van Sint-Sebastiaan. Hij weet op zeer handige manier de slapers en fuiken te ledigen. De ratten worden in een jute zak of in een metalen vat gestopt, in afwachting dat men ze bij de gaaipers brengt om in een sigarenkistje te stoppen om afgeschoten te worden.

*Metalen vat waarin de ratten worden bewaard.
(Fotoarchief René Stevelinck)*

⁽⁸⁾ Meer details over het uitzicht van de slaper staan in O.V.Z. 1970, 83-84.

De rattenschieting

Ons steunend op een plaatselijk bezoek aan de 78ste rattenschieting, woensdag 20 augustus 1969, vatten we samen wat we daarover in onze vorige studie geschreven hebben.

Tijdens de jaarlijkse kermis, die plaats grijpt vanaf de zondag na 15 augustus wordt de woensdag de rattenschieting gehouden, georganiseerd door de schuttersgilde Sint-Sebastiaan, gevestigd in de herberg Schuttershof in de Kerkstraat (9).

De gaaipers staat in de nabijheid van het Schuttershof. Op de staande gaaipers van de rattenschieting zijn elk bakjes vastgehecht waarin zich levende ratten bevinden. De voorziene premie voor het getroffen doel wordt maar toegekend wanneer de rat van uit het stukgeschoten kistje op de begane grond valt. De rattenvanger brengt dan de laatste genadeklop toe door het omwringen van de nek en toont dan de trofee als bewijsstuk aan de schutters. De trofeeën worden in een put geworpen gevuld met kalk.

Een doorn in het oog van de dierenbescherming

Het is pas in 1965 dat de maatschappij voor dierenbescherming zich over de rattenschieting ontfermde en de bestuursleden van de maatschappij Sint-Sebastiaan in beschuldiging stelde van wreedheid jegens de dieren.

Moeder Justitia velde in 1966 een vonnis in 't voordeel van de bestuursleden.

1967 was weer een jaar van spanning. De gouverneur gaf de burgemeester opdracht de schieting van 23 augustus 1967 te verbieden. Maar op die dag was de burgemeester niet te bereiken. De veldwachter had vrijaf genomen. De organisatoren waren onwetend over het bevel van de gouverneur. Ze hielden voet bij de gaaipers. De schieting ging door zonder incidenten. Negen ratten verloren er het leven bij. Blijkbaar hing er geen vuiltje in de lucht. De schietingen van 1968 en 1969 kenden het gewone pittorekse verloop; de stilte voor de storm.

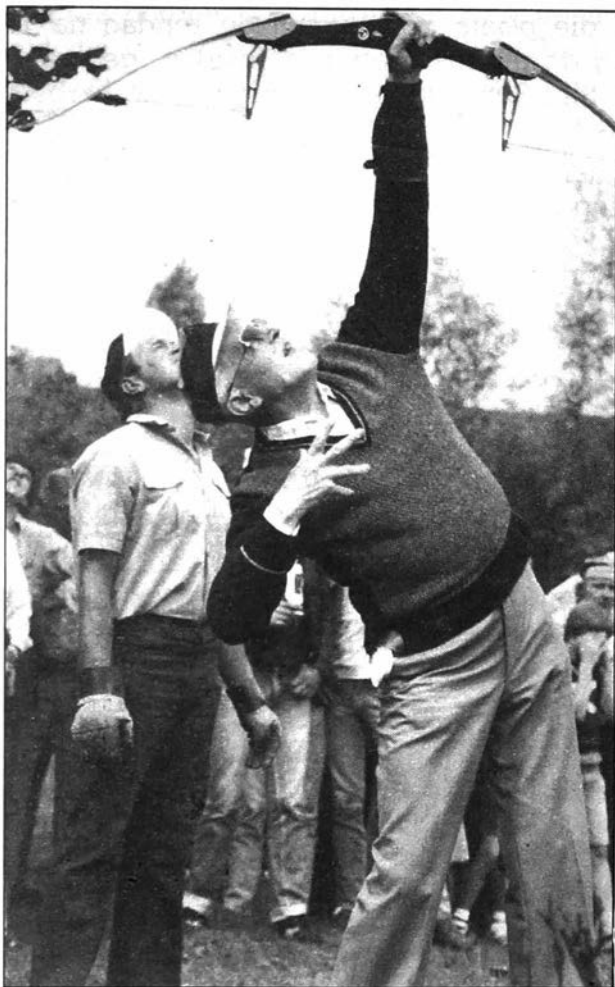
II. De schietingen in de jaren 1970 tot en met 1988

De periode 1970 tot 1988 hebben we kunnen achterhalen en beschrijven dank zij de vele dokumenten over de rattenschietingen die ons ter inzage werden gegeven door Georges Puimège; de rattenkoning René Stevelinck, bestuurslid van Sint-Sebastiaan; mevr. Elza Van Doorsse-

(9) G. PUIMÈGE, *Oude herbergen te Zaffelare*, P. Van Autreve, Zaffelare, 1989. In het boek vindt men gegevens over de herberg "Sint-Sebastiaan op de Oudeveldestr.", blz. 110; zicht van de herberg Sint-Sebastiaan in de Kerkstraat, zetel van de handboogschuttersmaatschappij Sint-Sebastiaan, gesticht in 1870, blz. 149; Foto van leden schuttersmaatschappij Sint-Sebastiaan, aanvang 2.ste eeuw, blz. 115.

In het boek maken we ook kennis met de oude herbergen "In de grijze ratte" en "De zwarte ratte", blz. 101-106.

laere, weduwe van de gewezen lokaalhouder Richard Van Brussel, schatbewaarder van de gilde; Dirk Aelterman, bestuurslid van het Gemeentelijk Feestkomitee Zaffelare-Dorp. We betuigen hen hiermede onze oprechte dank voor de inzage van hun archief.

*De rattenkoning
René Stevelinck.
(Fotoarchief R. Stevelinck)*

We geven er de voorkeur aan de rattenschieting chronologisch te behandelen omdat we beter een in- en overzicht krijgen van de gebeurtenissen die zich jaarlijks afspeelden vóór, tijdens en nà de schietingen.

1970 tot en met 1974

De eerste vijf schietingen van de jaren zeventig, grepen respectievelijk plaats op de woensdag 19, 25, 23, 22 en 21 augustus.

Het jaar 1970 wordt aangekondigd als de 79ste schieting, een unièk spektakel. Er wordt geschoten naar levende ratten. Men verwacht tweehonderd schutters, zelfs een afvaardiging uit Nederland en Frankrijk.

In Het Volk (18 aug. 1970, f° 12) wordt een beknopte historiek geschetst van de vorige schietingen en een pleidooi gehouden voor het behoud van

de schieting. Van dierenmishandeling is geen spraak; de nog levende ratten die van de gaai worden geschoten worden ogenblikkelijk, na het neerkomen op de grond, pijnloos gedood door een nekomdraai.

Voor de jaren 1971 tot 1974 wordt weinig propaganda gemaakt in de pers. De dierenbescherming hield zich op afstand tijdens en na de schietingen. Er werd weinig ruchtbaarheid gegeven aan de gebeurtenissen voor, tijdens en na de schietingen. De organisatoren betitelden de schietingen als een normaal verloop.

De informatie over de historiek van de rattenschieting die aan de pers werd bezorgd is ontleend aan onze studie, verschenen in Oostvlaamse Zanten van 1970.

In 1974 waren er weer een honderdtal schutters aanwezig. Aan belangstelling van toeschouwers ontbrak het niet. De rattenvanger is eveneens de grote blikvanger. De schieting wordt opgeluisterd door de harmonie uit Olen, die geenszins de marche funèbre op haar programma heeft voor de overleden ratjes.

1975

Reeds heel vroeg in het jaar beginnen de juridische perikelen met de dierenbescherming. Op 11 maart ontvangt Odilon De vos, voorzitter van Sint-Sebastiaan, een dagvaarding van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent om op woensdag 23 april 1975 te verschijnen voor de rechtbank, wegens dierenmishandeling. De v.z.w. Veeweyde uit Anderlecht stelt zich aan als burgerlijke partij. Ze vraagt één frank te betalen, ten titel van herstel van haar morele schade; alsook te betalen de gerechtelijke intresten en de kosten, inbegrepen de rechtsplegingvergoeding.

De openbare zitting greep plaats op 28 mei 1975 in de vijfde Kamer van de Correctionele Rechtbank. Advokaat Robert De Noos, uit Lokeren, trad op als verdediger van de gedaagden, zijnde de bestuursleden Odilon De Vos, smid en handelaar; Julien Braeckman, postbediende, secretaris van de gilde; Richard Van Brussel, handelaar in bosgrond, schatbewaarder van Sint-Sebastiaan en lokaalhouder in de Kerkstraat van Schuttershof.

De feiten ten laste gelegd van de gedaagden waren wreedheid of slechte behandeling jegens dieren, vastgesteld te Zaffelare op 21 augustus 1974. De rechtbank had de conclusies gehoord en deze van de heer Chr. Maes, Substituut-Procureur des Konings; alsook gehoord de middelen van verdediging door Meester R. De Noos. De Rechtbank sprak volgend vonnis uit.

Op strafrechtelijk gebied hebben de beklaagden zich niet plichtig bevonden aan wreedheid of buitensporige mishandeling jegens de dieren. De schieting valt niet onder de toepassing van de wet. Op burgerlijk gebied is de Rechtbank niet bevoegd om kennis te nemen van de eis van de burgerlijke partij v.z.w. Veeweyde, aangezien geen misdrijf betoelgd wordt.

De Rechtbank ontslaat de beklaagden van de vervolging zonder kosten; beveelt de teruggave van het inbeslag genomene; ze veroordeelt de burgerlijke partij tot de kosten.

Op 6 juni 1975 ontvangt de secretaris van de gilde, Julien Braeckman volgend briefje van de Blauwe Wereldketen (G. Gilbertlaan 10, 1050 Brussel). "We hebben kennis genomen van uw vrijspraak. We weten dat het nutteloos zou zijn opnieuw klacht neer te leggen; en zullen dit niet doen. De schieting is niet stichtend: niet voor de schutters, niet voor de getuigen, en heel zeker niet voor de jeugd". Op dezelfde datum ontving J. Braeckman een totaal ander berichtje van de advocaat R. De Noos. Hij wordt ervan verwittigd dat de Procureur des Konings, bij de Rechtbank van Eerste Aanleg, hoger beroep heeft aangetekend tegen het vonnis van 28 mei.

Maar de molen van de rechtbank draait langzaam. Zou men over drie maanden weten of de rattenschieting ja dan neen mocht plaatsgrijpen? De Koninklijke maatschappij voor dierenbescherming (Schuttershofstraat 13, Antwerpen) doet nog een laatste poging om de aanstaande schieting te doen verbieden. Op 19 augustus stuurt ze een brief aan het College van Burgemeester en Schepenen te Zaffelare met de volgende verwittiging. De maatschappij veronderstelt dat de rattenschieting zal plaatsgrijpen zonder de goedkeuring van het gemeentebestuur. Indien de schieting wel zou doorgaan, zal de dierenbescherming aan de Procureur des Konings vragen om proces-verbaal te laten opmaken door de rijkswacht, wegens inbreuk op de wet van de dierenbescherming van 2 juli 1975.

Op woensdag 20 augustus ging de rattenschieting normaal door met meer dan tweehonderd deelnemers; de jongste negentien, de oudste zeventig jaar oud.

In het Schuttershof worden de heldhaftige schietingen van vandaag en gisteren nog eens besproken tussen pot en pint. Het interieur van de herberg heeft de tijdsgeest van eind 19de eeuw nog bewaard. De muren zijn behangen met een dertigtal bleek geworden foto's van de gewezen koningen. Hun namen staan er bij vermeld. Hoofden, kapsels, en jassen van de geportretteerden lijken nog altijd op de vele types die bij de toog staan. Er zijn er ook andere types bij. Opvallend is wel de boog waarmee de huidige schutters schieten; meestel kostbaar sportmateriaal, door iedereen gebruikt. De muren van de herberg zijn geschilderd met een kleur die rood en geel bedoeld is. Men kan er over discussiëren. In 't midden staat een grote gietijzeren kachel, die wel zijn waarde heeft voor de industriële archeologie. De pinten zijn netjes, fris en weinig duur.

Waren er in Breughels tijd al rattenschietingen geweest in Zaffelare dan zou meesterschilder Pieter Brueghel, alias de Boeren Brueghel (1525-1569) voorzeker naar Zaffelare gekomen zijn met stift of penseel om de spontaneïteit, de natuurlijkheid, de vriendschap, de kleur en sfeer in beeld te brengen.

Eén maand na de schieting, op 24 oktober 1975, ontvangen de bestuursleden O. De Vos, J. Braeckman en Richard Van Brussel een nieuwe dagvaarding van het Parket bij het Hof van Beroep te Gent, om te verschijnen voor het Hof van Beroep op 24 november 1975. Men verwacht een beslissing over het hoger beroep, ingesteld tegen het vonnis, uitgesproken door de Correctionele Rechtbank, op 28 mei, wegens dierenmishandeling.

De zitting greep plaats op 8 december 1975. Correctionele zaken: Vee-weyde tegen de gedaagden O. De Vos, J. Braeckman en R. Van Brussel. Het Hof bevestigde de bestreden beschikkingen zowel op het strafrechtelijk als op het burgerrechtelijk gebied. Het Hof liet aan Vee-weyde de kosten van vervolging in deze aanleg gevallen. Aldus uitgesproken, acht december 1975.

1976

Voor de eerste keer trekt de bloemenstoet, de zondagnamiddag 22 augustus, door de gemeente. Zaffelare is immers ook bekend als bloemengemeente en heeft een gedeelte van de Bloemenroute op haar grondgebied liggen.

De rattenschieting op 25 augustus genoot dit jaar de bijzondere belangstelling van schutters uit Essen (Ruhrgebied, Duitsland). Met twee autobussen zijn de schutters met hun familieleden naar Zaffelare gekomen.

Ook dit jaar waren de vooruitzichten van moeilijkheden met de dierenbescherming weinig optimistisch. De organisatoren moesten afrekenen met: dierenbeschermers, druk op de gemeenteraadsleden, incidentjes met politie en rijkswachters op het schietplein tegenover betogers, schandaalverhaaltjes op de Nederlandse radio, sensatie verhaaltjes over ratten die de kijkers naar het strot springen: maar dit amalgame van rustverstoorders en tegenwerking kon niet beletten dat men opnieuw naar de ratten schoot. De rattenvanger Julien De Wilde, bijgenaamd Spiessens, demonstreerde nogmaals zijn kunde, de ratjes pijnloos de nek te kunnen omdraaien.

De vrijspraak van de bestuursleden op 28 mei 1975 en de uitspraak van het Hof van Beroep op 8 december 1975 en de recente schieting van 1976, lokten heel wat reacties uit in de pers. De Zaffelaarse schutters kregen heel wat boze brieven te lezen in de kranten. Uit de rubriek "Lezers schrijven" ontlene we een paar uittreksels.

RATTENSCHIETING ZAFFELARE

Ik wil er terdege op wijzen dat ik absoluut geen voorstander ben van het behoud van ongedierte, maar rattenverdelging heeft niets te maken met dat soort van kermisgedoe dat jaarlijks in Zaffelare gehouden wordt en terdege dierenkwellerij is.

Het Volk 4 en 5 sept. 1976. Mevr. D. Sint-Amandsberg

Hierop volgen een paar reacties in dezelfde krant van 9 september. Ik kan als landbouwer niet eens zijn met de brief van Mevr. D. uit Sint-Amandsberg. Bij dergelijke schieting zullen de dieren vlugger en pijnlozer doodgaan dan met vele systemen die momenteel gebruikt worden. Wie ooit een rat of een ander beest, door vergif langzaam heeft zien creperen zal het met mij eens zijn.

A.D.C. Evergem

In verband met het schrijven van Mevr. D. ... Waarom deze jaarlijkse folklore, die de mensen vermaakt zo afkeuren, terwijl er verder weinig of geen reactie komt tegen het ombrengen van mensen.

L.D.W. Gent

Mevr. D. U hoeft weinig bezorgd te zijn om de ratten die te Zaffelare sterven. Op de boerderij of in de magazijnen, of waar ze ook leven, komen ze ook onder een voet terecht of op de pinnen van een riek of in een ijzer. Muskusratten in fuiken gevangen sterven een verdrinkingsdood. Sterven dagelijks niet tientallen hazen, konijnen en vogels een gruwelijke dood nadat ze slecht getroffen waren tijdens de jacht?

H.U. Zaffelare

En zo overleefde de rattenschieting haar zoveelste bedreiging in daad en woord.

Maar in Evergem-Doornzele liep het helemaal anders af met hun min bekende rattenschieting op de Dries. In Het Volk (11-12 sept. 1976) lezen we dat de traditionele Doornzeelse rattenschieting dit jaar teloor was gegaan. Voor het eerst werd in 1976 niet meer naar ratten geschoten. De schieting verliep in mineur. De schuttersgilde had in extremis drie muizen in kleine kistjes gestopt en die op de 28 meter hoge gaaiers geplaatst. Voor de rattenschieters van Evergem was dit de uitvaart van hun folkloristisch feest. De dierenbescherming was niet aanwezig, 't was nog niet de moment om haar deelneming te betuigen. Die kwam wel. Later.

1977

De Blauwe Wereldketen pakt uit met nieuwe argumenten om een einde te doen stellen aan de rattenschieting. Ze wijst er op dat er te Zaffelare geen rattenplaag heerst. Ratten zijn er nodig, zeggen ze, om het evenwicht in de natuur te behouden. Gebruik nagemaakte dieren, bevelen ze aan, dan komt er geen bloed bij te pas.

De schieting kende haar traditioneel verloop op 24 augustus.

1978

De Blauwe Wereldketen bleef niet bij de pakken zitten en wendde zich, voor de aanvang van de schieting, tot de voorzitter van de Rechtbank, in kortgeding: v.z.w. Blauwe Wereldketen, eiseres, tegen O. De Vos, verweerder, bijgestaan door advocaat R. De Noos uit Lokeren.

De rechter was van oordeel dat er geen aanleiding bestaat tot een kortgeding, zolang er geen uitspraak gedaan is over de dagvaarding van eiseres tegen verweerder van 1977 voor de Correctionele Rechtbank. De Blauwe Keten wordt veroordeeld tot de kosten, tot heden begroot op 600 fr. + 1.663 fr. + 1.900 fr. = 4.163 fr. aan haar zijde en op 1.900 fr. aan die van de verweerder, inclusief rechtsplegingsvergoeding. Ten Paleize van Justitie te Gent, 23 augustus 1978. En zo stond het licht weer op groen voor de schieting van 23 augustus. De schieting kende weinig succes wegens de geringe belangstelling van vreemde schutters en kijklustigen. Weer werden een dertigtal ratten geofferd op het altaar van folklore en eeuwenoude traditie.

*Woensdag 23 augustus 1978. Protest van de dierenbeschermers.
Proces-verbaal wordt opgemaakt door de rijkswacht.
(Fotoarchief Vlaamse Keten, Zaffelare)*

Een totaal andere toon in het contra van de rattenschiëting horen we in een lezersbief van een geneesheer, gericht tot de hoofdredacteur van de Gazet van Antwerpen (4 oktober 1978). We citeren.

RATTENSCHIETEN

In sommige tropische streken wordt ook met pijl en boog naar ratten geschoten omdat ze een serieuze bron van eiwitten en vitaminen vertegenwoordigen en als voedsel dienen. Deze jacht is humaan, moreel gezien, volledig verantwoord. In Zaffelare staan de zaken anders: daar wordt de tijd en de beschaving honderden jaren teruggeduwd. De ratten die er onder de bevolking komen, zijn niet dood en kunnen nog bijten ... en op die manier de bevolking besmetten met Sodoku (koorts, gezwollen klieren, hoofdpijn, braken, gewrichtsontstekingen). Een geneesheer ziet niet altijd direkt het verband. De rattenvlooiën kruipen in broekspijpen, prikken er de tyfusbacil in de benen; als het toevallig een bejaard mens is, kan hij of zij na zo een negen à twaalf dagen doodgaan aan circulatiestoornissen, adertrombose of hevige koorts. De Zaffelenaren kunnen er ook middenoorontsteking, dikoor en longontsteking aan overhouden.

Verder kunnen muggen nog lustig bloedzuigen uit de doodgetrapte rattenresten en Zaffelare met al die mikroben besmetten. Kortom door deze praktijk in Zaffelare wordt er zeer ernstig inbreuk gepleegd op de volksgezondheid en gedaan aan de grofste milieuverontreiniging ... Als de Zaffelenaren willen blijven ratten schieten, dat ze het gaan doen op een eiland alleen.

Dr. J.M. Mechelen

1979

Een jaar van spanning en ontspanning. De Blauwe Wereldketen daagt O. De Vos nogmaals voor de rechtbank wegens dierenmishandeling. Op 21 mei 1979 wordt O. De Vos veroordeeld tot een geldboete van 2.000 fr. en de kosten.

Advokaat R. De Noos verwittigt hem dat hij binnen de tien dagen in beroep kan gaan tegen het vonnis; wat O. De Vos dan ook doet.

De schieting van 22 augustus is weer in aantocht; nog geen uitspraak van het Hof van Beroep.

In extremis poogt de Blauwe Wereldketen de schieting te doen verbieden, teruggrijpend naar het kortgeding.

De zitting greep plaats op de dag zelf van de schieting, 22 augustus. De verweerder, namens de schuttersmaatschappij Sint-Sebastiaan was advocaat R. Verstringhe uit Gent. Het vonnis uitgesproken in openbare zitting, bepaalde dat er geen aanleiding kon zijn tot een kortgeding, zolang er geen uitspraak is gedaan in hoger beroep met betrekking tot de schietingen van 1977 en 1978, waarvoor de verweerder, O. De Vos op 21 mei 1979 werd veroordeeld.

Normaliter kon de rattenschiëting doorgaan in de namiddag. De Blauwe Wereldketen, Veeweyde, Dierenbescherming en Vlaamse Keten blijven

LAW PROTECTS BELGIAN RATS

GHENT, Today (AAP): The long arm of Belgian justice yesterday extended its protection to rats under fire from archers.

Odilon De Vos, president of the Saint Sebastian Archery Guild of Zaffelare, a village in northern Belgium, was fined \$61 by a court here for ill-treatment of animals.

The case was brought by the Blue Chain Society for the Protection of Animals.

It objected to the centuries-old practice of putting rats in a cage atop a mast at which the archers fire round-tipped arrows during their annual tournament in August.

WET BESCHERMT BELGISCHE RATTEN

Het woord "Yesterday" gisteren, laat ons toe het artikel te dateren onmiddellijk na de dag van de veroordeling van O. De Vos, 21 mei.

In de vierde bloemenstoet van Zaffelare waren deze keer ook de ratten vertegenwoordigd. Op een traktor met aanhangwagen zaten schutters, verkleed in ratten, vergezeld van een gaaipers met de rattenkistjes. Vooraan de traktor hangt een plakaat met de tekst: Ratten zou men niet met brandgas mogen uitroeien. De dierenbescherming zou er tegen opkomen. Maar jonge mannen, de keur van het volk aldus verdelgen DAT IS MODERNE OORLOG!

zich halsstarrig tegen de schietingen verzetten. Naar hun oordeel gaat het niet om een schutterstalent te demonstreren, maar wel om het uiterlijk genot een dier te zien doodgaan. Het schuttersgilde treedt ook in het verweer. Ze hielden een geldinzameling om de ratten-schieting in leven te kunnen houden.

Om drie uur in de namiddag stonden tweehonderd schutters klaar voor de show. Pas na één kwartier geschut dook de eerste rat naar moeder aarde. Ze zocht een uitweg via tientallen gillende dames die nog harder liepen dan de hopeloze rat. Het beestje werd door de rattenvanger nagerend, gegrepen, getoond aan de applaudiserende schutters en kijklustigen, de nek omgewrongen en geworpen in een meter diepe put met ongebluste kalk gevuld.

Aan de rattenschieting van 1979 zijn heel wat nevenaspecten verbonden die de moeite waard zijn te vermelden.

In de Australische krant The Daily news verscheen in mei 1979 een kort artikel over de rattenschieting in verband met de veroordeling van de voorzitter van de gilde, O. De Vos.

Fotoarchief R. Stevelinck

Tijdens de schieting van 23 augustus werd door El Ergo uit Zelzate een bericht verspreid ter attentie van de "Heren Schutters en Vertegenwoordigers van de Ondierenbescherming". Men spreekt hierin over de rattenplaag in België en de kosten van deze bestrijding. We citeren. In 1978 werden in België 83.948 ratten gevangen, vergiftigd en gedood. Dat kost aan de Belgische Staat vijftien miljoen frank. Het vernietigen van één rat in onze Belgische welvaartmaatschappij kost, welgeteld 774,28 fr. De ratten die hier vandaag gedood worden door de handboogschutters lijden ten langste 3 à 4 seconden, terwijl er in alle universiteiten, ten titel van proefnemingen honderden ratten en muizen gepijnigd worden; om maar te zwijgen over andere experimenten op vogels, apen en andere dieren, ... kreeften en forellen levend in kokend water geworpen, palingen levend in stukken gesneden worden ... duizenden spreeuwen met springstof vernietigd in Limburg door ons leger.

Dit berichtje moet wellicht ter ore gekomen zijn van de ratten: en grappenmaker werd door de rattengemeenschap aangesproken om op dit pleidooi gunstig te reageren door een motie. De tekst van deze motie loont wel de moeite om in zijn geheel te worden gepubliceerd.

Niet alle brieven zijn zo vrolijk opgesteld als deze van de Rattengemeenschap Afdeling Gent 1. In ons archief bevindt zich een "Open brief aan het bestuur en leden van de schuttersgilde Sint-Sebastiaan te Zaffelare". Jammer genoeg is de herkomst noch de datum van dit document ons bekend. We klasseren het in de periode 1979 omdat op dit ogenblik de meeste veldslagen van de jongste tien jaar door de dierenbeschermers verloren werden. Maar een verloren veldslag is nog geen verloren oorlog: De Open brief aan de schuttersgilde heeft wel een sektarisch en moraliserend karakter, in tegenstelling met de vorige brief van de Rattengemeenschap. De illustratie met het opschrift Ad Majorem S. Sebastiani Gloriam is een parodie op de marteldood van de patroonheilige van de schutters. De tekening is gesigneerd F.D.W. We publiceren de volledige tekst van deze brief omdat een uittreksel afbreuk zou doen aan de ware inhoud en de geest van de aantijging van schuld en vermaning aan het adres van de dappere schutters van Sint-Sebastiaan.

In het kader van de feestvieringen te Zaffelare kent de schuttersmaatschappij ook haar vrienden. In een brief van 18 september 1979 drukt de Koninklijke Handboogmaatschappij haar dank uit aan het Feestkomitee-Dorp voor de daadwerkelijkelijke hulp en bijdragen die werden geleverd om de rattenschieting te laten uitgroeien tot een alom gekend dorpsfeest. De gilde hoopt in de toekomst op dezelfde manier samen te kunnen werken. En om het jaar 1979 met een optimistische noot af te sluiten, vernemen we, dat op 30 oktober 1979 het Gentse Beroepshof zich onbevoegd verklaarde om de klacht tegen O. De Vos te behandelen. De veroordeling van 21 mei werd aldus ongedaan gemaakt.

Voor het jaar 1976 hebben we de aandacht gevestigd op het teloorgaan van de rattenschieting te Evergem-Doornzele en men in extremis overschakelde naar een muizenschieting. In tegenstelling met Zaffelare

RATTENGEMEENSCHAP
Afdeling GENT 1.

Geeerde Voorzitter,

Op de buitengewone vergadering, in speciale zitting bijeengeroepen in ons lokaal in de riolen van de gentse stede, op de 34° van de rattemaand, werd eenparig een motie aangenomen die we hierbij ter verspreiding onder Uwe leden toesturen.

We danken de Maatschappij St. SEBASTIAAN te Zaffelare omdat deze sinds meer dan 100 mensenjaren velen van onze broeders en zusters het dagenlange lijden bespaard heeft dat ons anders beschoren is indien men ons vergif toediende.

We achten ons nog gelukkig dat we ratten zijn en geen garnalen of kreeften welke levend in kokend water gegooid worden.

Moge onze samenwerking nog vele mensenjaren instand gehouden worden tot nog meerdere glorie van Uwe traditionele schieting.

Door alle aanwezigen gelikt en getekend,

Gent de 34° R.M. 1979.

De voorzitter,

SACRISTIJN.

OPEN BRIEF AAN HET BESTUUR EN DE LEDEN VAN DE SCHUTTERSGILDE « Sint Sebastiaan » TE ZAFFELARE

Dappere schutters van Sint Sebastiaan, gij hebt u in de maand augustus laatst leden eens te meer verenigd, en gij hebt u verbreed met andere schuttersgilden uit gans het land, rond de schand- en folterpaal, waar gij uw behendigheid hebt getoond in het doorschieten van levende ratten, zoals indertijd uw patroonheilige werd doodgemarteld.

Doch de schande was niet zoals steeds in dergelijk geval voor diegenen die aan de paal waren gebonden, maar voor diegenen die zich verlustigden in het lijd van hun slachtoffers. Door deze mensonterende daad hebt gij tevens ook weer eens de nagedachtenis van de Heilige onteerd, die gij in uw wapen voert en waarvan gij helaas nog altijd de boodschap niet hebt begrepen.

Gij hebt u vermaakt met de angst, de kronkelingen van pijn en hopeloze buitelingen van uw weerloze ter dood veroordeelden.

Er zijn duizenden gruwelijke voorbeelden aan te halen uit de geschiedenis der mensheid, waarbij het volk zich vermaakte met het zien lijd van andere levende wezens, soms zelfs zijns gelijke, altijd hebben latere generaties deze uitspattingen van wreedheid veroordeeld en gelaakt.

De geëvolueerde godsdiensten hebben sinds lang de bloedige offers aan de Goden vervangen door symbolen, waarbij geen bloed meer wordt vergoten, bewijs van vorderende zedenverzachtiging en beschaving, die evenwel geen afbreuk doet aan traditie en geloof, noch aan de cultuur, in tegendeel.

Wij, mensen van de dierenbescherming, koesteren tegenover u geen wrok, maar wij zijn bedroefd omdat gij koppig uw hart en ziel blijft sluiten voor iedere poging, om uw sportbeoefening en folkloristisch beleven, te humaniseren.

Zeker, wij hebben u aangeklaagd bij het gerecht en zullen dit blijven doen, omdat uw manifestatie inderdaad strijdig is met de wet.

Zoek geen verontschuldiging in het feit,

dat de Overheden oogluikend uw manier van feest vieren blijven door de vingers zien.

Heeft niet een berucht heerser gezegd: «Geef het volk brood en spelen?». Dat was niet om het volk ter wille te zijn of het te eren, maar om het zoet en klein te houden tot versteviging van zijn macht.

Sebastiaan en Jesus van Nazareth werden niet ter dood gefolterd, omdat zij een laakbare daad hadden gesteld, maar omdat zij verkondigers waren van een nieuwe leer van zachtmoedigheid en rechtvaardigheid, die de heersers van toen dwars zat.

Gij voert Sebastiaan niet in uw blazoen als een veroordeelde en een boosdoener, maar als een martelaar der voortschrijdende beschaving en om Hem te eren doodt, gij op dezelfde wrede wijze...ratten!

Mocht gij uw dwaling inzien en begrijpen dat het er ons, mensen van de dierenbescherming, niet om gaat enkele rattenlevens te sparen, maar om u, schutters van Sint Sebastiaan, af te wenden van een volksgebruik waarover latere generaties zich zullen schamen

wordt aan de schieting geen ruchtbaarheid gegeven. De schuttersvereniging Willem Tell roept dan haar beste krachten bijeen om op muizen te schieten die zich in kistjes op de gaaipers bevinden. Als troostprijs heeft de winnaar recht op een pintje.

In 1979 waren er tachtig boogschutters aanwezig op de Dries. Ze konden ongestoord hun hartje ophalen. Geen spoor van dierenbeschermers te horen noch te zien.

Maar de muizenschieting was ook een doorn in het oog van de Vlaamse Vereniging van Dierenbescherming (Aarschot). Op 9 september werd klacht neergelegd bij de Procureur des Konings.

Het bewogen jaar 1979 deed ook wat inkt vloeien van de boze lezers en sympathisanten in verband met de rattenschieting. Uit ons persarchief halen we volgende brieven, gericht tot de Waarde Redactie.

RATTENSCHIETING

Ik was geschokt na het lezen van het artikel over de beruchte rattenschieting. Zijn we zo sadistisch dat we in zo'n bedoening pret kunnen vinden? Hoe triest dat wij mensen, die toch zekere cultuur kennen, van laf bloedvergieten kunnen genieten ... ratten zijn levende wezens die recht hebben om geëerbiedigd te worden. Ratten zijn niet zo'n valse en kwaadaardige wezens als de meeste mensen denken.

*Het Nieuwsblad, 5 sept. 1979.
Dominique Veulemans, Brussel.*

Ik ben dierenliefhebber, maar vind het wat te gortig dat dierenbeschermingsmaatschappijen zich zo druk maken over de rattenschieting in Zaffelare ... De dierenbeschermers zouden toch een onderscheid moeten kunnen maken tussen b.v. huisdieren en ongedierte. Die rattenschieting is een folkloristische gebeurtenis die elk schutter eens wil meemaken ... Wie zal er ooit aan denken in Spanje de stieregevechten en in Mexico de hanengevechten te verbieden? Laat de schutters hun jaarlijkse schieting, Heren Dierenbeschermers, en zet U voor andere dingen in. Laat ons nog een beetje folklore, er is al zoveel verloren gegaan.

*Het Nieuwsblad, 5 sept. 1979.
Jozef Van Boxlaer, Lennik-Eizeringen.*

Bij het lezen van de brief van D. Veulemans (krant van 5 sept.) vraag ik mij af of hij wel ooit in Zaffelare is geweest? ... Maar trekt de h. Veulemans met eenzelfde hardnekkigheid niet ten strijde tegen de jagers die elk jaar patrijzen en fazanten schieten? Veel van die vogels vallen zwaar gekwetst neer en worden nooit gevonden. Elk jaar vliegen tientallen duiven op hun vluchten naar het hok tegen een hoogspanningskabel aan en vallen ze met gebroken vleugels en opengereten borstkas neer. Is dat een reden om duivenvluchten te verbieden? Waarom komen de dierenbeschermers steeds naar Zaffelare en niet naar Evergem waar jaarlijks een muizenschieting plaatsheeft?

*Het Nieuwsblad, 5 sept. 1979.
Jozef Van Boxlaer, Lennik-Eizeringen.*

Ik ben een dierenliefhebber, maar ik pik toch graag in op de discussies rond de rattenschieting in Zaffelare. Ik ben als kind vaak gaan kijken, en kan u verzekeren dat er nooit met die dieren wordt gebeuld ... In de paardenkoersen moeten de paarden over een haag springen en zij krijgen er nog bij ook ... Ze zouden dat moeten verbieden.

*Het Nieuwsblad, 14 sept. 1979.
Cecile De Backer.*

Als oudschutter heb ik verschillende jaren de rattenschieting te Zaffelare bijgewoond ... Dat de Blauwe Wereldketen zichzelf en ook ons belgisch gerecht mijns inziens belachelijk maakt door het inspanssen van processen ... kan volgens mij niet door de beugel. Moest de dierenbescherming voor meer opvang zorgen voor verlaten huisdieren ... dan zouden misschien jaarlijks honderden of misschien duizenden huisdieren kunnen gered worden.

*Het Volk, 28 augustus 1979.
Jean Delporte, Gent.*

Het weekblad Knack Magazine bleef ook niet achterwege om de opinie van de voor- en tegenstanders te laten horen ⁽¹⁰⁾.

RATTEN OP DE WIP

Er zijn diersoorten waarvoor we een diepgewortelde angst of afschuw koesteren. De rat is er zo één. Soms zijn we genoodzaakt ons tegen een bepaalde diersoort schrap te zetten omdat het nu eenmaal niet anders kan. Anders gaan ze ons overwoekeren. En dan proberen we ze uit te roeien, best zo snel en zo pijnloos als het kan. Want als we voor ons plezier dieren gaan folteren, dan betekent dit toch dat er iets misloopt in onze bovenkamer. In Zaffelare bestaat er vanouds een wreed en wansmakelijk volksgebruik: de rattenschieting. Ik weet niet uit welk tijdperk dit soort vermaak dateert, maar het is wel een zeer primitieve en barbaarse manier om zijn angst of weezin af te reageren. Het is zelfs nog viezer en onmenselijker dan de stierengevechten in Spanje en de Franse Camargue, en als Vlaming schaam ik mij dat zoiets in ons land nog mogelijk is. Wie wreed is jegens de dieren is meedogenloos voor zijn medemens. Maar mensen die zich in onze tijd geen beschaafder en zinvoller vermaak kunnen indenken, zou men aan een ernstig onderzoek moeten onderwerpen.

*Knack Magazine,
Lode Willems.*

Op het artikel van Lode Willems reageerde enkele weken later Dr. Jos De Cleene uit Zaffelare. In 1967 realiseerde hij een filmopname van de rattenschieting te Zaffelare⁽¹¹⁾.

RATTEN

Lode Willems gaat de elementaire regels van de objectiviteit te buiten. De ratten worden met gehandschoeide handen uit de kooien genomen

⁽¹⁰⁾ Knack Magazine, Weekblad, 9de jg., nr. 35, 29 aug. 1979, blz. 82.

⁽¹¹⁾ Knack Magazine, idem, nr. 40, 3 oktober 1979, blz. 13, Brieven.

en in een metalen kist geplaatst. Geen enkel dier wordt gefolterd. De houten kistjes zijn voorzien van luchtgaten. De stalen pinnen van de wip komen met het dier niet in aanraking. Komt de rat levend naar beneden, wordt ze onmiddellijk gedood door een rattenvanger die haar de nek omdraait, wat door een halswervelbreuk de onmiddellijke dood als gevolg geeft. Daarna worden ze in een aseptische kuil geworpen en met kalk bedekt.

Wanneer Lode Willems eens ernstig de zaak zou bekijken, dan zou hij beseffen dat het de Blauwe Wereldketen, met alle respect voor het vele goede werk dat ze doen op andere terreinen, niet te doen is om de Zaffelaarse ratten, maar wel om het feit dat deze vereniging zonder gezichtsverlies geen proces met zulke weerklank kan verliezen.

*Knack Magazine,
Dr. J. De Cleene, Zaffelare.*

1980

Op zondag 27 april greep te Gent een betoging plaats van de dierenbeschermers. Vanzelfsprekend was hier ook spraak over de rattenschieting en lieten een paar lezers hierover hun mening horen in de pers.

BETOGING DIERENBESCHERMERS

Waarde Redactie. Het verheugde mij in onze krant dd. 24 april te lezen dat de dierenvrienden, tot dewelke ik ook behoor, gaan betogen tegen de wreedheid jegens dieren ... Ik zou de heren betogers willen aanraden hun jaarlijks verlof te willen doorbrengen in de tempels van India waar de ratten als heilige dieren worden beschouwd en waar deze dan ook rijkelijk gevoederd worden, terwijl op het tempelplein buiten de mensen creperen van honger. Dat men tegen dierenmishandeling betoge, daar sta ik 100% achter. Maar laat alle slogans en leuzen tegen de rattenschieting te Zaffelare achterwege, anders zouden de organisatoren van deze schieting u dit jaar wel eens kunnen verwelkomen met pakjes extra voedsel voor uw ratten en muizen.

*Copij van brief, Lennik 25 april 1980,
Jozef Van Boxlaer, Kattenbos 108, Lennik.*

DIERENVRIENDEN VRAGEN DE TOEPASSING VAN DE WET

Gent. Zo'n tweehonderdtal dierenvrienden en enkele blaffende viervoeters kwamen zondagnamiddag naar de Arteveldestad afgezakt voor de nationale betoging voor dierenbescherming, waarvoor opgeroepen werd door de Nationale Raad van Dierenbescherming ... Gent was niet toevallig gekozen. De verenigingen voor dierenbescherming klaagden immers nogmaals de gewraakte rattenschieting van Zaffelare aan, temeer omdat de jongste klacht tegen deze "barbaarse schieting" door de Gentse rechtbank weer zonder gevolg werd geklasseerd.

*Het Volk, 28 april 1980,
(R.V.).*

Het succes van de rattenschieting op 20 augustus was niet enkel te danken aan de show maar ook aan het spektakel van de dierenbescher-

ming. Vredelievende en kwaadaardige verrassingen zijn nooit uitgesloten op die dag. Twee dagen na de schieting verscheen in de Duitse krant Heilbronner Stimme een verslag over het verloop van de schieting. Hierin werd de aandacht gevestigd op de negatieve houding van de dierenbescherming.

Rattenjagd

Gent (dpa): Die Bogenschützen der Gilde von Sankt-Sebastian haben ihr traditionelles „Rattenschießen“ in Zaffelare bei Gent unter Polizeischutz veranstaltet, nachdem zahlreiche Tierschützer gegen das Abschlagen der Nagetiere protestiert hatten. Die Ratten werden in Käfigen auf einen Mast gestellt, wo sie die Zielscheibe für die Bogenschützen abgeben. Die Tiere, die den ersten Teil der Jagd überleben, werden anschließend zu Füßen des Mastes mit Stöcken erschlagen. Der belgische Tierschutzverein hatte nicht nur gegen die Gilde, sondern auch gegen die einzelnen Schützen Klage erhoben. Die Tierschützer hatten sich 1965 zum ersten Mal gegen das Erschießen der Ratten gewandt und wiederholen ihre Klagen regelmäßig jedes Jahr.

*Heilbronner Stimme,
Zeitung für die Region
Franken,
Jahrgang 35
Freitag 22 Aug. 1980,
Nr. 194.*

1981

19 augustus. Véél schutters: 232; weinig ratten: 11. De diertjes werden binnen het uur naar beneden geschoten.

Twee afgevaardigden van de Vlaamse Keten lieten opnieuw proces-verbaal opmaken voor dierenmishandeling. De organisatoren stoorden zich daaraan niet en schoten rustig verder. De schutters waren enigszins ontgoocheld over het geringe aantal schietdoelen. Ook de Vlaamse Keten had een beter onthaal verwacht bij de rijkswacht te Lochristi. Ze beloofde volgend jaar te zullen terugkeren met tweehonderd man sterk. Ze zuden hun taktiek van beleefde en niet agressieve houding veranderen.

Als toemaatje een briefje gericht tot een krant door een verontwaardigde lezer, een beschermer van "al wat leeft".

Ik ben ook een beschermer van "al wat leeft", maar ik stel vast dat voor een tiental ratten een aantal bewegingen heel het land op zijn kop zetten. Pers, radio en T.V. sleuren ze erbij ... maar waar blijven de verenigingen als straks de jacht open gaat? Duizenden fazanten worden gekweekt om te worden aan flarden geschoten. En door wie? Rechters,

advokaten, dokters, notarissen, rijke industriëlen; kortom "de elite", zij die de gewone burger zouden moeten tonen hoe het moet. Waar blijven dan het Blauwe Kruis en de dierenbescherming? ... Indien die verenigingen geloofwaardig willen zijn, zouden ze minder aandacht moeten besteden aan kleinigheden en zich bezig houden met een echt beschermingswerk, ook al moeten ze daarvoor een hoge piet op de tenen trappen.

*Het Volk, 11 september 1981.
M. Dhont, Blankenberge.*

1982

ook dit jaar was de voorbereiding tot de schieting geen succes. Hadden de ratten lont geroken? Met veel moeite kon men een tiental ratten bijeen krijgen. We twifelen er zelfs aan of de verpakte diertjes het standaardwerk mochten dragen van "Made in Zaffelare".

25 augustus. Een deel van de show wordt weer opgevoerd door diverse afdelingen van de dierenbescherming. De rijkswacht heeft meer dan de handen vol met de handhaving van de orde. De aangekondigde protestbetoging van vorig jaar bleef uit. De schutters en kijklustigen zagen dus minder dan ze verwacht hadden op die dag.

1983

De kranten blijven aandacht schenken aan de rattenschieting. Het historisch en juridisch aspekt komt nog nauwelijks aan bod; men zoekt andere belangstellingspunten voor de lezers. Dit jaar wordt de nadruk gelegd op het pro en contra van het folkloristisch feest door de aandacht te vestigen op het geboortecijfer van de rattenbevolking.

Het grote gevaar van ratten ligt in de vruchtbaarheid en het nakomelingschap. Ratten kunnen drachtig zijn op een leeftijd van vier maanden. Na 21 dagen werpt ze tien tot vijftien jongen. Een rat kan met alle gevaren die haar bedreigen (dus ook zonder rattenschieting ...) 18 à 20 maanden leven. Zo kan ze 12 à 15 maal jongen werpen; dat betekent 100 à 120 nakomelingen van één rat.

Een andere vergelijking die aangesneden wordt in de pers is de rattenschieting vergeleken met jacht, visvangst, palingstropen, labodieren; activiteiten die nog kwaadaardiger zijn dan de schietingen.

Woensdag 24 augustus. 21 ratten werden in kistjes gestopt voor de 187 handboogschutters.

De Blauwe Wereldketen was niet te bespreuren. Wel was er een interesse van de Jeugdbond Natuurstudie en Milieubescherming. Ze konden zelf constateren dat de zwarte rat tot de zeldzaamheden begint te behoren; slechts twee exemplaren hiervan waren gevangen geweest.

Men kan zich de vraag stellen: "Is het louter toeval dat de dierenbescherming het zo hard gemunt heeft op Zaffelare?" Ons antwoord is ja en neén. We hebben ervaren dat binnen en buiten Zaffelare zelf, praktisch niemand weet dat op de gemeente zelf de zetel gevestigd is van een

afdeling dierenbescherming: Vlaanderens Dierenketen v.z.w., Nerenhoek 71, Zaffelare.

Via het driemaandelijks tijdschrift, uitgegeven door Vlaanderens Dierenketen hebben we ons licht opgestoken bij deze vereniging om te horen wat zij over de schietingen te vertellen hebben. Een drietal hoofdstukjes uit een artikel Rattenschieting te Zaffelare zijn wel noemenswaard (12).

RATTENSCHIETING TE ZAFFELARE

Moralistische benadering. – De hedendaagse rat wordt in Zaffelare op een middeleeuwse manier "gefolterd" omwille van het "volksvermaak" of beter gezegd omwille "het vermaak van enkelingen", want het volk gaat daar al lang niet meer mee akkoord. Het gaat zelfs zo ver dat men beweert, dat er ratten gekweekt worden om tijdens de rattenschieting gebruikt te worden.

Dierenbescherming kontra traditie. – De dierenbescherming legt telkenjare klacht neer wegens dierenmishandeling want de wet is hierin duidelijk. Bij strikte toepassing van de wet zou de rattenschieting dus strafbaar zijn.

Alternatieven. – Moet men nu in Zaffelare ook pluchen ratten in sigarenkistjes steken? Waarom moet persé een levende rat naar beneden vallen? Welk plezier bestaat er, in de het doodtrappen van een gekwetste rat?

Besluit? – Een eeuwenoude traditie hoeft niet in de vergeethoek te worden geduwd. Alleen de manier waarop men de haat tegenover de rat uit, zal hopelijk gewijzigd worden. De dierenbeschermers evenals Zaffelare zouden er voordeel bij hebben (w d v).

In hetzelfde tijdschrift wordt een laconiek berichtje gepubliceerd over het gevolg dat de Rechtbank geeft aan de klacht die door Vlaanderens Dierenketen werd ingediend ... We citeren de tekst.

Op 8 september 1983 werd door G.V.d.V., voorzitter van Vlaanderens Dierenketen, Nerenhoekstraat 71, Zaffelare, klacht neergelegd, wegens dierenmishandeling tijdens de rattenschieting op 24 augustus 1983.

Aan de heer Procureur des Konings wordt gevraagd, het nodige strafrechtelijk gevolg aan deze klacht te willen verlenen. De voorzitter van Vlaanderens Dierenketen, ontving op 19 oktober het bericht: Ik heb de eer U te berichten dat in deze zaak het opsporingsonderzoek aan de gang is. Hoogachtend, de Procureur des Konings.

1984

In het tijdschrift van Vlaanderens Dierenketen wordt in maart 1984 de reactie vermeld die op de klachtenbrief van 8 september 1983 volgde. De vereniging is blijkbaar een ontgoocheling rijker geworden over de rattenschieting (13). Zie hier de tekst.

(12) Tijdschrift, 2de jg., juni 1983, 16-19, Rattenschieting te Zaffelare (W.d.v.).

(13) Tijdschrift, 3de jg., maart 1984, 8-10.

RATTENSCHIETING TE ZAFFELARE

Jaren ondervinding leren ons, dat een relatief groot aantal kijklustigen bij deze jaarlijkse gebeurtenis, eigenlijk daar zijn vanwege de sensatie, die voortvloeit uit de konfrontatie ter plaatse tussen enerzijds INRICHTERS en SCHUTTERS en anderzijds leden, in hoofdzaak van ons bestuur van Vlaanderens Dierenketen ... deze zaak zal zichzelf oplossen. Nochtans willen we niet alle hoop stellen op deze redenering. Als voorzitter achtte ik het dan ook mijn plicht in naam van "Vlaanderens Keten" klacht neer te leggen, zij het rechtstreeks bij de heer Procureur des Konings (Klachtenbrief, Zaffelare, 8 sept. 1983). De klacht werd echter geseponneerd, d.w.z. geklasseerd zonder gerechtelijk gevolg. Laat ons toe hier geen kommentaar op te verstrekken en elke bedenking aan U, waarde lezer, over te laten. Mogen we U verzoeken uw opinie omtrent die rattenschiëting op papier te plaatsen en dit op te sturen naar Vlaanderens Dierenketen.

Op 22 augustus stond het licht weer op groen. Men verwachtte wel een nieuw tafereeltje in het spel van "De Zaffelaarse kluchte van den braven rattenschiëter", maar deze keer werd het achterwege gelaten. 175 schutters verschenen op het toneel, behorend toe 47 verenigingen, waaronder schutters uit Bonheiden en Aardenburg (Zeeland, Nederland). Opmerkelijk was de aanwezigheid van twee Canadezen, familieleden van schrijver André Baert uit de Oude Veldstraat. Ze waren wel vertrouwd met het boogschieten en wilden ook hun kans wagen een ratje af te schieten. Na een kwartier schieten waren al acht ratten afgeschoten en genoten ze een pijnloze rust in de eeuwige maïsvelden van het kalkputje. Het was een buitengewone warme namiddag. Een duizendkoppig publiek staarde naar de 32 kistjes met knaagdiertjes die vorige week door Marcel De Pauw werden gevangen. Bij het wegtrekken naar huis mompelden ze: "Er is niets gebeurd" en gingen een pint drinken in het volle Schuttershof.

1985

De rattenoogst is nu beter dan vorige jaren. Men gebruikt hiervoor vangnetten aan de riolering. In koe- en varkensstallen worden ze gelokt met viskoppen van haring of makreel. De ratten worden in metalen tonnen bewaard en gevoed met voedselafval uit de keuken of met maïs.

Dit jaar, de zogeheten 99ste rattenschiëting op 21 augustus, hebben de bekisters van de ratten de namen van hun slachtoffers op hun doodskistje geschreven. Ze noemden: Petra, Marina, Anna, Marcel, Pol, namen die in de schutterskring wel bekend zijn. Er speelt zich een nooit geziene wedloop af wanneer Pol van de pers tuimelt en op de grond het rattepad kiest. De deserteur wordt door de rattenvanger vlug gegrepen, de nek omgedraaid en in 't graf gegooid. En om het literair zachtjes uit te drukken met de woorden die we ontleen uit het tijdschrift van Vlaanderens Dierenketen: de diertjes zijn pijnloos ingeslapen.

**REUZE
RATTENFEESTEN**
Zondag 17 augustus
1986 - 14 u.

Zaterdag 16 aug.: Zaffelaarse Stratenloop
Maandag 18 aug.: Verlichte avondmarkt
Woensdag 20 aug.: 1 eeuw rattenschieting

Organisatie:
Gemeentelijk Feestcomité
Zaffelare-Dorp v.z.w.

1986

Een historisch jaar. De 100ste rattenschieting. De 1ste Reuze-Rattenfeesten.

De honderdste rattenschieting is omkaderd door een uitgebreid kermisprogramma onder de titel "Reuze-Rattenfeesten". Het pasgestichte v.z.w. Gemeentelijk Feestcomité Zaffelare-Dorp verleent hieraan zijn medewerking en zorgt voor de nodige informatie aan de Geachte Redactie van de media.

De bloemenstoet wordt dit jaar achterwege gelaten. Geen bloemenworp maar wel een "rattenworp". Kleine snoepmuisjes zijn in plastic verpakt en worden door een katapult in het publiek geschoten. De maandagnamiddag en -avond wordt het "rattenspel" gespeeld. Men verkoopt per spelronde een twintigtal genummerde lotjes. Dan volgt de loterij als de serie verkocht is. De winnaar wordt door een steenrat, een hamster, aangeduid in een grote bak met genummerde ingangen aan de zijkanten

en achterkant. De steenrat zit langs de voorkant in een gesloten hokje. Als de loterij begint wordt de steenrat losgelaten. Ze kijkt even rond waar ze naartoe wil en kruipt dan – onder het gejuich van de mededingers – in een van de genummerde compartimentjes. De houder van het lotje met dit nummer is de winnaar. Als prijs krijgt hij een speciaal gebakken "rattenbrood".

Woensdag 20 augustus 1986 was het grote moment van de eeuwfeestviering. Vooraf had een receptie plaats in het nabijgelegen restaurant Kasteel van Saffelaere, gelegen naast het Schuttershof en schietplein. Burgemeester Jean De Schrijver en schepenen Lucien De Smul waren aan-

wezig in 't gezelschap van de schutters van de Sint-Sebastiaansgilde. In de toespraak van de feestredenaars werden de rattenhistories van de jongste decennia heel voorzichtigjes opgerakeld, zonder pijltjes te schieten in de borst van Sint-Sebastiaan en in de rug van de dierenscherming. De

Plakbrief 75 x 50 cm

traditionele heildronk op een eeuwfeest met gelukwensen voor het verleden en de toekomst werd diplomatisch achterwege gelaten, met in het achterhoofd de idee: viert men een eeuwfeest of een aanstaande afschaffing van de Zaffelaarse schieting. Rond het middaguur werden de ratten verpakt met blauwe confetti en gestopt in een feestelijk gekonstrueerd kistje, te dier gelegenheid gemaakt. Vroeger waren er vijftien ratten die dienden te worden afgeschoten, nu zijn er dertig in twee beurten.

De media waren flink vertegenwoordigd op uitnodiging van het Feestcomité. We noemen: de T.V.-stations RTL (Luxemburg) en A2 (Frankrijk); de Franse krant Le Figaro had een journalist en fotograaf gestuurd. Ook de Belgische krant Le Soir was aanwezig in 't gezelschap van Het Belang van Limburg, Het Volk, Het Nieuwsblad, De Gentenaar, De Morgen, het weekblad De Post, het tijdschrift Oostvlaamse Zanten.

De sympathieke rattenkoning, bestuurslid van Sint-Sebastiaan, René Stevelinck, stond de media te woord. Hij begon met te zeggen dat er méér reporters waren dan ratten. Hij drukte zijn bezorgdheid uit over het feit dat dit jubileum wel eens de laatste schieting zou kunnen betekenen van de aloude gilde.

De feestvierende ratjes zaten hoog en droog op de 27 m hoge gaaipers te pronken. De rattenvanger Willy Vispoel, lasser van beroep, heeft de rol van wijlen Julien De Wilde overgenomen; hij wacht zijn beurt af voor het doodknippen van de eerste schutterstrofee. Na drie uur lang schieten kwam het laatste slachtoffer aan de beurt.

Wel kwam er een kort protest bij te pas van de vereniging Anti Proefdieren Mishandeling Aktie; ze vroegen de schutters te doden inplaats van de ratten. De burgemeester J. De Schrijver, houdt de viering van het eeuwfeest vanop afstand in het oog. Met alle respect voor deze oude folkloristische manifestatie, zou hij liever speelgoedratjes zien stoppen in de kistjes, dan hadden de winnaars nog geld én een prijs om mee naar huis te nemen.

De reuze rattenfeesten zorgden voor heel wat naweeën bij de journalisten die voor de eerste maal de schieting bijwoonden.

Het Belang van Limburg (21 augustus 1986) had maar een droeve herinnering megedragen van de schieting en blokletterde "Rattenschieting van Zaffelare weezinwekkend".

Le Soir (21 août 1986) gaf een uitgebreid en geïllustreerd relaas over de schieting. Ils tirent les rats depuis cent ans. Trente rats sacrifiés à Zaffelare selon un rite barbare de répulsion.

De Gentenaar (21 augustus) had ook opgemerkt "Méér reporters dan ratten". Het Volk (21 augustus) maakte van de gelegenheid gebruik om het optreden van de dierenbescherming onpartijdig onder de loupe te nemen, met als titel: Dierenbeschermers willen de rat uit de wip kijken".

1987

De aanvang van 1987 begon weinig rooskleurig voor de gilde. De dierenbescherming stelde haar hoop op de toepassing van de wet van 2 juli

1975, op de dierenbescherming, en dit tot december 1987. Ze deed een beroep op volksvertegenwoordiger (S.P.) Alfons Laridon, uit Oostende om de vraag te stellen aan de Minister van Justitie, J. Gol, of de rattenschieting valt onder de wet van de dierenbescherming.

964 Questions et Réponses - Chambre - 3.2.1987 (11)
Vragen en Antwoorden - Kamer

Vraag nr. 49 van de heer Laridon van 2 januari 1987 (Nl.):

Dierenbescherming. – Rattenschieting te Zaffelare.

"Ik verneem dat het nog steeds tot de traditie en de folklore behoort van de schuttersgilde 'Sint-Sebastiaan' om jaarlijks in de maand augustus te Zaffelare een schieting te houden op levende ratten. Deze ratten worden levend opgehangen aan een paal waarna ze door de schutters beschoten worden.

Mag ik vernemen of dergelijke barbaarse spelen toegelaten zijn en waarom in het kader van de nieuwe wet op de dierenbescherming en het dierenwelzijn niet opgetreden wordt ten einde dergelijke dierenfolteringen te verbieden?"

Toen de tijd naderde van de aanstaande schieting op 19 augustus was nog niet geantwoord op de vraag van de h. A. Laridon; de Minister bleef nog zijn antwoord schuldig. Hierdoor zou de schieting weer normaal kunnen doorgaan.

Via het Gemeentelijk Feestcomité Zaffelare zorgt Dirk Aelterman, bekend als Skoebidoe, voor de informatie aan de media. Begin augustus stuurt hij een persmededeling waarin hij de aandacht vestigt op het feit dat dit jaar er totaal anders zal uitzien dan voorgaande jaren. Naast de 101ste rattenschieting, komt weer de bloemen- en folklorestoet op het kermisprogramma. Weer komen de stilaan vermaarde ratteworp, het rattespel en rattebrood aan bod. Het voornaamste luik van de feestviering 1987 is de inhuldiging van het rattenstandbeeld.

Laten we het feestprogramma van het tweede reuze rattenfeest, dag per dag op de voet volgen.

De zondag werd de bloemen- en folklorestoet muzikaal opgeluisterd door de Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia Sint-Kruis-Winkel; de Jagerskapelle in de traditionele klederdracht; de Koninklijke Harmonie De Eendracht Wachtebeke met majorettenkorps. De Terneuzense Showgirls.

Na de bloemenstoet grijpt de inhuldiging plaats van het rattenmonument, gekoppeld aan een receptie in het café Sint-Hubert.

Het rattenstandbeeld is een keramiek – 36 cm × 37 cm – gemaakt door de plaatselijke kunstenaar Patrick Van Ryckegem (° nov. 1956). De gilde had het inzicht het monumentje te kunnen plaatsen in een gemeentelijk park, net voor de sporthal. Maar het schepencollege oordeelde daar anders over. De rattenhistorie had in de jongste jaren veel stof doen opwaaien bij de dierenbescherming. Het schepencollege hield zich voorzichtig op afstand van dit initiatief uit vrees zich te compromiteren op

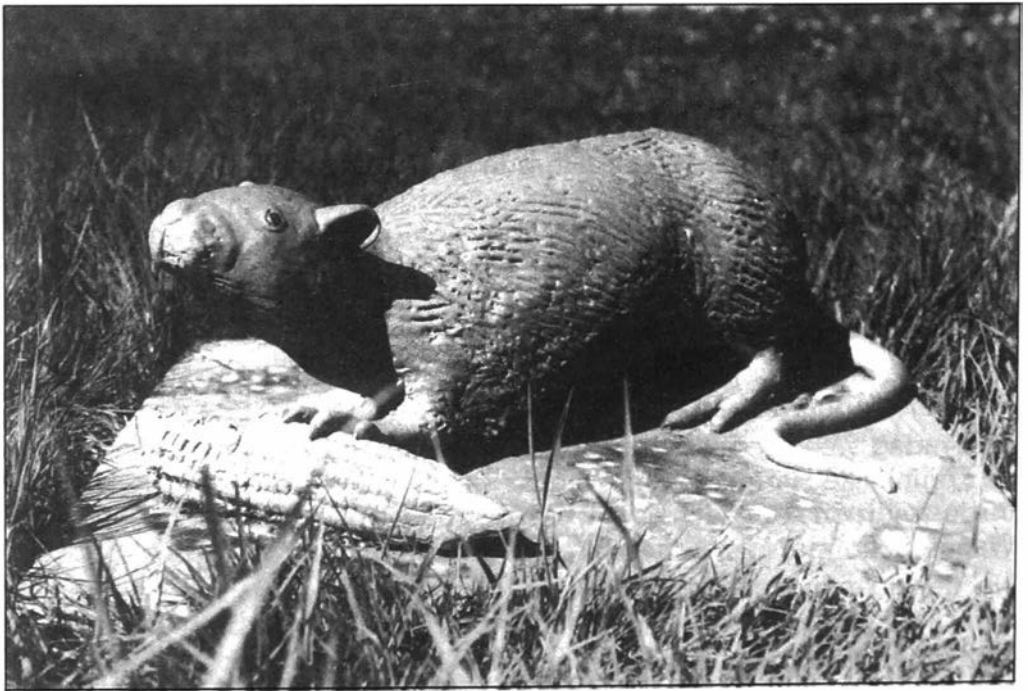
het politieke vlak. Het gevolg was: het beeld mag niet geplaatst worden op een gemeentelijk eigendom.

De miskennis van een blijvende herinnering aan een eeuwenoude rattenschieting lag zwaar op de maag van de Sint-Sebastiaansgilde. Ook voor vele dorpsgenoten en vooral voor de keramist Patrick was het een ware ontgoocheling.

Het beeldje stelt een rat voor die wantrouwend opziet met een maïskolf voor zich. Ze zit op een grondvlak, omringd door groen. En toch greep de inhuldiging plaats langs de openbare weg, zonder de aanwezigheid van officiële personaliteiten. De feestredenaar was Luc Van Autreve, een welbespraakt man, die in ernst en luim de toehoorders toesprak.

Hij begroet zijn geachte vrienden en vijanden van de rattenschieting. Zaffelare ligt hem nauw aan het hart. Hij is trots op deze gemeente en haar wereldvermaarde rattenschieting, méér dan 100 jaar oud. Deze gebeurtenis, enig in Europa, mag niet verloren gaan, noch in de toekomst vergeten worden. Het rattenstandbeeld zal mettertijd zijn plaats krijgen waar het thuis hoort, in de nabijheid van het Schuttershof, het beroemde mekka van de rattenschutters van de gilde Sint-Sebastiaan. Als slotwoord eindigt de feestredenaar met een gelegenheidsvers van de heemkundige Georges Puimège :

Ratten moet men vangen / Een rattennest is als de pest
Als veelvraat steeds paraat / In steen gekapt, niet meer tot last.

*Rattenmonument 1987. Keramiek Patrick Van Ryckegem, Zaffelare.
Wordt thans bewaard ten huize van de keramist.*

De zondagavond was het weer rattenworp met vele naturaprijzen en de superprijs.

De maandagavond werd het befaamde rattenspel gespeeld met als prijs het smakelijke rattenbrood voor de winnaars.

De schieting had plaats op woensdag 19 augustus. Ze was in gans Vlaanderen via de pers en door een affiche – formaat 50 cm × 36 cm – aangekondigd met een welsprekende tekst: Enig in Europa!!! Folkloristische Rattenschieting.

ENIG IN EUROPA !!!

FOLKLORISTISCHE RATTENSCHIETING

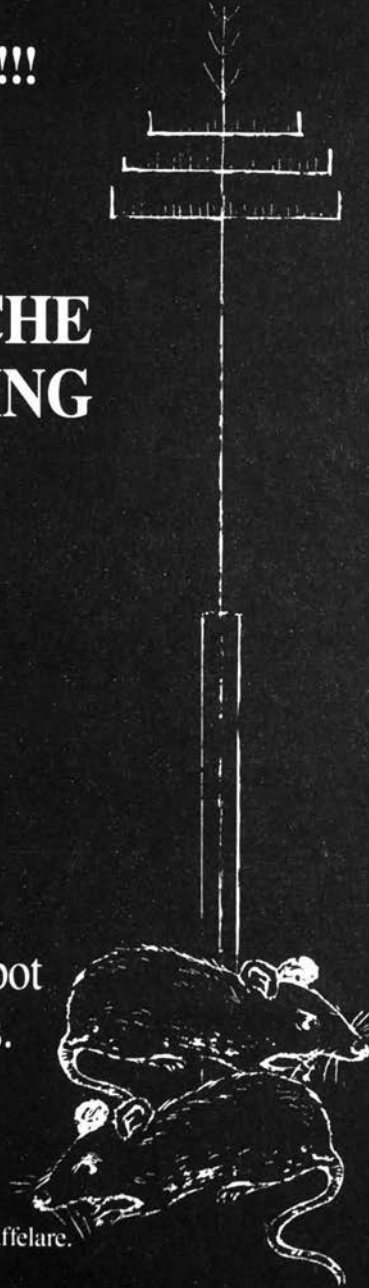
**OP WOENSDAG
19 AUGUSTUS 1987**

**TE ZAFFELARE
(Kerkstraat)**

**Met enorme extra prijzenpot
Minimum 5000 fr. gratis.**

Aanvang : 15.00 uur

Ingericht door K.H. Sebastiaan - Schuttershof Zaffelare.

Er was wel getwijfeld of de schieting zou kunnen doorgaan op het terrein van het Schuttershof. De herberg bestond niet meer. Er werd dan toch een oplossing gevonden. Bereidwillige handen zorgden voor een vervangende akkommodatie die aan de gilde gratis ter beschikking werd gesteld. Het terrein was voorzien van een tent waarin de dorstigen zich konden laven.

Een 300-tal schutters schoten naar dertig kistjes in aanwezigheid van vele toeschouwers en in afwezigheid van de dierenbeschermers en gerechtelijke politie. De 101ste rattenschieting verliep rustig; een mooie bladzijde in het geschiedenisboek van de Sint-Sebastiaansgilde.

Maar onder de gaaiers schuilde wel een addertje.

Op 6 november verschijnt het antwoord van Minister Gol. De inhoud laat geen twijfel bestaan. De rattenschieting valt onder de wet betreffende en het welzijn der dieren.

4 Questions et Réponses - Chambre - 6.11.1987 (1)
Vragen en Antwoorden - Kamer

Vice-Eerste Minister en Minister van Justitie
en Institutionele Hervormingen (Fr.)

DO 868700968

Vraag nr. 49 van de heer Laridon van 2 januari 1987 (1986-1987) (Nl.):
Dierenbescherming. – Rattenschieting te Zaffelare.

"Ik verneem dat het nog steeds tot de traditie en de folklore behoort van de schuttersgilde Sint-Sebastiaan om jaarlijks in de maand augustus te Zaffelare een schieting te houden op levende ratten. Deze ratten worden levend opgehangen aan een paal waarna ze door de schutters beschoten worden.

Mag ik vernemen of dergelijke barbaarse spelen toegelaten zijn en waarom in het kader van de nieuwe wet op de dierenbescherming en het dierenwelzijn niet opgetreden wordt ten einde dergelijke dierenfolteringen te verbieden?

Antwoord: Ik heb de eer het geacht lid mee te delen dat de in zijn vraag aangehaalde feiten inderdaad jaarlijks plaatsvinden in de maand augustus tijdens de rattenschieting te Zaffelare.

De dieren worden 's morgens vroeg gevangen en in een houten kistje gezet met voldoende verluchting. Later op de dag worden deze kistjes op een paal gefixeerd om als doelwit te dienen voor boogschutters, die hiertoe de gewone pijlers met afgeplat uiteinde gebruiken. De bedoeling is niet zozeer de ratten te raken, dan wel de kistjes open te schieten waardoor de ratten op de grond vallen waar ze worden gedood.

Deze rattenschieting maakt bijna steeds het voorwerp uit van processen-verbaal, die ingevolge klacht van de verenigingen voor dierenbescherming worden opgesteld.

Onder voorbehoud van de soevereine beoordeling van hoven en rechtbanken vallen dergelijke handelingen onder de toepassing van de wet van 2 juli 1975 op de dierenbescherming en dit tot 1 december 1987. Het is inderdaad slechts op die datum dat de wet van 14 juli 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren in werking treedt.

Artikel 15 van de wet beteugelt ook het plegen van wrede handeling jegens dieren.

De staatssecretaris voor Landbouw heeft evenwel tijdens de werkzaamheden in de commissie (Parlementair stuk, kamer, 1985-1986, 264, n° 10/20) gepreciseerd dat ratten niet onder de toepassing van de wet vallen behalve indien ze door de mens worden gehouden, hetgeen me hier wel het geval lijkt te zijn.

Ik ben van plan deze aangelegenheid ter kennis te brengen van de procureur-generaal van Gent".

1988

DE DERDE REUZE-RATTENFEESTEN

De bloemen- en folkorestoot is uit het feestprogramma weggevallen wegens de hoge kosten die er aan verbonden waren. Er is wel een nieuwe attractie voorzien: "Een reuze vlaaienbakwedstrijd. Wie bakt de lekkerste vlaaien van de kermis te Zaffelare?" De rattenworp aan het podium werd behouden. Ook het beruchte rattenspel genoot weer veel belangstelling. De schieting op 24 augustus stond weer op het programma.

Minister J. Gol had blijkbaar de Procureur-Generaal van Gent verwittigd, dat naar zijn oordeel, de rattenschieting beschouwde als een inbreuk op de wet van de dierenbescherming. Zijn visie staat in de Vragen en Antwoorden van de Kamer.

De woordvoerder van de gilde, rattenkoning René Stevelinck, was niet in zijn nopjes die dag. Hij verklaarde aan de pers: "En toch schieten we vandaag al steken ze mij in de bak: "Ook de media en leden van de dierenbescherming hielden het verloop in de gaten en vroegen zich af wat zal de rijkswacht nu doen?"

Twaalf kistjes hingen, zoals naar gewoonte, in de gaaipers als schietdoel voor de 170 schutters, onder wie twintig Nederlanders en twee Fransen. Na een paar minuten schoot een vrouwelijk deelnemer een rat naar beneden. De rattenvanger greep vliegensvlug de rat van de grond, deed alsof hij ze de nek omdraaide en toonde ze triomfantelijk aan de schutters en toeschouwers. Maar de rijkswacht bougeerde niet; ze had gezien wat er in de kistjes stak.

En onmiddellijk zag iedereen dat de gevallen rat een zwarte speelgoedrat was; geen levende rat was nog te bespeuren.

Er werd niet meer geapplaudiseerd voor een gevallen rat. De felicitaties aan de schutter bleven achterwege. De schutters voelden zich om de

tuin geleid; veel waren ontgoocheld. De organisatoren voelden aan dat een speelgoedrat de schieting niet kon redden voor de toekomst en het best was een punt te zetten achter al de schietingen, zowel deze naar gaaien als naar de ratten. De sportieve handboogschutters hadden nog voldoende andere gelegenheden om hun sport te beoefenen in het dorp en/of randgemeenten.

*Zwarte rubberen rat, 32 cm. Achteraan merk: Made Hong-Kong.
Museum Volkskunde Gent. Gift van Sint-Sebastiaansgilde, R. Stevelinck.*

En toen 's avonds de gaaiers in het gewezen mekka van Sint-Sebastiaan naar beneden werd gelaten, was het alsof het doek van een toneel-scène werd neergelaten. Het laatste bedrijf van een eeuwenoud folkloristisch schouwspel was beëindigd met een ontgoochelende apotheose. Spelers en figuranten-schutters kregen geen applaus. De toeschouwers trokken naar huis, napratend over het spel dat meer dan honderd vertoningen beleefde "De Zaffelaarse kluchte van den braven rattenschieter". Vanuit het glasraam en het schilderij in de parochiekerk keek Sint-Sebastiaan, patroon van de gilde, nog eens naar zijn schutters. Meedogend wierp hij zijn blik naar het tabernakel en prevelde in alle stilte: "Van dagvaarding en kortgedingen, verlos ons Heer!"

Zo eindigde de schieting en werd de laatste bladzijde geschreven in het geschiedenisboek van de Koninklijke Handboogschuttersmaatschappij Sint-Sebastiaan. 't Was gedaan met alle wipschietingen.

De laatste schieting van 1988 genoot ook de aandacht in het tijdschrift van Vlaanderens Dierenketen, Help ons helpen (13). We citeren een uittreksel hiervan.

RATTENSCHIETING TE ZAFFELARE

Sinds 102 jaar wordt in ons land een barbaarse traditie in ere gehouden, de rattenschiETING te Zaffelare. Op de laatste affiche leest men: "Enig in Europa". Fier hoeft men daar niet op te zijn. Ondanks verontwaardigd protest vanwege de Nationale Raad voor Dierenbescherming, de A.P.M.A. (Anti proefdieren mishandeling actie), de Blauwe Wereldketen, Vlaanderens Dierenketen en enkele andere verenigingen, reageerde geen enkele overheid op een waardige manier op deze schandelijke toestand ... De folklore is niet dood en de ratten leven nog ... Jaren lang keken ze spottend neer op de dierenbeschermers. De rollen waren nu anders verdeeld ... De folklore kan verder doorgaan maar de dieren lijden niet meer. Eindelijk.

Hiermede hebben we al de spelers van het aloude folkloristisch spektakel aan het woord gelaten. Voor de dierenbeschermers was het een happy end; voor de Koninklijke Handboogschuttersmaatschappij het einde van de vereniging.

Marcel DAEM
3 november 1990

Folder tentoonstelling "Ratman" 19.10.1991 - 26.01.1992.

INHOUD OOSTVLAAMSE ZANTEN 66 (1991)

I. VOLKSKUNDE ALGEMEEN

Bibliografie, verenigingen, congressen, musea, tentoonstellingen.

1. L. BEYENS, A. ELOY, R. VAN DE WALLE, G. WEZE. Verslag over het werkjaar 1990 van de K.B.O.V. 121
2. Bekroning Alfons De Cock-Prijs 1991. 276

Personalia

3. L. HOSTE, G. WEZE, R. VAN DER LINDEN.
In Memoriam Gustaaf - Pierke De Puydt 2
4. L. PEETERS, H. RAYMAEKERS. John Lündström, een Vlaams artiest 43
5. (Redactie). Doodsbrief van Saddam Hoessein 63

IV. VOORWERPEN

6. W.L. BRAEKMAN. Bedevaartlepels, -vaantjes en 'tacken' van Sint-Lieven 11
7. M. BROECKHOVE. Votiefmonumenten van molenaars in Z.O.-Vlaanderen.
1. Openluchthuis tot kerkhofhuis te Strijpen 37
8. R. VAN DER LINDEN. Verhuring, verkoping en verpachting bij brandende
kaarsen vroeger en nu. 45
9. A.K.L. THIJS. "Pelgrimstekens" in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de contra-
reformatietijd. Jan en Peter Oris: producenten van "tinnen vaantjes" en andere
devotionalia 67
10. R. VAN DER LINDEN. Die Würde des Radfahrens. R. GIRTLER 134
11. R. VAN DER LINDEN. Een echt en vier valse bedevaartvaantjes. Balgerhoeke
11 juni 1928. 235
12. M. DAEM. De laatste twintig jaren rattenschieting te Zaffelare 241

VI. TECHNIEK / BEROEPEN / VOLKSKUNST EN -NIJVERHEID

13. R.L. Het nieuwe licht uit Langerbrugge. N. KERCKHAERT en D. DE VLEE-
SCHAUWER 26
14. R. VAN DER LINDEN. Woordenboek der Vlaamse Dialecten. II. Afl. 5.
De Molenaar. V. DE TIER, J. VAN KEYMEULEN 206

VII. VOLKSPSYCHOLOGIE, VOLKSTYPEN

15. L. HOSTE, G. WEZE, R. VAN DER LINDEN. In memoriam Gustaaf - Pierke
De Puydt 2
16. L. PEETERS, H. RAYMAEKERS. John Lünström, een Vlaams artiest. 43
17. (Redactie). Doodsbrief van Saddam Hoessein. 63
18. J. DE VUYST. De "Pastoor zijn koe". Wedervaren doorheen Vlaanderen, Neder-
land en Duitsland. 115
19. M. BROECKHOVE. Sekretaressendag. Derde donderdag van april 130

X. ZEDEN, GEBRUIKEN, FEESTEN, SPELEN

20. R. VAN DER LINDEN. Boeketje Vlaanderen. H. VAN DER VENNET 66
21. H. DARAS. Verweer tegen tandpijn. H. Apollonia in Vlaanderen: 1990-1991 103
- idem, West-Vlaanderen 165
- idem, Oost-Vlaanderen 207
22. R. VAN DER LINDEN. Zou men armoe lijden? Een eeuw kroostrijke gezinnen
in Vlaanderen. V. DE DONDER 128
23. M. BROECKHOVE. Sekretaressendag. Derde donderdag van april 130
24. R. VAN DER LINDEN. Ons Stroot. R. VUGHT /
Eine Sizilianische Strasse. R. & S. SCHENDA /
Die Würde des Radfahrens. R. GIRTLER 134
25. M. BROECKHOVE, W. GIRALDO, R. VAN DER LINDEN. Het worpsmotief in
Oost-Vlaanderen. Aspecten van een eigentijdse feestcultuur. 135
- idem, aanvulling. 234
26. E. DEMUYT. Boeren, burgers en buitenlui. Voorstellingen van het landelijk
leven in België vanaf 1850. L. PIL (red.) 187
27. J. VAN EFFELTERRE. Zeewijding te Wenduine en "wijding" alom ... 203
28. M. DAEM. De laatste twintig jaren rattenschieting te Zaffelare 241

XI. SOCIALE EN RECHTERLIJKE VOLKSKUNDE

29. R. VAN DER LINDEN. Verhuring, verkoping en verpachting bij brandende
kaarsen vroeger en nu 45
30. R. VAN DER LINDEN. Zou men armoe lijden? Een eeuw kroostrijke gezinnen
in Vlaanderen. V. DE DONDER. 128

XII. VOLKSGELOOF, MYTOLOGIE, VOLKSDEVOTIE, TOVERWERELD

31. W.L. BRAEKMAN, Bedevaartlepels, -vaantjes en 'tacken' van Sint-Lieven 11
32. J.L. MEULEMEESTER. Het processie-album van de H. Macarius uit 1867,
Brugge en Gent. 21
33. M. BROECKHOVE. Votiefmonumenten van molenaars in Z.O. Vlaanderen,
1. Openluchtkruis tot kerkhofkruis te Strijpen 37
34. A.K.L. THIJS. "Pelgrimstekens" in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de contra-
reformatietijd. Jan en Peter Oris: producenten van 'tinnen vaantjes' en andere
devotionalia. 67
35. J. VAN BOXTAELE & J. VAN HEE. Te Sente Jacobs in Galissien. Santiago
de Compostela in de Middennederlandse letteren. 89
36. H. DARAS. Verweer tegen tandpijn. H. Apollonia in Vlaanderen: 1990-1991 103
- idem, West-Vlaanderen 165
- idem, Oost-Vlaanderen 207
37. R. VAN DER LINDEN. S. Cosmas en S. Damianus. J. ZURING. 129
38. E. DEMUYT. De kerk in het midden? Katholieke actie en reactie in de Ant-
werpse Kempen (19de eeuw) 189
39. J. VAN EFFELTERRE. Zeewijding te Wenduine en "wijding" alom ... 203
40. R. VAN DER LINDEN. Een echt en vier valse bedevaartvaantjes. Balgerhoeke
11 juni 1928. 235

XIII. VOLKSGENEESKUNDE

41. H. DARAS. Verweer tegen tandpijn. H. Apollonia in Vlaanderen: 1990-1991 103
- idem, West-Vlaanderen 165
- idem, Oost-Vlaanderen 207
42. D. LAMARCQ. In de voetsporen van Yperman.
Heelkunde in Vlaanderen door de eeuwen heen. R. VAN HEE 186

XIV. DIEREN

43. J. DE VUYST. De "Pastoor zijn koe". Wedervaren doorheen Vlaanderen,
Nederland en Duitsland. 115
44. M. DAEM. De laatste twintig jaren rattenschieting te Zaffelare. 241

XVI. VOLKspoëzie / -LIED

45. L. PEETERS, H. RAYMAEKERS. John Lündström, een Vlaams artiest 43
46. E. DEMOEN. Hier heb ik weer wat nieuws in d'hand. Marktliederen, Rolzan-
gers en Volkse Poëzie van Weleer. W.L. BRAEKMAN 62
47. J. DE VUYST. De "Pastoor zijn koe". Wedervaren doorheen Vlaanderen,
Nederland en Duitsland. 115

XVIII. VOLKSVERHAAL

48. D. CALLEWAERT. Beerte die Nauwe, Janne Corthiele en vriendinnen in "Die
Evangeliën vanden Spinrocke", verboden volksboek ca' 1510. 27

XXI. VOLKSTAAL

49. R. VAN DER LINDEN. Woordenboek van de Vlaamse Dialekten. Deel II. Niet-
agrarische vaktalen. Afl. 5. De Molenaar. V. DE TIER, J. VAN KEYMEULEN 206

INDEX OP AUTEURS EN AANGEHAALDE PERSONEN

BEYENS L., 121
BONNEVALLE O., 10
BRACKE M., 8

BRAEKMAN W.L., 11, 62
BROECKHOVE M., 37, 130, 135
CALLEWAERT D., 27

DAEM M., 8
DARAS H., 103, 165, 207
DE DONDER V., 128
DEMOEN E., 62
DEMUYT E., 187, 189
DE TEMMERMAN L., 234
DE TIER V., 206
DEVLEESCHAUWER D., 26
DE VUYST J., 115, 234
D'HUYVETTER R., 234
ELOY A., 127
GIRALDO W., 135
GIRTLE R., 134
HOSTE L., 2
KERCKHAERT N., 26
LAMARCQ D., 186
MEULEMEESTER J.L., 21

PEETERS L., 43
PIL L. (red.), 187
RAYMAEKERS H., 43
SCHENDA T. en S., 134
THIJS A.K.L., 67
VAN BOCXSTAELE J., 89
VANDER LINDEN R., 2, 45, 66, 128, 129,
134, 135, 206, 235
VAN DER VENNET H., 66
VAN DE WALLE R., 125
VAN EFFETERRE J., 203
VAN HEE J., 89
VAN HEE R., 186
VAN KEYMEULEN J., 206
VUGHT R., 134
WEZE G., 2
ZURING J., 129

ILLUSTRATIES Jg. 66 (1991)

1. Gustje-Pierke De Puydt. 3; 2. 40 jaar "Pierke". 4; 3. Landjuweel in 1933. 5; 4. Pierke blijft leven. 5; 5. Bezoek Koningin Fabiola. 6; 6. 't Spelleke van de Folklore. Lino. 8; 7. Portert G. De Puydt. Doodsprentje. 9; 8. Voor mijn vriend Pierke. Lito O. Bonnevalle. 10; 9. De H. Livinus. 13; 10. Lepels van Sint-Lieven. 17; 11. Ill. Sint-Barbara-college. 22; 12. Ill. groep van de H. Kerst-Parochie. 24; 13. Ill. Groep van de Weldadigheidsverenigingen. 25; 14. Titelblad "Vanden Spinocke". 28; 15. Een evangeliste, een klerk en scholieren. 34; 16. De Kruislievenheer 't Elene te Strijpen anno 1950. 38; 17. Voorontwerpen voor oprichten van het kruis als kalvarie. 40; 18. Het schuingeduwde kruis. (41); 19. Gietijzeren kerkhofkruis. 42; 20. Lied "Caifas" J. Lündström. 43. 21. Kaarsjesstandaard. 48; 22. Aankondiging Gazette van Ghendt. 50; 23. Notariële akte uit 1780. 51; 24. Kandelaars van notarissen in Wallonië. 54; 25. Penningkaars. 58; 26. Vaantje. 59; 27. Handwerk van Jan Oris. 70; 28. Kaart bedevaartplaatsen met Jan Oris-devotionalia. 73; 29. Pelgrimsinsigne H. Godelieve van Gistel. 77; 30. Bedevaartprentje H. Leonardusviering te Zoutleeuw. 78; 31. Houtsnede door Jost Amman: voorstelling van een pelgrim. 79; 32. Tinnen insigne. 80; 33. Vaantje O.-L.-Vrouw van Scherpenheuvel. 82; 34. Vaantje H. Laurentius te Ename. 83; 35. Beeld H. Apollonia. 103; 36. Litanie H. Apollonia te Brugge. 104; 37. S. Apollonia's bedevaartoord Avekapelle. 106; 38. Sint-Apollonia parochie te Appels. 107; 39. Litanie H. Apollonia in de kerk der Predikheren te Gent. 108; 40. Gebed ter ere van de H. Apollonia. 111; 41. Sinte Apollonia te Munte. 112; 42. Von Herm Pastum sien Kauh. 116/119; 43. Tongenworp te Denderbelle. 140; 44. Lekkerfeesten te Hillegem. 147; 45. Boerenkermis te Nederhasselt. 151; 46. Wortelworp te Ninove. 152; 47. Onkerzeelse botermelkfeesten. 152; 48. H. Apollonia te Avekapelle. 166; 49. Handschrift Apolloniaboodschap te Brugge. 168; 50. Gebed tot H. Apollonia in het St.-Jans-hospitaal te Brugge. 169; 51. Feestdag Sinte Apollonia te Haringe. 171; 52. Beeld H. Apollonia te Haringe. 172; 53. Litanie H. Apollonia te Oeselgem. 176; 54. Litanie H. Apollonia te Roeselare. 178; 55. Intentieschrift bij de Grauwzusters te Roeselare. 180; 56. H. Apollonia-plechtigheid te Zevekote. 182; 57. Buste H. Apollonia te Stene. 185; 58. Sint-Apolloniakapel te Aalst. 208; 59. Apolloniabeeld in de kapel te Aalst. 208; 60. Gelegenheidsfolders St.-Apolloniaviering te Aalst. 210; 61. Parochieblad Dendermonde-Appels. 212; 62. Apollonia-verering te Bevere. 213; 63. Geutelingenworp te Elst. 215; 64. Apollonia-litanie paters Dominikanen te Gent. 218; 65. Handschrift Apollonia-broederschap te Gent. 219; 66. Veldkapel St.-Apollonia te Steenhuizen-Wijnhuize. 226; 67. Apollonia-litanie te Wichelen. 229; 68. Nieuwe vaantjes B.R.T. Balgerhoeke en Lier. 236; 69. Vaantje van Balgerhoeke 11 juni 1928. 237; 70. idem. 238); 71. Marteldood H. Sebastianus. 243; 72. Metalen vat om ratten te bewaren. 244; 73. De rattenkoning. 246; 74. Protest van dierenbeschermers. 251; 75. Knipsel i.v.m. rattenbescherming. 253; 76. Bloemenstoet te Zaffelare. 253; 77. Brief Rattengemeenschap. 255; 78. Ad majorem. 256; 79. Knipsel Heilbronnen Stimme. 260; 80. Affiche reuze-rattenfeesten 1986. 264; 81. Plakbrief 1 eeuw rattenschieting. 265; 82. Rattenmonument 1987. 268; 83. Affiche folkloristische rattenschieting. 269; 84. Zwarte rubberen rat. 272; 85. Rattentoonstelling Museum voor Volkskunde. 273.